

1844.
2.

A SZEPESMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

TIZENKETTEDIK ÉVFOLYAM.
1909-İK ÉVI TAGILLETMÉNY.

SZERKESZTETTE
KALMÁR ELEK
GIMN. IGÁZGATÓ, EZIDEI TITKÁR.

12-131

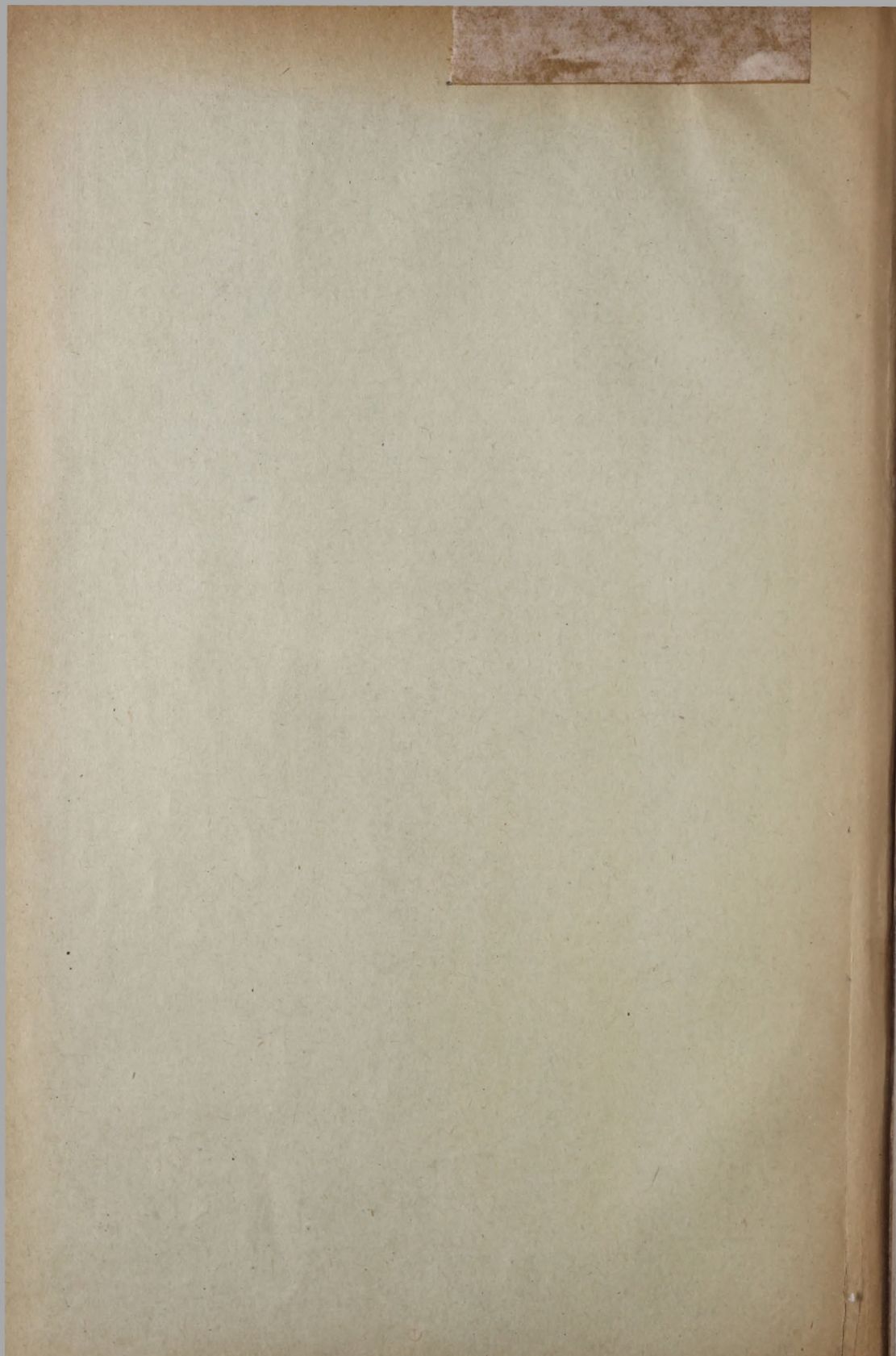

EMLÉKKÖNYV

A SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
FENNÁLLÁSÁNAK HUSZONÖTÖDIK ÉVÉRŐL.

9 MŰMELLÉKLETTEL.

LŐCSE 1909.
REISS JÓZS. T. KÖNYVNYOMDÁJA.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A SZEPESMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

TIZENKETTEDIK ÉVFOLYAM.

1909-IK ÉVI TAGILLETMÉNY.

SZERKESZTETTE

KALMÁR ELEK

GIMN. IGAZGATÓ, EZIDEI TITKÁR.

LŐCSE 1909.

NYOMATOTT REISS JÓZS. T. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

EMLÉKKÖNYV

A

SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI
TÁRSULAT FENNÁLLÁSÁNAK
= HUSZONÖTÖDIK ÉVÉRŐL. =

1883—1908.

SZERKESZTETTE

KALMÁR ELEK

EZIDEI TITKÁR.

LÖCSE 1909.

A SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT KIADÁSA.

303064

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

I. Elnöki megnyitó beszéd

a Szepesmegyei Történelmi Társulat huszonötödévi
ünnepi közgyűlésén elmondta

Párvy Sándor dr.

v. b. t. t., szepesi megyés püspök, a társulat elnöke.

Üdvözlöm a közgyűlés mélyen tisztelt tagjait, tagtársaimat és mindazokat, akik társulatunk törekvéseivel rokon-szenvező érzületük tanusítására, megjelenésükkel, vagy megbizottjaik kiküldésével, mint névszerint Méltóságos Alapi Salamon Géza főispán személyében a F. M. K. E. és távira-tilag az eperjesi Széchényi Kör, buzditólag megtisztelték, részt kívántak venni ünnepünkben. Jogosan mondom ünnep-nek ezt az alkalmat, amidőn főnnállásának és működésének 25. évi jubileumát üli a Szepesmegyei Történelmi Társulat, amelynek immár magának is van története. E történet, a társulat működését ismertető, illetékes hangban megszólal-tatva, önmaga beszél magáról és magáért. De, mélyen tisztelt Uraim, e beszéd mellett szavam lehet nekem is, akit az a körülmény, hogy elnöki tisztségem idejének rövidsége miatt a Történelmi Társulat munkájából részemet még ki nem vehettem, megóv az öndicséret és öndicsekvésnek a társula-tot érhető vádjától és bántó hangjától.

Tárgyilagos lehetek, midőn a társulat multjáról szólok, de ez a körülmény fel is jogosít azon kötelességem teljesí-tésére, hogy a kezdőknek, a munkásoknak és emléküknak az elismerés, a tisztelet, a köszönet koszoruját nyújtsam ez ünnepen. Szabad lelkesült örömmel elmondanom, hogy az a hő lelkesedés, amely e társulatnak 25 év előtt létet adott, nem volt az a bizonyos magyar tűz, az a szalmaláng, de a

kitartás ki nem alvó lángjául lobogott az tovább, mely fényt áraszt a társulatra; fennlángoló áldozat-tűz az azon az oltáron, amelyen a hazának áldozunk; a lelkesedés hevét az égő honszeretet tüze gyújtotta ki és forralta. Hiszen, Uraim, az a szeretet, amellyel e megye multja felé fordultak, a megye történelmén csüggnék, kincsekül kutatják fel s törekszenek megőrizni emlékeit, az a szeretet nemcsak ennek a szűkebb hazának a szeretete, de átárad az az egész hazára, mint az egy ponton égő nap nem elszigetelten fénylik, de messze szétárasztja sugarait. E megyében a hazának egy részét, e részben az egész hazát szerették és szeretik. Talán túlzott az általam használt hasonlat, szerény munkájuk talán csak egy mécs fénye. Legyen. De az a mécs a bányász mécse, mely mellett a föld sötét rétegeiben a drága ércet kutatja s hozza napfényre; munkájuk szerény fénye a bányász mécse, mely mellett multunk rétegeiből nemes ércdarabokat, kincstörödékeket aknáznak ki s átadják a nyilvánosságnak, a köznek, hogy azokat további munkával más kezek értékes művekké, a mozaik részeket egységes képpé dolgozzák fel a haza köz-kincséül. És vajha valóra válnék az az óhaj, hogy ne lenne ebben az országban egyetlenegy vármegye sem, melyben hasonló munkára ne egyesülnének a munkás lelkek és kezek, hogy így a közművelődés, a tudományosság sikeresebb terjedésére és fejlődésére üdvös decentralizációval helyi szervek alakuljanak, melyek mint a test szervei a szívvel, a központtal összeköttetésben és kölcsönhatásban a központnak tápot adva, annak löktető ereje által hajtva és felpeszditve, egységesen és egységesen működjenek; vagy más szóval, hogy hasonló társulatok, mint egy-egy láncszem fűződjenek erős lánccá, mely egyesítő kapcsa lenne a haza szellem-egységén ekként is fáradozó törekvéseknek. Így látom én és így értékelem fáradozásait, akik megbecsülni tudják s másokkal is megtanultatják megbecsülni a multat, abban a tudatban és azzal az érzéssel, hogy amely nemzet meg nem becsüli a maga multját és multjában önmagát, nem érdemli meg, hogy a jelenben mások megbecsüljék őt.

Pedig, mélyen tisztelt Uraim, okunk van, büszkeséggel okunk van multunk megbecsülésére, már csak annak a

multnak is, melynek törmelékeit, kincseit, tanulságait e megye területén gyűjtögetjük. Hiszen e megye multja és történelme nemzeti évezredes létünkkel, történelmünkkel van bensőleg, összeforrvá és a példák, a tanulságok mennyi és mily erkölcsi kincseit tárjaelénk! — Igaz, Uraim, hogy az idő itt is sokat elsodort és romokba omlasztott; de a romokat visszakérjük, visszaköveteljük magunknak a pusztító időtől; a mulandó idő lehangoló szavánál erősebb a romok szava, felemelő szava. — Hiszen életről, nemzedékek tevékeny kulturális, társadalmi, ipari, művészi, tudományos, harci és vallásos életéről szólnak ezek a romok. És ha többé fel nem építhetjük is azokat: az az élet, melyről e romok beszélnek, átáradt ránk; azt az életet melyet az ősök éltek, az utódok javára is gondolva és munkálkodva éltek, ezt az életet éljük mi tovább. És ez a haladás. Tőlünk függ, a hazának, a közügynek a munkásaitól függ, hogy ez az élet továbbhaladásában, az utódokra is átfolyó haladásában, igaz haladás legyen; hogy annak a hullámai, mint a folyóvízé, vessék ki magukból a szennyet, temessék el mélybe a salakot; és tisztán tükröztessék vissza a szépek, a nemesnek, az erkölcsösnek, az igaznak rájuk szálló, velök egybe-összeragyogó 'fényét, tükröztessék az eget, az istenit. Azért, tisztelt Uraim, szedjük ki, gyűjtögezzük, ami szépet, nemeset, tanulságosat, igazat mutat föl megyénk történelme, ha csak töredékes műdarabokban, omladozó romokban, elfakult írásokban, a nép történetírásának, a szóhagyománynak maradványaiban, vagy fölszínre került leletekben találhatjuk is meg azokat. Sőt minél igénytelenebbeknek látszanak, minél könnyebben enyészetnek indulhatnak, annál féltőbb és buzgóbb legyen a gond megtartásukra és megőrzésükre; az idő pusztító erejével annál erősebb versenyre keljünk megmentésükért. Hiszen azok a mieink! A magunk különleges tulajdonát kell tisztelnünk és szeretnünk bennök.

Óh, megcsodálhatjuk a nagyvilág nevezetességeit, bámulattal nézhetjük egyesek és népek nagy tetteit, alkotásait, idegen népek történelmi emlékeit, hőseik, lovagjaik alakján és dicsőségén elmerenghetünk, elmélázhatunk; — de hát hol van mindezeknél az a különleges benső érzelmi kötelék, amely szívünket, lelkünket a magunk dolgaihoz fűzi? hol az a fel-

villanyozó erő, mely a magunkénak, sajátunknak szeretetére lelkesít? hol az a hang, mellyel a magunk dolgai szólnak lelkünkhez? hol az anya hangja. — mellyel a haza szól gyermekeihez? Pedig természetellenes ürré marad a lélekben, ha a haza gondolata és szeretete nem önt bele tartalmat; legbensőbb érzelmei maradnak némák, meddőek, ha a haza szava nem szólaltatja meg, nem élteti azokat. Mi a világ nekem, ha nincs hazám! kiáltott fel a költő. A hazaszeretet a léleknek természetes és jogos igénye, szent önzése. Azért drága nekünk ez a föld, ennek egy maroknyi pora is, mert a mienk; azért szentek nekünk e hely emlékei, mert a mi emlékeink; azért feledhetetlenek nekünk e megye történelmének tanulságai, mert a mi történelmünk nyújtja e tanulságokat; azért becsesek nekünk e megye multjának, életének legkisebb jelenségei, mert ezek a mi multunk, — a mi életünk jelenségei. Minden bármi kis jelenség pedig, amely a való életet mutatja, az igazságnak meg nem vetendő tanúsága és erősítése.

És mi, Uram, törekvéseinkkel csak az igazat szolgáljuk, mert a történelemben is csak az igazságnak van létjogosultsága. Éreznünk kell ezt és ebből folyó kötelességünket, szemben különösen azzal az elszomorító és fölháborító tapasztalattal, mennyire elferdítve meghamisítva kerülnek és hozatnak forgalomba még a napi események, tények is, s mennyire törekszik lábra kapni az az irányzat, mely történelmünk meghamisításával akarja megállapítani a maga igazságát. Hamisítanak, mert a való igazság ellenök bizonyítana; ismerik az igazság erejét, s hamisításuk akaratlan hódolat annak ereje előtt. Ebben az erőben mi a magunk erejét bírjuk. S azért hátalan a multból foltok, hibák, bűnök kerülnek is rovásra, nem tagadjuk le, nem szépitgetjük azokat, de a bűnhődés okulásait olvassuk ki, vonjuk le magunknak belőlük. Az igaz hazafiságnak is alapföltétele az önismeret. Elfogulatlanul a mult hamisítatlan tükrét állítsuk elé tehát, amelyben minden igaz hazafi magára ismer és amelybe nem mer beletekinteni a rossz lelkiismeret.

Nem vágok a politikába, de nem jogosult-e a kérdés, vajjon nemzetiségi bajaink, azoknak lelketlen szítása és veszedelme elharapózhatnak-e földünkön, ha a mult igazságainak

tanulságai hatnák át a lelkeket? ha e megye múltjában meglátnák, tisztelnék s a közjóra hasznosítanák az egyetértés, az összetartás a kölcsönös megértés, összesimulás azon mindnyájunkra üdvös szellemét, mely e megye népét a múltban állás, foglalkozás, vallás, nyelv és minden egyéb különbözet mellett is jó és balsorsban a hazához való ragaszkodásban, a hazaszere-
tetben egyesítette? Megyénk történelme ezt az igazságot hirdeti. Óvjuk, mélyen tisztelt Uraim, ápoljuk ezt az egyessé-
get, helyi közös történelmünk művelésével is, egyesült erővel, társulati működésünkkel. Föl azért további munkára! dolgozva a jövőnek és tisztelve a múltat. A multnak, az ősöknek tisztelete egy a szülők tiszteletével. És ha isteni az erről szóló parancs és isteni jutalma: a hosszú élet e földön: érez-
zük, tartsuk meg a mult tiszteletének, a multból kisugárzó erények, az Istenhez törő igaz, örök eszmények tiszteletének szívünk tábláján égő parancsát, hogy e nemzet várhassa, megnyerhesse annak jutalmát; hogy lehessen, legyen e nem-
zetnek ezen a földön, ezen a szent földön hosszú élete!

Uraim! Fel, munkára, az Úr nevében és segítségével.
A közgyűlést megnyitom.

II. Visszapillantás a Szepesmegyei Történelmi Társulat első negyed századára (1883—1908.)

Irta és az 1908. évi december 15-iki díszközgyűlésen felolvasta

Neogrády Lajos dr.

Szepesvármegye alispánja, ügyvivő alelnök.

Tisztelt Közgyűlés!

Midőn a Szepesvármegyei Történelmi Társulat mai napon tartó közgyűlése ünnepi keretében, fennállása 25-ik évfordulóját üli meg, bizonyára indokolt rövid visszapillantást vetni a megtett utra, a működés első negyed századára. Tartozunk ezzel első sorban társulatunk komoly hivatásának, de tartozunk ezzel épűgy azoknak a lelkes férfiaknak, kik a

társulat megalakítása, fejlesztése körül elévülhetetlen érdemeket szereztek. E férfiak legnagyobb része, sajnos, már kilépett az élők sorából de az ő törekvéseik eredménye képezi alapját társulatunk mai állapotának.

A Szepesvármegyei Történelmi Társulat megalakításának eszméje visszavezethető a hetvenes évek elejére, midőn a „Pannónia“ és a „Zipser Anzeiger“ című lapokban először lett felvetve egy Szepesmegyei Történelmi Társulat megalakításának a kérdése.

A Szepesség történelmi kialakulásának változatossága, vármegyénk politikai és művelődés-történeti szerepe, természetessé tették azt a mozgalmat, mely e vármegye szellemi erőit érdekközösségbe vonni, a vármegyénkben elszórtan, de jelentékeny számban levő történelmi emlékek és okiratok kiadását, ismertetését lehetővé tenni, és ezzel a hazai történet egyes részeinek felvilágosításához hozzájárulni, valamint a vármegyei közönség érdeklődését a történelem s ennek forrásai iránt felébresztteni igyekezett.

Az első kísérlet sikerre nem vezetett; a kezdeményező Münnich Sándor poprádi ev. tanító, Pisch Adalbert felkai, Hradszky József szepesváraljai róm. kat. és Wéber Samu szepesbélai ev. lelkészek ennek folytán csak a rendelkezésükre álló közlönyökben igyekeztek Szepesmegye történelmére vonatkozó tanulmányaikat közzétenni.

Ezeknek és a Szepesség történetére vonatkozólag szét-szórtan megjelent egyéb dolgozatoknak köszönhető talán első sorban az, hogy a közönség figyelmessé tétetvén számos, nemcsak helyi de országos történelmi szempontból is nagy-értékű okiratokat tartalmazó hatósági, valamint magán levéltárainkra, azok iránt érdeklődni kezdett és a levéltári adatok ismertetését kíváncsúnak találta. Fel lett élesztve ez által a szepességi történeti kúttők buvárlásának kedve és bebizonyítva az, hogy levéltáraink rendszeres felkutatása, valamint a közönség érdeklődésének ébren tartása csakis a szétszórtva dolgozó erők egyesítése és a munka egységes szervezése által érhető el.

Ily előzmények után elevenítette fel 1881-ben dr. Demkó Kálmán akkori lőcsei főreáliskolai tanár a szepesvármegyei

történelmi társulat megalakításának kérdését és hathatósan támogatva gróf Csáky Albin, Szepesvármegye akkori főispánja által, biztosítva Korponay Ágost volt alispán, Szőnyi Kálmán lőcsei városi tanácsnok, Sváby Frigyes vármegyei levéltárnok, Halász László főgimnáziumi igazgató, Weber Samu bélai ev. lelkész, Münnich Sándor poprádi ev. tanító, dr. Beerwaldszky János odorini, Hradszky József szepesváraljai róm. kat. lelkészek, Liptay Ferenc szepesi nagyprépost, dr. Emericzy Géza iglói tanítóképzői igazgató, Pákh Károly iglói főgimn. tanár és különösen a m. tört. társulat nagyérdemű titkárának, Szilágyi Sándornak támogatását, közrebocsátotta a „Zipser Bote“ 1882-ik évi 2. és 4-ik számában „Szepesmegye monographiája érdekében“ című cikkeit, melyekben egy „Szepesmegyei művelődés történelmi társulat“ alakítására hívta fel a vármegye közönségét.

Az anyagi kérdés képezte itt is a legnagyobb akadályt s a felvetett eszme leglelkesebb hívei is attól tartottak, hogy a szepességi társadalom minden irányban és nagymérvben igénybe vett áldozatkészsége nem lesz képes a társulat életképességét biztosítani.

E körül folyt tehát — közel egy éven át — a hirlapi vita, melyben Weber Samu, dr. Beerwaldszky János, dr. Demkó Kálmán és Döller Antal késmárki nyug. őrnagy vettek részt, többek közt azt ajánlva, hogy Szepesmegye történetének művelését a „Magyarországi Kárpátgyesület“ történelem — néprajzi szakosztályával kellene egybekötni.

Szőnyi Kálmán Lőcse városi polgármester végre 1883. évi április hó 26-án értekezletre hívta az ügy iránt érdeklődő lőcseieket és bemutatva dr. Demkó Kálmán valamint Mortenson Ede alapszabály-tervezetét, hosszabb megvitatás után kimondotta, hogy a lőcsei értekezlet egy önálló „Szepesmegyei Történelmi Társulat“ létesítését egyhangulag szükségesnek és időszerűnek találja. Az alakítás előkészítésével Szőnyi Kálmán elnöklete alatt Still Pál, Halász László, Markovits Ede, valamint dr. Demkó Kálmán bizatott meg.

Ezen bizottság — kiegészítve magát Sváby Frigyes vármegyei levéltárnokkal, 1883. évi május hó 9-én megszöve-

gezte a közönség elé terjesztendő felhívást, mely 300 példányban lett kiadva és a helyi lapokban közzétéve.

Az ekkép létrejött felhívás, hivatkozva Szepesvármegye és a Szepességi városok szép történeti multjára, a szepesi káptalannak a vármegye egyházi, tudományos és politikai életére gyakorolt hatására, a vármegye előkelő családjainak történeti szereplésére, — a Szepesség szellemi erejének egyesítésére szólítja az illetékes tényezőket oly célból, hogy a vármegye, a városok, a káptalan és egyes családok birtokában levő levéltárak rendkívül értékes történeti kincse napfényre hozható, a vármegye történeti multja minél részletesebben felderíthető és ezzel általános nemzeti történelmünk is — hozzájárulásainkkal gazdagítható legyen.

A kiadott felhívás a megalakítandó „Szepesmegyei Történelmi Társulat“ célját a következőkbe foglalja: felkutatni és egybegyűjteni mindazt, a mi a tudomány, irodalom, ipar és művészet terén mint megyei nevezetesség tünt fel; megóvni a régpusztulástól a megyében létező történelmi emlékü romokat; felkutatni a megyében elszórtan létező, vagy a megyére vonatkozó mindennemű régiségeket, történelmi emlékeket, okmányokat, nyomtatványokat, nemesi címereket, községek, — céhek pecsétjeit s mindezeket adományozás, vagy vétel útján összegyűjtve, az elpusztulástól megóvni, — meg nem szerezhető tárgyakról lehetőleg másolatokat venni s mindezen működésnek eredményét a Lőcsén létesítendő régészeti- és művelődési történelmi nyilvános muzeumban összpontosítani.

A társulat anyagi erejéhez mérten évenként, az alapító és rendes tagoknak a tagsági díj fejében járó, az egyes városok, községek, családok stb. multjára vonatkozó történelmi, közművelődési, régészeti és statisztikai dolgozatokat tartalmazó évkönyvet szándékozik kiadni. Ez által, valamint a megye városaiban rendezendő nyilvános felolvasások által akarja felkeltetni az érdeklődést és terjesztetni a megye multjának ismeretét.

A felhívás végre megállapítja a tagsági díjakat és az aláíró iver betérjesztésének határidejét.

Az első határidőre 3 alapító, 50 rendes és 4 pártoló tag jelentkezett, október hó végén a tagok száma 86-ra emelkedett; november hó 6-án meg lett alkotva az alapszabályok tervezete, és december hó 18-án, 4 alapító 95 rendes és 5 pártoló taggal megalakult Lőcse város tanácstermében Szőnyi Kálmán elnöklete alatt a Szepesmegyei Történelmi Társulat.

Az alakuló közgyűlés első sorban jegyzőkönyvi köszönetet mondott dr. Demkó Kálmánnak, a társulat megalakulása körül kifejtett elismerésre méltó és eredményes tevékenységeért; ezután megállapította az alapszabályokat és megválasztotta első tisztségviselő karát valamint igazgató választmányát.

Elnökké Gróf Csáky Albin, Szepesvármegye akkori főispánja választatott meg, ki az elnökséget azzal a biztató ígérettel vállalta el, hogy a társulat vezetésében és munkájában tevékeny részt akar venni. — A lelkes elnök, gróf Csáky Albin, ezen ígérete legbiztosabb zálogát képezte annak, hogy a társulat hivatásának magaslatára fog emelkedni.

Megválasztattak alelnökké Szőnyi Kálmán, Lőcse polgármestere, és dr. Vajdobszky János címzetes kanonok, szepesolaszii róm. kat. lelkész, titkárrá: dr. Demkó Kálmán lőcsei áll. főreáliskolai tanár, pénztárnokká: Binder Samu takarékpénztári hivatalnok, muzeum őrré: Szobissek József áll. felsőbb leányiskolai tanár, választmányi tagokká: Babura László r. kat. lelkész (Nagyszalók), dr. Beerwaldszky János róm. kath. lelkész (Odorin), Dianiska András ev. lelkész (Lőcse), Gresch Agost ügyvéd (Késmárk), Halász László főgimn. igazgató (Lőcse), Hradszky József róm. kat. lelkész (Szepesváralja), Hradszky Antal ügyvéd (Szepesolaszi), Korponay Ágoston, Szepesmegye alispánja (Lőcse), Lányi Mihály magánzó (Lőcse), Liptay Ferenc nagyprépost (Szepeshely), Mortenson Ede főgimn. tanár (Lőcse), Münnich Sándor ev. tanító (Poprád), Pákh Károly főgimn. tanár (Igló), Still Pál prépost-plébános (Lőcse), Sváby Frigyes vm. levéltárnok (Lőcse), és Weber Samu ev. lelkész (Szepesbéla).

Ezek voltak tehát az úttörők; lelkesedésük, munkaerejük és kitartásuk biztosította a kezdet nehézségeinek leküzdését, a társulat életképességét és azt az eredményt, melyre

ma, egy negyed század után tekinthetünk; Szepesvármegye közönsége pedig ez alkalommal bebizonyította azt, hogy ott ahol a magyar nemzeti közművelődés emeléséről van szó, korlátolt és számtalan irányban lekötött anyagi ereje dacára sem riad vissza az áldozattól.

A Társulat — mint azt az első ülések jegyzőkönyvei mutatják — aránylag gyorsan emelkedett. — A tagok száma még 1883 december havában 144-re nőtt s az a kis gárda, mely tíz éven át kevés változtatással ugyanazon munkásokból telt ki, igaz úgyszeretettel fogott a szervezkedés fárasztó munkájához.

Az 1883-ik év az alakulásnak, az 1884-ik a szervezkedésnek éve volt. Az első választmányi ülés 1884 január hó 26-án lett megtartva. Ebből az ülésből kéretett fel Lőcse szab. kir. város képviselőtestülete, hogy a létesítendő gyűjtemény elhelyezésére helyiséget adva, muzeumi tárgyait — a város tulajdonjogának fenntartása mellett — engedje át a gyűjtemény alapjául; felkérettek továbbá Szepesvármegye törvényhatósága, Lőcse városa, a szepesi káptalan, a Gróf Csáky, Máriássy, Palocsay, báró Mednyánszky és Görgey családok, hogy levéltáraikat nyissák meg a kutatók előtt; — végre kérelem intéztetett a magánosokhoz, hogy rendezetlen levéltáraikat, vagy a birtokukban levő és történelmi jelentőséggel bíró okiratokat a társulatnak feldolgozás céljából engedjék át. Az igazgató választmány egyuttal intézkedett a történelmi könyvtár létesítése iránt és lelkes felhívást intézet a történelmi irodalom minden barátjához a Szepességre vonatkozó egyházi-, politikai-, művelődés- és régiség-történeti dolgozatok felkarolása, a szepesség városaira, váraira, kolostoraira és községeire vonatkozó népmondák gyűjtése, vagy a szükséges adatok rendelkezésre bocsajtása tárgyában.

A munkaterv megállapítása szempontjából szerkesztő bizottság lett alakítva, tagjai: dr. Vajdovszky János, Sváby Frigyes, Mortenson Ede és dr. Demkó Kálmán voltak. Az erre vonatkozó előterjesztés pedig 1885 január 17-én fogadtatott el.

A könyvtár létesítésére rövid időn belül 70 értékesebb mű, 27 okmány és több érem folyt be, az 1884. évi bevétel pedig 564 frt. 75 krt. tett ki.

A Szepesmegyei Történelmi Társulat 1885-ben adta ki első évkönyvét. Társulatunk szellemi működését alig kezdhettem meg méltóbb tárggyal, mint annak a férfinak az életrajzával, ki egész élete munkáját a hazai történelem felderítésének, különösen pedig a Szepesvármegyei történeti adatok összegyűjtésének szentelte. Ez Wagner Károly volt.

Életrajzát Babura László írta meg.

Nem lehet feladatom ez alkalommal társulatunk közleményeinek érdemleges méltatásába bocsájtkozni, ezért csak röviden idézem évkönyveink tartalmát:

I. évfolyam. (1885) Babura László: Wagner Károly életrajza. Weber Samu: Béla város vásárai történeti fejlődésükben. Münnich Sándor: A késmárki hunok. (Történelmi helyreigazítás.) Hradszky József: Marcell-vár és Markus-vár. Dr. Demkó Kálmán: Repertoriuma a Szepesség történetére vonatkozólag szétszórta n megjelent dolgozatoknak. A szepességi egyházak történetéhez adatokat közöltek: Babura L.: A nagyszalóki róm. kat. templom, iskola és paplakról. Bartal Andor: A batizfalvai ág. h. ev. anyaegyház és az ehhez tartozó Gerlachfalu, Menguszfalu, Lucsivna, Stóla leányegyházakról. Schönwiesner János: A nagyszalóki ág. h. ev. anya- s hozzátartozó uj-lesznai, uj- és alsó tátrafüredi fiókegyházakról. Philipp János: A krompachi ág. h. ev. egyházzról. Hradszky József: A márkusfalvi róm. kat. templom és síremlékeiről.

II. évfolyam (1886) dr. Vajdovszky János: A lőcsei szent Jakab templom szentély-falfestményeinek értelmezése. Ehhez vannak mellékelve a falfestményeknek Forberger Vilmos által készített és Angerer bécsi műintézetében sokszorosított mester rajzai. Bárá Mednyánszky Dénes: A telvanai báró Giovanelli család felső magyarországi ága. Tóth Elek: Vörös kolostor. Hradszky József: Szepesmegye helységnevei. Weber Samu: A szepesi százszok igazságszolgáltatásáról.

III. évfolyam. (1887) Hradszky József: Szepesvármegye helységnevei (folytatás). Sváby Frigyes: Palocsa vára. Babura L.: Az uj naptár behozatala Szepesmegyében. Weber S.: 1703—4-iki hadiesemények a XVI. szepesi város területén. Sváby Frigyes: Szepesvármegye nemessége. Babura L.: Ada

tok Hetesi Pethe Márton kalocsai érsek, szepesi prépost életéhez.

IV. évfolyam. (1888) Hradszky József: Szepesvármegye a mohácsi vész előtt. Dr. Pirhalla Márton: A szepesi prépostság vázlatos története az alapítástól a vallási forradalomig. Weber S.: A XVI szepesi város az elzalogosítás ideje alatt. Dr. Vajdovszky János: A szepesvármegyei középkori egyházi műemlékek jellemzéséhez. Kray Miksa: Krajovai és topolyai báró Kray Péter tábornagy.

V. évfolyam. (1889) Sváby Frigyes: A régi vármegye, vázlatok Szepesmegye levéltárából. Dr. Demkó Kálmán: Szepesvármegye városi levéltárai. Kupetz Lycurg: A nemesek iskolái, vagy az ugynevezett mágnási iskolák a Szepességen. Dr. Demkó Kálmán: Supplementum analectorum terrae Scepusiensis. Pars II. ismertetése.

VI. évfolyam. (1891) Dr. Pirhalla Márton: A szepesi prépostság vázlatos története. III. időszak.

VII. évfolyam. (1892) Dr. Demkó Kálmán: A szepeszombati krónika.

Sikeresen közreműködött továbbá társulatunk a magy. orvosok és természetvizsgálók 1888. évi augusztus havában Tátrafüreden tartott XXIV. vándorgyűlése alkalmából kiadott „Szepesi Emlékkönyv“ megszerkesztésében.

A társulat első 12 évi működésének ezen eredménye, tekintettel a kezdet nehézségeire és a rendelkezésre állott anyagi eszközök nagyon is korlátozott mérvére — szerénytelen-ség nélkül — kielégítőnek mondható és volt két elnökének neve köré csoportosul.

Gróf Csáky Albin társulatunk első elnöke, a megalakulástól kezdve 1888. évi november hó 7-ig vezette a társulatot nemes buzgalommal és tapintattal, lehetővé téve a szervezkedés keresztülvitelét, a kezdet nehézségeinek leküzdését. Beváltva biztató ígérteit, — 1888-ban vallás- és közoktatásügyi miniszterré történt kineveztetése folytán — azzal a tudattal hagyhatja el vezető helyét, hogy a társulat életképessége biztosítva van. A társulat gróf Csáky Albint — halála jeléül — tiszteletbeli tagjává választotta.

Utódja Császka György — akkori szepesi püspök, később kalocsai érsek — 1888 november hó 7-től 1894. évi december hó végéig vezette a társulatot teljes odaadással és nagy áldozatkészséggel. Társulatunk a nagylelkű mecénás érdemeit jegyzőkönyvébe iktatta és Császka Györgyöt örökös tiszteletbeli diszelnökévé választotta.

A társulat 1895-ben 16 társulattal állott csereviszonyban 4 tiszteletbeli, 13 allapító és 355 rendes taggal birt; vagyoni mérlege 2931 frt 46 kr. pénzkészletet tüntetett fel,

A Szepesmegyei Történelmi Társulat működésének 2-ik ciklusát az u. n. milleniumi kiadványok közrebocsátása képezi.

Társulatunk ismételve kijelentette, hogy az a 28 kisebb nagyobb értekezés, mely az első évkönyvekben adatott ki, csak a kezdet-kezdetének tekinthető és csak előkészítését képezheti annak a tevékenységnek, mely a társulat elé tűzött főcél elérését — Szepesvármegye egységes monografiájának megírását — lesz hivatva biztosítani.

Ezt a célt tartva állandóan szem előtt, a Szepesmegyei Történelmi Társulat csak örömmel üdvözölhette th. bizottságunk 1885. évi április hó 22-én hozott azt a határozatát, melyben — hazánk fennállásának ezredik évfordulója alkalmából — felhívást intézett Szepesvármegye monografiájának megírására nézve társulatunkhoz, kíváncsnak jelezve egy ily monografia megjelenését, s a választmányhoz felhívást intézett a szerkesztésre nézve.

Társulatunk 1886-tól kezdve több éven át behatóan foglalkozott a monografia ügyével, a mű tervezetére nézve több javaslatot dolgozott ki és sikerrel is egyesítette a vármegye kiválóbb szellemi munkásait, de az anyagi eszközök hiányában képtelen volt a monografia ügyét ez alkalommal teljesen megoldani.

A fenforgó viszonyok által tehát arra utalva, hogy működésünk szerény körében, erőnkhez mérten járuljunk a nagy nemzeti ünnep alkalmából hazánk történetének ismertetéséhez, társulatunk 1894. évi december hó 10-én tartott közgyűlésében, a monografia megírásának eszméjét egyelőre elejtette és ehelyett a mai vármegye — régebben független egészét képező egyes alkatrészeinek, valamint némely köz-

művelődési fontosságu intézménye történetének részletesebb megírását határozta el.

Ezen munkaterv alapján lettek kiadva:

I. Szepesvármegye történeti irodalmának bibliográfiája. Wéber Samutól. A Szepesség őskora. Münnich Sándortól.

II. A Lengyelországnak elzálogosított XIII Szepesi város története. Sváby Frigyesről.

III. „A Szepesi tizlándzsások széke“ vagy „A kis vármegye története“. Hradszky Józseftől.

IV. „Lőcse története“ (Jog-mű és művelődés történeti rész) Dr. Demkó Kálmántól.

V. „A Szepesi prépostság története“ (kezdetétől a püspökség felállításáig) Dr. Pirhalla Mártontól. (Császkai György kalocsai érsek költségén kiadva.)

A milleniumi kiadványokhoz tartozik egyszersmind a „Szepesvármegye alakulását ábrázoló történeti térkép“.

Társulatunk millenáris kiadványaira sem szabad a történetírói kritika szigorú mértékét alkalmazni; mert habár ezen kiadványok értéke úgy a tartalom, mint a feldolgozás szempontjából az előző évek működésének eredményével szemben feltétlenül nagy haladást jelent, kimerítelezen forrásaink és csekély anyagi eszközeink mellett nem is lehettünk képesek minden állítást forrás idézetekkel támogató, ugynevezett alapos tudományossággal irt művet előállítani.

Millenáris kiadványaink minden esetre kielégítették közönségünk várakozását és emelték társulatunkkal szemben az érdeklődést és ezáltal is termékenyítő hatást gyakoroltak.

A társulat tagjainak száma 1900-ban 500-ra emelkedett, vagyoni mérlege 8342 kor. 42 fill. pénzkészletet tüntetett fel.

Ezeknek a sikereknek köszönhetjük, hogy azok a veszteségek, melyek társulatunkat ezen időszak folyamán érték, és részben meg is rendítették, életképességére nézve válságos következményekkel nem jártak.

Ezen időszakba esik ugyanis társulatunk lelkes megteremtőjének és sok éven át ügybuzgó titkárának, dr. Demkó Kálmánnak, körünkől történt távozása. A társulat Dr. Demkó Kálmánnal kétségtelenül akkori legbuzgóbb tisztviselőjét vesz-

tette el és iránta érzett háláját jegyzőkönyvi elismerés alakjában juttatta kifejezésre. Dr. Demkó Kálmán helyét ideiglenesen Sváby Frigyes vm. levéltárnok, a társulat egyik legelkessebb tagja, foglalta el ki öt éven át végezte ideiglenes minőségben a titkári teendőket.

Hasonlóképp ebbe az időszakba esik a Császkai György leköszönése folytán beállott elnökválság is. Az elnöki szék betöltése szempontjából társulatunk egyhangú bizalma ismét Csáky Albin gróf felé fordult, ki azonban el nem fogadhatván megválasztását, az elnöki állás hosszabb időn át betöltve nem lett. Ezen idő alatt Dr. Vajdovszky János alelnök vezette a társulat ügyeit.

Az említett körülmények természetesen megbénították egy időre társulatunk tevékenységét is, olyannyira, hogy több éven át még a rendes közgyűlések is szüneteltek. A munka azonban nem szünetelt, a kilátásba helyezett tagilletmények nem maradtak el és az 1900. évi július hó 31-én megtartott közgyűlés — kitöltve a tisztségviselői karban valamint az igazgató-választmányban ültöt réseket — új erővel, új bizalommal készítette elő működésünk 3-ik ciklusának eredményét.

Az 1900. évi július hó 21-én tartott rendes közgyűlés, a több éven át üresedésben volt elnöki állásra gróf Csáky Zenót, Szepesvármegye akkori főispánját, a titkári állásra pedig dr. Hajnóci R. József kir. tanfelügyelőt választotta meg, egyttal újra megalakítván az igazgató-választmányt is.

Az új igazgató-választmány 1901. évi március hó 21-én tartotta első érdemleges ülését és ugyanakkor előkészítette a jövő munkatervét is. Ezen terv szerint a társulat szerkesztő bizottsága azzal bizatott meg, hogy az összes rendelkezésre álló források és kivált dr. Vajdovszky János, valamint Dénes Ferenc előmunkálatai nyomán készítse el jegyzékét a vármegye területén létező történelmi műemlékeknek oly célból, hogy az erre vonatkozó nagyértékű anyag feldolgozható és kiadható legyen.

A kiküldött bizottság 1902. évi június hó 3-án terjesztette elő javaslatát, melynek alapján a választmány elhatározta, hogy a szepesi történelmi műemlékek országos érdekű

leírását, a szaktudomány és irodalom mai színvonalának megfelelő diszműben kívánja kiadni és e célból a rendelkezésre álló rajzok egybegyűjtését, valamint a szükséges fényképfelvételeket elrendeli.

Az igazgató-választmány egyuttal megállapította a kiadandó diszmű költségelőirányzatát és gondoskodott az időközben kiadandó tagilletményekről.

Ezen határozat alapján jelent meg:

„A Szepesség lakosságának sociologiai viszonyai a XVIII. és XIX-ik században“ című munka Sváby Frigyesztől; továbbá „A lőcsei levéltár tartalomjegyzéké“-nek első és második része dr. Hajnóci R. Józseftől. Az említett művek valamint a rendes beszámoló jelentések képezték az 1900., 1901., 1902. és 1903. évi tagilletményeket.

„Szepesvármegye művészeti emlékei“ című kiadványunk I. kötete 1903. évi december havában jelent meg, ezt követték a II. és III-ik kötetek, mint az 1904., 1905., 1906. és 1907. évi tagilletmények. A mű megírója Divald Kornél, ismert műtörténelmi írónk, szerkesztője dr. Vajdovszky János társulati alelnök volt; nyomását a Stephaneum r.-t. vállalta magára. Író, szerkesztő és nyomda egyaránt eleget tettek annak a határozatnak, mely a mű kiállítását a szaktudomány és az irodalom mai színvonalához mérte.

Az első rész, az építészeti emlékekről szól, tizenkét melléklettel és 86 szöveggel. Tartalma: Az őskori maradványok, az első templomok, várak, kőfaragó jelek, a középkori építkezések, a renesszansz építészet, a barokk és rokokkó stílus átalakítások.

A II. rész a szobrászatot és festészetet tárgyalja, 21 melléklettel és 86 szöveggel. Tartalma: A középkori templomok díszítése, kőfaragás és falképfestés; a provinciális művészet jelentősége Magyarországon; a XIV. századbeli képirásunk emlékei; a falfaragásnak legrégebbi emlékei, annak fejlődése a XV-ik században. Lőcsei Pál munkái és iskolája. A renesszansz-ornamentika, a középkori siremlékek.

A III-ik rész pedig az iparművészeti emlékeket foglalja magában 10 melléklettel és 87 szöveggel. Tartalma:

A Szepesség iparművészete, az ércöntés, az ötvösség, a sodrony-zománcrakás, butorkészítés és a szövött emlékek.

A Szepesmegyei történelmi társulat ehhez képest „Szepesvármegye művészeti emlékei“ című munkájával beváltotta mindazt, amit 1904. évi május hó 28-án közrebocsátott felhívásában ígért. Gyűjtögetve filléreit, hogy a vármegye műemlékeit, művészi értékükhöz méltó alakban ismertethesse, megnyugtató önérzettel tekinthet vállalkozása eredményére, mely műtörténelmi irodalmunkban bizyást uttörőnek mondható.

Vállalatunk pártfogói sorában első helyen áll a vallás és közoktatásügyi minisztérium, mely báró Forster Gyula, a műemlékek orsz. bizottsága elnökének és gróf Csáky Albin v. b. t. t. hathatós ajánlatára, munkánkat 100 példányban rendelte meg hazai muzeumok és egyébbb kulturális intézetek közt való szétosztás céljából.

A műemlékek orsz. bizottságának ezen — nemcsak anyagi, de erkölcsi szempontból is nagy jelentőségű — támogatását kiadványunk címlapján is jeleztük.

Tetemesebb anyagi és erkölcsi támogatásban részesítette továbbá társulatunkat néhai dr. Szmrecsányi Pál volt nagyváradi püspök, valamint dr. Párvy Sándor szepesi, Desseffy Sándor csanádi, gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök, báró Prónay Dezső, az ág. ev. egyház főfelügyelője, gróf Csáky László, Szepesvármegye, Kassa és Késmárk város közönsége, dr. Szelényi Aladár ügyvéd, utóbbiak azáltal, hogy a társulat alapító tagjai sorába léptek.

Végre emelte anyagi erőnket az a körülmény, hogy a társulati tagok száma 555-re emelkedett.

Ennek a minden irányban megnyilatkozott rokonszenvnek köszönhetjük azt, hogy a 13.500 koronára előirányzott, de közel 15.000 koronába került vállalkozás létesíthető volt.

A munka előkészítésében, illusztráló anyagának gyűjtésében és a kutatásokban közreműködtek: a társulat volt elnöke: gróf Csáky Zenó, valamint volt alelnökünk: Sváby Frigyes, továbbá Rolny Ferenc, Steinhaus László, Linkess Miksa, Hanula József, dr. Baumerth Gyula, Kalmár Elek, Dénes Ferenc, Forberger Vilmos, Förster Rezső, Beerwaldszky Kálmán és Szepesvármegye csaknem összes lelkészei. A legna-

gyobb érdem és ezért a legnagyobb elismerés azonban a mű szerkesztőjét: dr. Vajdovszky Jánost és annak megíróját Divald Kornélt illeti meg, kik a vállalkozás sikerébe vetett bizalommal, fáradságot nem ismerő buzgalommal és alapos szakértelemmel biztosították a nehéz munka sikeres keresztülvitelét és ezzel nevüknek maradandó emléket emeltek.

A műemlékek ismertetésének előkészítői közül többen, sajnos, már nem éltek meg a mű befejezését.

Társulatunk egyik alapítója, Szőnyi Kálmán alelnök, még 1900-ban hunyt el. Szőnyi Kálmán a műemlékek ismertetésének előkészítését már nem élte meg. Nevéhez fűződik társulatunk megalakulása és az a nehéz munka mely a szervezkedést és a társulat életképességét biztosította. Halála súlyos veszteséget jelentett a Szepesmegyei történelmi társulatra, mely a boldogult emléké 1901. évi március hó 21-én jegyzőkönyvében örökitette meg.

A megüresedett alelnöki állást 1901. évi március 31-től Sváby Frigyes töltötte be, egyideig ideiglenes minőségben, 1902-től kezdve pedig mint egyhangulag megválasztott ügyvezető alelnökünk.

Sváby Frigyes, társulatunknak a megalakulástól kezdve állandóan egyik legtevékenyebb tagja volt és ugyyszólván halála napjáig igaz ügyszeretettel szolgálta — úgy irodalmi mint adminisztratív téren a társulat érdekeit. Jelentős része volt a műemlékek ismertetésének előkészítésében, de a munka megjelenését már nem érthette el, mert 1904. évi április havában elhunyt. Helyébe dr. Neogrády Lajos választott meg ügyvezető alelnöknek.

Elvesztettük végre 1905-aen a társulat elnökét, gróf Csáky Zenót is, ki rövid ideig bár, de lelkes buzgalommal vezette társulatunkat. A közgyűlés úgy Sváby Frigyes, mint gróf Csáky Zenó érdemeit jegyzőkönyvében örökitette meg.

Ezek a veszteségek a társulatra nézve felette érzékenyek voltak és valóban csak az elődök példájából meritett kitartás tette lehetővé azt, hogy a társulat tevékenysége nem akadt meg.

Közgyűlésünk a megüresedett elnöki székbe egyhangu lelkesedéssel dr. Párvy Sándor szepesi püspököt ültette,

ki az elnökséget 1907. évi november hó 13-án lelkesítő hazafias beszéd kíséretében foglalta el, kiemelve azt, hogy a történelem az élet tanítómestere és hogy ezért a multak örökségét meg kell őriznünk, s hogy lelkesedve elődjei munkára buzdító példáján, készséggel foglalja el az elnöki széket tudatában annak a jelentőségnek, mely társulatunk munkáját, feladatát a mindennapinál magasabb színvonalon tartja, tudatában annak az egyedül igaz felfogásnak mellyel a történelmet nézünk, — tanulmányoznunk kell, és mely abban az ősrégi tételben találja leghivebb kifejezését „historia magistra vitae“. Elnökünk buzdító szavai, valamint egyrészt fényesen megvilágítják a követendő irányt, ép úgy másrészt biztató zálogát képezik annak, hogy a Szepesmegyei történelmi társulat dr. Párvy Sándor vezetése alatt sikerre vezető önbizalommal fog haladni kitűzött célja felé.

Ezen buzdító szavak hatása alatt folyt le az 1907. évi november hó 13-iki közgyűlés; mely a tisztkart és a választmányt újabb 3 évre megalakította, az 1908. évi költségvetést elfogadta és a jövő munkaprogramm iránt határozott.

Az 1908. évi tagilletményül Weber Samu „III. Pótlék Wagner Szepesmegye okirattárához“ című műve adatott ki a magyar tud. akadémia 600 koronás támogatásával, mely ezen kiadványunkat érdemesnek találta arra, hogy azt 25 példányban megrendelje.

A kiadott mű kiegészítő folytatását képezi Wagner Károly, Bárdossy János, Schmauck Mihály és Hradszky József nagyértékű okirat gyűjteményeinek; melyek a Szepesség történetének további kifejtésére szükségesek.

A nagyérdemű szerző, Weber Samu, társulatunk egyik alapítója és legtevékenyebb tagja, kit érdemei elismerésül tb. alelnöknek választott meg a közgyűlés, műve megjelenését, sajnos, már nem élhette meg, mert folyó évi május hó 18-án meghalt. Halála igen nagy veszteséget jelent nemcsak társulatunkra, de az egész magyar történelmi irodalomra nézve is. A legkevesebb a mivel emlékének tartozunk az, hogy érdemeiről e helyütt is kegyelettel emlékezzünk meg.

Tekintetes Közgyűlés!

A Szepesmegyei történelmi társulat tevékenységének hatása azonban e 25 év alatt, nemcsak kiadványaiban, de helységneveink visszamagyarosításában, régi falfestmények restaurálásában, pálya- és jutalom-díjak kitűzésében, régi műemlékek fenntartásában, ásatások támogatásában, valamint történelmi előadások rendezésében is nyilvánult.

A Szepesmegyei Történelmi Társulat nevéhez fűződik különösen a lőcsei szent Jakab templom XV-ik századbeli falfestményeinek restaurálása. Dr. Vajdovszky János kezdeményezésére és az ő vezetése alatt kiküldött bizottság ellenőrzése mellett lettek a helyreállítási munkálatok Stornó Ferenc festész által foganatosítva. A restaurálási költségek 2348 frt. 78 krt. tettek ki, azok fedezhetését Császka György akkori szepesi püspök és Lőcse szab. kir. város áldozatkészségének, valamint az állam segélyezésének köszönhetjük.

Pályázatot hirdettünk néhai Hradszky József kanonok 300 koronás adományából Szepesvár történetének megírására. Ezen pályázat sikerének előmozdítására egy névtelen adakozó — dr. Párvy Sándor elnökünk útján — 300 kor.-t adományozott és ezzel a pályadíj 600 kor.-ra emelkedett. Reméljük, hogy a pályázat sikerre fog vezetni.

Ugyancsak társulatunk kezdeményezte és létesítette a Sváby Frigyes alapítványt, mely nevezett lelkes tagunk intencióinak megfelelőleg a ravatalára szánt koszorúk megváltásából befolyt összegekből lett létesítve azzal a rendeltetéssel, hogy az évi kamatokból a lőcsei főgimnázium és a főreáliskola egy-egy VIII. osztálybeli oly tanulója jutalmaztassék, a ki a magyar történelem tanulmányozása terén kiválóbb eredményt mutathat fel. Ezen alapítvány meghaladja az 1000 kor.-t, az első jutalmak pedig az 1906/7-iki iskolai év végén lettek kiadva. Az alapítvány létesítése körül elismerésre méltó tevékenységet fejtettek ki Förster Rezső, a társulat fáradhatatlan pénztárosa és Kalmár Elek ügybuzgó titkárunk.

A társulat foglalkozott továbbá a lőcsei jótékony nőegyesület épületében levő régi Thurzó kapunak felirattal való ellátásával, az u. n. Stoján emlék fenntartásával, a Menedék

kövön felállítandó emlékkal, a lőcsei várhegy sáncainak fenn-
tartásával. Támogattuk Stephanie Adolf ny. tüzér századost
Szepesvár behatóbb tanulmányozásában és a helyszínen esz-
közölt ásatásokban; valamint történelmi előadásainak rendezé-
sében. Közreműködtünk a lőcsei műemlékek jegyzékének felül-
vizsgálatában, részt vettünk a lőcsei várfalak és bástyák hely-
színi megtekintésére kiküldött bizottságban, rendeztük és gon-
dozás alá vettük a Lőcse szab. kir. város által — tulajdon-
jogának fentartása mellett — átengedett muzeumi tárgyakat,
megindítottuk a társulati könyv- és levéltár szervezéséhez
szükséges gyűjtést, végre feliratilag fordultunk a vallás- és
közoktatásügyi miniszter urhoz, a létesíteni szándékolt „Köz-
művelődési házak“ egyikének Lőcsén való felállítása érdekében.

Tevékenységünk anyagi oldalát tekintve kiadtunk:

nyomtatásra	22714 K 31 f-t,
tiszteletdíjakra	14560 „ 62 „
falképek restaurálására	3591 „ 56 „
fényképekre és klisékre	6540 „ 10 „
ásatásokra	280 „ 94 „
irodai és egyéb szükségletekre	3808 „ 02 „
összesen	51495 K 55 f-t.

Jövedelmünket a már jelzett adományokon kívül na-
gyobbrészt csakis a 4 koronás tagdíjak képezték.

Tagjaink száma 1908-ban 485-öt tesz ki; vagyoni mér-
legünk pedig 5600 kor. készletet tüntet fel.

A társulat összes tagjainak száma a megalakulástól
kezdve a mai napig 856-ot tett ki.

Ez képezi Tisztelt Közgyűlés a Szepesmegyei történelmi
társulat 25 éves működésének eredményét.

És most visszatekintve a megtett utra, nyugodt lelki-
ismerettel bizzuk tevékenységünk elbírálását arra a közön-
ségre, mely támogatásával és rokonszenvével törekvéseinket
előmozdítani szives volt.

Ragaszkodva az alapszabályokban kijelölt irányhoz, a
rendelkezésünkre álló csekély anyagi eszközök korlátai között
igyekeztünk legalább megközelíteni azt a célt, melyet a tár-
sulat maga elé tűzött, melytől még igen messze állunk, de

melynek elérhetése kell, hogy biztatóan lebegjen szemünk előtt mindenkor.

Lelkesít és buzdít erre annak a kis gárdának a példája, mely társulatunkat létesítette és szellemi munkájával fenntartotta. Örökségét mi vettük át, igyekezzünk tehát társulatunk folytonosságát biztosítani. Ennek elérhetése végett kérjük hazafias közönségünk jóakaró támogatását.

III. 1. Titkári Jelentés

a Szepesmegyei Történelmi Társulat 1907/8-i működéséről és a társulat munkatervéről.

Mélyen Tisztelt Ünnepi Közgyűlés!

Érzem, hogy a 25 vesszőből álló erős nyálábnak egyes vesszeje magában gyöngö: a most lefolyt egyes év munkája a 25 esztendőé mellett szerény.

Kiadtuk 1908-i tagilletményünket, melyet boldogult Weber Samu 20 évi szorgalommal gyűjtött össze s az Akadémia támogatására méltatott, — részt vettünk közéletünknek bennünket érdeklő ünnepein, így Berzeviczy Gergely kakaslomnici emléktáblájának leleplező ünnepén, ügyvivő alelnökünk 25 éves megyei szolgálatának a törvényhatóságok részéről rendezett ünneplésén, s egy szomorú tiszteletadásban: Weber Samu választmányi tag s tiszteleti alelnök temetésén. Tartottunk egy választmányi ülést, azonkívül az ügyvivő alelnök, pénztáros és titkárból álló kisebb bizottság annyiszor értekezett, ahányszor a körülmények kívánták, az utolsó közgyűlés óta hatszor. Pénztárosunk teendőit kiváló buzgalommal végezte és számadásait Szécsey István számtanácsos és Páter Kálmán árvaszéki ülnök megvizsgálták és legszebb rendben találták. 1907. dec. 31-én a pénztár 11,235 K 70 f bevételt 5142 K 18 f kiadást és 6193 K 52 f pénzmaradványt tüntetett föl a tőkékkel együtt. Kérjük pénztárosunk számára a fölmentvény megadását. Elkészítettük a Hain-féle Lőcsei Krónika kiadója számára utasításainkat s a jövő évek munkássá-

gának előkészítésével is foglalkoztunk. Elősegítettük évi támogatásunk megszavazásával társulatunk egy szép mellékhatását: a Közlemények Szepesmegye multjából című folyóirat megindítását. Kölcsön adtunk képdúcainkból többeknek és adományoztunk kiadványainkból 9 évfolyamot a Tordai Magyar Védőegyesület könyvtárának.

Könyvtárunk még csak bölcsőkorát éli: 454 kötetből áll, régiségtárunk hasonlóképen a kezdet kezdetén is alig áll: 306 db. van benne az érmeikkel együtt. Van még 290 képdúcunk.

Ennyi a lefolyt év tevékenysége, mellyel kapcsolatban választmányunknak következő javaslatait van szerencsém elfogadás végett előterjeszteni a mélyen tisztelt közgyűlésnek:

1. Méltóztassék Weber Samu tiszteleti alelnökünk és kiváló tagtársunk emlékét jegyzőkönyvünkben tisztelettel megörökíteni.

2. Méltóztassék Weber Samu helyébe választmányi tagul megválasztani Kübecher Albert leibici ág. h. ev. lelkész urat.

3. Méltóztassék a kitartással és becsületesen végzett munkának ezen az ünnepén kifejezni tiszteletünket azok iránt, kik munkánkban támogattak és jövőben is gyámolíthatnak s megválasztani tiszteleti tagokul a következő érdemes férfiakat: *Wlassics Gyula dr.* v. b. t. t-t, a közigazgatási bíróság és a Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának elnökét. *Berzeviczy Albert dr.* v. b. t. t-t, a Magy. Tud. Akadémia elnökét. *Fraknói Vilmos dr.* c. püspököt, a Magy. Tud. Akadémia tiszteleti tagját és a Muzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőjét. *Forster Gyula dr.* br. ny. min. tanácsost, a Műemlékek orsz. bizottsága elnökét. *Szalay Imre* min. tanácsost, a Nemzeti Muzeum igazgatóját. *Fejérpataky László dr.* udvari tanácsost, a Magy. Nemzeti Muzeum Széchenyi orsz. könyvtárának igazgatóját. *Vajdovszky János dr.* kanonok-plébánost, társulatunk alelnökét. *Demkó Kálmán dr.* ny. főgimn. igazgatót, társulatunk érdemes első titkárát.

E tiszteleti tagok megválasztásával megizmosodva foghatunk a jövő feladataihoz. Történelmünk irodalmi feldolgozását folytatni fogjuk: 1909-re tagilletményül adjuk e közgyűlés anyagát, azután 3 évi terjedelmes köteteket fog tenni Hain Gáspár Lőcsei Krónikája hű eredeti szövegben és gon-

dos magyar fordításban, újra 3 évet tölt be a késmárki igen fontos Matricula Molleriana hasonló kiadása, közben váltogatva ezekkel, Szepesvár története, talán a Bányavárosok története, majd Késmárk, továbbá az ugynevezett „nagy megye“ története, a savniki, valamint a zsegrai templom és Sigray grófi család története a savniki és stólai apátságok története a közelebbi 10—12 évre szóló irodalmi célunk. Végcélunk: az egész megye korszerű pragmatikus monografiája még igen messze lebeg szemeink előtt. De alapszabályaink nem csak történetünk irodalmi művelését tűzik ki célunkul, hanem minden emlék megóvását, vagy összegyűjtését is. E téren még keveset tehetünk, hisz az irodalmi feldolgozás is felülmulta és felülmulja anyagi erőnket s külső segítség nélkül irodalmi terveinket sem hajthatnók végre. De bizunk benne hogy megtaláljuk a módját ebbeli kötelességünk kellő teljesítésének is, és arra szenteljük időnket és buzgalmunkat, hogy létrehozzuk Lőcsén a Szepesi Muzeumot, mely kizárólag szepesi, vagy szepességi vonatkozásu tárgyaival hű és szemléltető képét fogja nyújtani e vármegye multjának.

Adja nemzetünk istene, hogy társulatunk legközelebbi ünnepe nem 25 év múlva legyen, hanem sokkal előbb: a Szepesi Muzeum megnyitásán.

Lőcsén, 1908. december 15.

Kalmár Elek

titkár.

2. Szepesmegyei Történelmi Társulat

Kimutatás

az 1907-dik évi bevételekről és kiadásokról.

Szám	Bevétel	Kor.	fill.	Szám	Kiadás	Kor.	fill.
1.	Pénztári maradvány 1906 évről	6736	90	1.	Nyomtatás	1807	30
2.	Tagdíjhátralék 1904 évre 5 tagtól	20	—	2.	Tiszteletdíjak	1080	—
3.	Tagdíjhátralék 1905 évre 10 tagtól	40	—	3.	Klisék	1147	40
4.	Tagdíjhátralék 1906 évre 220 tagtól	880	—	4.	Bekötési táblák	383	85
5.	Tagdíj 1907 évre 309½ tagtól	1238	—	5.	A szepesi várból tör- tént ásatások	181	42
6.	Tagdíj 1908 évre 17 tag- tól	68	—	6.	Pósta- és egyéb költség	442	21
7.	Tagdíj 1908 utánra 8 tagtól	32	—	7.	Pénzkészlet 1907 évi dec. 31.	6193	52
8.	Alapító tagdíj 1 tagtól	100	—				
9.	141 bekötési tábláért a 2 K 60 f	366	60				
10.	Évkönyvekért	54	—				
11.	Stephaneum 1906 évi elszámolása	238	—				
12.	Kultuszminiszteri segély III. rész	800	—				
13.	Gr. Csáky Vidor adomá- nya a szepesi várból tör- tént ásatásokra	100	—				
14.	Adomány a szepesi vár történetére	300	—				
15.	Lőcsei nőegyleti ado- mány a népkönyhá- ban emléktábla fel- állítására	44	32				
16.	Visszatérített póstadíjak	8	24				
17.	Kamat	209	64				
		11235	70			11235	70

Lőcse, 1907 évi december 31-én.

(PH.)

Förster Rezső
pénztáros.

Megvizsgáltatott és helyesnek találtatott.

Lőcse, 1908 évi november 11-én.

Páter Kálmán.

Széchezy István.

A Sváby Frigyes-féle jutalomdíj

elszámolása 1907. évre.

Szám	Bevétel	Kor.	fill.	Szám	Kiadás	Kor.	fill.
1.	Az 1904 évi április havában megkezdett adománygyűjtés és ennek kamata 1906 évi dec. 31-kéig kitett	1019	35	1.	Egy darab 1000 koronás 4% magy. koronajáradék 1816.182 sz. kötvénye	944	10
2.	1907 évi kamat 16.99 1.04 =	18	03	2.	A lőcsei kir. kath. főgimnáziumnak az 1907 évre kiadott jutalomdíj	20	—
				3.	A lőcsei kir. áll. főreáliskolának az 1907 évre kiadott jutalomdíj	20	—
				4.	Marad készpénzben	53	28
		1037	38			1037	38

Lőcse, 1907 évi december 31-én.

(PH.)

Förster Rezső
pénztáros.

Megvizsgáltatott és helyesnek találtatott.

Lőcse, 1908 évi november 11-én.

Páter Kálmán.

Szécheý István.

IV. Jegyzőkönyv.

Fölvétetett Lőcsén, a vármegyeház disztermében az 1908-ik év december hava 15-ik napján, a Szepesmegyei Történelmi Társulat 25 éves fennállásának megünneplése végett tartott

diszközgyűlésen.

Jelen voltak *Párvy Sándor dr.* v. b. t. t., szepesi püspök, elnök vezetése alatt a következő választmányi, alapító és rendes tagok, valamint vendégek: Alexy János dr., Andreidesz György (Poprád), Ábrahám Károly, Barcs Gyula, Bruckner Győző dr. (Igló), Breuer Róbert, Baumöl Róza, Bráz Jánosné, Bleha Marián (Lublóvár), Bal Jeromos, id. Bojárszky Béla, Baller Jenő dr., Benkó István dr., Bauer József, Burián Lajos, Banczik Samu dr. (Késmárk), Breznyák János, Barla Szabó Titusz, Bielek Gusztáv, Csáky Vidor gróf (Szepesgörgő), Cseh Márton, Czeizel János, Divéky Adorján dr., Dénes Ferenc, Folgens Kornél (Igló), Farkas Vilma, Fábry Sándor, Förster Jenő dr., Fedor Miklós, Förster Rezső, Fleischhakker Lajos, Gundelfinger Kálmán, Görgey Jordán, Görgey Ella, Greschik Viktor, Garda Jenő, Grosch Ödön, Gundelfingen Aladár, Glósz Lajos, Greschik Gyula, Hoepfner Gusztávné, Hadik Richárd, Hucskó Mihály dr., Horváth János, Illgenn Antal, Illgenn Antalné, Jermy Sándor, Keill Aladár, Kalmár Elekné, Krausz Antalné, Klein Gyula, Kelemen Albert, Kompanyik Cölesztin, Kahanyecz Mátyás (Savnik), Kussinszky Vince (Létánfalva), Kheberich Márton dr. (Szepeshely), Kaufmann Aurél, Kubaszky János, Kovách István (Poprád), Kiss Győző, Kaynár Gyula, Krausz Károly, Klein Ferenc, Kiss Kálmán, Krssák József, Kardeván Vilmos, Lupkovics József dr., Loysch Andor, Lederer Miksáné, Lorx Ellinor, Legeza István, Moesz Gyula, Máriássy Tibor báróné, Mirkva Jánosné,

Matavovszky Aladárné, Matavovszky Aladár dr., Matavovszky Mici, Marekker Ferenc, Madarassy Jenő, Marekker Márton, Matyasek József, Máriássy Tibor br., Mercz Pál, Neogrády Lajos dr., Nagy Árpád dr., Nagy Pálné, Nagy Árpádné, Neogrády Lajosné, Olessák Károly, Péter Kálmán, Prihradny Oszkár, Pirhalla Márton dr. (Podolin), Pajdussák Máté (Igló), Pukács Román (Szepesgörgő), Rátz József, Rolny Ferenc dr. (Igló), id. Ribiczey Béla, Rerkó Jakab, Rejovszky János, Ribiczey Béláné, Sax Lajos (Káposztafalva), Somossy András dr., Schvarczer Emil, A. Salamon Géza, özv. Sváby Ilona, Sváby Anna, Safáry Irma, Schwarz Károly dr., Szilas Izidor dr., Szlavkovszky Ferenc (Ábrahámfalva), Szent-Iványi Sándorné, Székely Klára, Takács Sándor, Timcsák Ferenc, Tilkovszky Istvánné, Tilkovszky István, Ujfalussy Ernő dr., Ujfalussy Maresa, Vitéz Árpád, Valent Kálmán, Wufka Ernőné, Weisz Náthán és még többen mások, valamint nagyszámu tanuló ifjuság, végre Kalmár Elek titkár, mint jegyző.

1. Neogrády Lajos dr. ügyvivő alelnök, üdvözölván a jelenlevőket, indítványozza, hogy három tagu küldöttség hívja meg az elnök urat az ünnepi diszközgyűlés megnyitására és vezetésére.

A közgyűlés kiküldi Legeza István elnöklete alatt Nagy Árpád dr. és Rolny Ferenc dr. tagokat.

2. Párvy Sándor dr., elnök a tagok lelkes éljenzése közt belépven a terembe, gyújtó és elragadó ünnepi beszéddel nyitja meg a diszközgyűlést.

A programm megkezdése előtt javasolja, hogy üdvözölje a közgyűlés Apponyi Albert gróf közoktatásiügyi minisztert, mint a közművelődés és tudományosság vezérférfiát és Csáky Albin grófot, mint e társulat alapító elnökét, táviratilag. Megköszöni a beérkezett üdvözléseket és jelenti, hogy Vajdovszky János dr. alelnök betegsége miatt a megjelenéstől való fölmentését kéri.

A javaslat elfogadtatván, az üdvözlő táviratok a közgyűlésből elmentek.

3. Lupkovics József dr. javasolja, hogy az elnök ur nagyhatásu és szép gondolatokban bővelkedő beszédét, e

hazafias érzelmekben gazdag szónoklatot, vegyék be egész terjedelmében a jegyzőkönyvbe, nyomassák ki és küldjék meg minden tagnak és minden hazai történelmi társulatnak.

A javaslat élénk helyesléssel elfogadtatván, a megnyitó beszéd gyorsírói följegyzésben ide fűzetik.

4. Neogrády Lajos dr. ügyvivő alelnök felolvassa „Visszapillantás a társulat 25 éves működésére“ című emlékbeszédét. A szép lendülettel világosan megírt, tanulságos és élvezetes előadást a közgyűlés élénk tetszéssel fogadja s az elnök indítványára elhatározza, hogy ezt is

kinyomatja és megküldi a tagoknak és társulatoknak.

5. Kalmár Elek titkár olvassa az évi jelentést a pénztár 1907. évi számadásai megvizsgálásáról s az elnökség és választmány 1907/8-i működéséről. Jelentésével kapcsolatosan a választmánynak következő indítványait emeli a közgyűlés határozatokká:

1. Weber Samu tiszteletbeli alelnök, választmányi tag elhunytá fölött fájdalmát fejezi ki a közgyűlés és érdemeit, buzgó tudományos működését, a társulat felvirágoztatására irányult fáradozását jegyzőkönyvébe iktatja.

2. Förster Rezső pénztárosnak elismerése kifejezése mellett az 1907. évre a fölmentést megadja.

3. Weber Samu helyébe választmányi tagul megválasztja Kübecher Albert leibici ág. h. ev. lelkészt.

4. A társulat 25 éves fennállásának ünnepe alkalmából tiszteleti tagokul egyhangulag és lelkesedéssel megválasztja:

Wlassics Gyula v. b. t. t., a közigazgatási bíróság és a Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának elnökét.

Berzeviczy Albert dr. v. b. t. t., a Magyar Tud. Akadémia elnökét.

Fraknoi Vilmos dr., c. püspököt, a Magyar Tud. Akadémia tiszt. tagját és a Muzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőjét.

Forster Gyula br. dr., nyug. miniszteri tanácsost, a Műemlékek orsz. bizottságának elnökét.

Szalay Imre miniszteri tanácsost, a Magy. Nemzeti Múzeum igazgatóját.

Fejérpataky László dr. udvari tanácsost, a Magy. Nemzeti Múzeum Széchenyi orsz. könyvtárának igazgatóját.

Vajdovszky János dr. kanonok-plébánost, társulatunk alelnökét.

Demkó Kálmán dr. nyug. áll. gimnáziumi igazgatót, társulatunk első titkárát.

6. Neogrády Lajos dr., ügyv. alelnök jelenti, hogy tiltakozás ellenére és tilalom dacára is föl kell olvasnia a közügy és közhála érdekében a következő, mai napon vett levelet: „Nagyságom Uram! A Szepesmegyei Történelmi Társulat 25 éves jubileuma alkalmából a mellékelt egyezer koronát azon tiszteletteljes kérelemmel szolgáltatom át, hogy az összeget a választmány nyal egyetértőleg a társulat céljaira felhasználni sziveskedjék. Hazafiúi üdvözléttel Nagyságod alázasat szolgálja *Dr. Párvy Sándor*, szepesi püspök. 1908. dec. 15.“ Indítványára

a közgyűlés a nagy lelkesedéssel fogadott fényes adományért hálájának azonnal a jegyzőkönyvben adószinte kifejezést.

7. Pirhalla Márton dr., választmányi tag, podolini plébános felolvassa „Lublóvár története“ című dolgozatát, megtoldva néhány érdekesebb történelmi hagyománnyal a magyar-lengyel kölcsönhatásról, utána

Bal Jeromos lőcsei gimn. tanár, választmányi tag, felolvassa a „Szapolyaiak viszonya a Szepességhez“ c. dolgozatát, végül Pajdussák Máté iglói vikárius felolvassa „Szepesmegye középkori ércöntvényei és azok mesterei“ c. dolgozatának főbb részeit.

Elnök ur mindhárom felolvasónak külön-külön a közgyűlés köszönetét fejezi ki értékes munkálatukért s a dolgozatok a

közgyűlés Emlékkönyvében közzé fognak tétetni.

8. Több tárgy nem lévén, elnök ur a jegyzőkönyv hitelesítésére fölkéri Legeza István, Nagy Árpád dr., és Kompanyik Colesztin tagokat s a következő meleg szavakkal zárja be a diszközgyűlést:

„Én őszinte, benső köszönetet mondok a megjelent nagyérdemű közönségnek azért a buzgó érdeklődésért és türelemért, amellyel az ünnepi közgyűlést kísérni és rokonszenvűket kimutatni méltóztattak. Én még azt a bizalmas kérést intézem a megjelent közönséghez, különösen a hölgyekhez, tartsák meg továbbra is jóindulatukban és nagybecsű figyelmükben ezt a társulatot, ennek a társulatnak az ügyét. Legyen ennek a társulatnak dicsősége Szepes vármegyének a dicsősége, és ha szabad kérnem a hölgyeket, ők is tekintsék ezt a társulatot, ennek az ügyét az ő ügyüknek, mert ennek a társulatnak dicsősége a nemzet dicsősége és ha a hölgyek hozzájárulnak ehhez az ügyhöz, akkor a hölgyek dicsősége. Külömben pedig ajánlom magam továbbra is szíves érzelmeikbe és a közgyűlést bezárom.“

Ezzel a közgyűlés élénk éljenzés és taps között véget ért.
Kelt, mint fent.

Dr. Párvy Sándor

elnök.

Jegyzette:

Kalmár Elek

titkár.

Hitelesítjük:

Kompanyik Coelestin.

Dr. Nagy Árpád
Legeza István.

V. Felolvasások.

1. Lublówár történetéből.

Irta és felolvasta: DR. PIRHALLA MÁRTON szepesi kanonok, vál. tag.

Negyedik Béla (1235. oktob. 10. — 1270. május 1-ig) király, Magyarországnak a tatárjárás után újra való benépesítője, 1247-ben nagy örömmel jelenti IV. Ince (1243.—1254.) pápának, hogy három leányát három gácsországi fejedelemnek adta nőül, és reméli, hogy azok segélyével sikerülend majd Magyarországot a tatárok újabb becsapásai ellen megvédenie.¹⁾

A nemes királynak ezen törekvéseire bátran el lehetett volna mondani azt, mit I. Mátyás király egy más ország szerencsés eljárására alkalmazott, hogy: „Bella gerant alii, tu felix Hungaria nubes!” vagyis: Háborút viseljenek mások, boldog te Magyarország házasságkötéssel éred el ugyanazt. Csakhogy rövid idő múlva azok, kiknek segélyével hazánk határait megvédeni gondolta, magok is a király védelmére szorultak.

Daniel (máskép Dávid), az egyik vő, megtámadta Radislavot, a második vőt, a holicsi fejedelmet és Magyarhonba szorította. Hiába küldötte a király Hédervári Lőrincet, az országbíró és mosoni főispánt Daniel ellen, hiába szorította az vissza a ruthén fejedelmet, Radislavnak mégsem sikerült holicsi székét elfoglalnia, hanem Magyarországból volt kénytelen maradni, hol a király őt Abauj, Zemplén és Szabolcs-megyében nagy kiterjedésű birtokkal látta el, sőt macsói bálnak is megtette, hogy ilyen módon megélhetési módját biztosítsa.²⁾

¹⁾ Pray György, *Historia regum Hungariae*, I. rész, 258. lap.

²⁾ Wagner *Collectanea*, I, decas 76 lap. de anno 1264. E birtokot V. István 1270-ben Rozgonyi Raynáldnak adta. (H. III. decas, 74 lap.)

A tatárok, kik közben (1261) a Volga melletti szaratovi nagy síkságon, mongol birodalmat alapítottak, fenyegető zivatarként állottak az ország éjszakkéleti határai mellett, hogy budhista fanatizmussal tapossanak le minden fűszálat, mely hazánk véráztatta virányain újra életre kelni készült volna.¹⁾

A keleti népek, mint tudjuk, félig babonás vallásukból meritik azon vakbuzgóságot és az abból folyó kiméletlenséget, mellyel szomszédjaik ellen harcolni szoktak, miért is a mongol birodalom közelében, mint Ázsia története mutatja, sohasem lehetett biztonságban más keresztény ország, mivel a tatár (mint későbbben a török) sem adott szavát nem tartotta meg, sem az esküvel megerősített hitet nem tekintette sérthetetlennek, sem nemzetközi jogszabályra nem nézett, miért is más módon kellett ilyenekkel szemben biztosítani az országok határait.

A moszkvai fejedelem azon módot választotta, mely a Kipszaki (ugy nevezik a külföldi történetírók a szaratovi mongol birodalmat) kánnak legjobban tetszett, és 1234—1477. vagyis 243 esztendőn keresztül évenkénti hódolati adót fizetett le a kán lábaihoz. De Magyarország, hol Béla király még 1261-ben 52 ezernyi mongol sereget tökéletesen tönkretett²⁾, ezen lealázó adóra nem akarta magát elhatározni, minek következtében határainak védelméről másképen kellett gondoskodni.

Éltakkor hazánkban egy híres ember: György mester³⁾, Kun László királynak ismert hadvezére, kihez fogható tábornok a népek történetében ritkán található, mert az akkori okmányok tanúsága szerint a hadban tizenegy pajzs- és fegyverhordozóra volt szüksége, mi oroszláni hadakozásra vall. Ő verte le Loránd pártütő seregét, segítette Fekete Laskó (Elek) krakói fejedelmet a maszóviai herceg feletti győzedelemre⁴⁾, 1282-ben a tatárokhoz kiszökött kunokat terelte vissza, a

¹⁾ Hogy a tatárok budhista vallásuak voltak, talán ujnak látszik előttünk, de csak azért, mivel az írók arról hallgattak.

²⁾ Pray, I. 268.

³⁾ Az első Soós de Sóvár.

⁴⁾ Laskó hálából Welyglovát (Szandecz mellett) adja neki. Wagner Diplomatarium Sáros. 298 lap.

támadó oláh vajdát foglyul ejtette és a Szandec mellett portyázó tatárookra rontván, ezernél többet levágott belőlök s számtalan rabszolgát felszabadított.

Ezen, a hadban oly járatos ember oldala mellett állott berzevici Kakas¹⁾ kamarai gróf, ki felvidékünk eseményeiben évtizedeken át vezérszerepet játszott és mint a vörös kolostornok megalapítója, a landeki kolostornak kezdeményezője és Nedec várának megalkotója örök időkre emlékezetes marad a Szepesség történetében. Ezen két nevezetes ember az ország határait olyan módon gondolta megvédehetőnek a tatárok folytonosan fenyegető becsapásai ellen, hogy a Gácsországból beszakadó völgy-torkolatok végpontjainál várakat emeltek. Az arra való helyeket pedig a középkor zseniális vakmerőségével olyan módon szemelték ki, hogy a felvonuló ellenség a várakat csak akkor vette észre, midőn már alattok volt, míg ellenben ők a vártoronyból messzire belátták az illető völgyeket és támadásra készülhettek.²⁾

Nekik köszönhetik létüket a már említett Nedec, mely a híres Drugeth Vilmos nádor 1330-ban kelt végrendeletében még mint Dunajec újjára említették³⁾, továbbá Lubló és Palocsa.

Lubló várának keletkezése tehát szintén az 1285 – 1298. évi időközre esik és a királynak beleegyezésével a fenti György mester és Kakas gróf fáradozásával épült. Hogy György mester volt a kezdeményezője, mutatja Lublówár és falvainak lengyel neve. György ugyanis lengyel származásu lovag volt és testvére a krakói fejedelem palatinusa gyanánt

¹⁾ Keresztneve Gallus, Gál volt, de ezt a családi körben Kakasra fordították, honnan aztán a hivatalos okmányokba került.

²⁾ Sajátságos, hogy ugyanazon időtől fogva Gácsországban is igyekeztek várakat emelni. Az első 1299-ben keletkezett Skavina (ma Scavina) néven, utána lassanként Lanczkorona, Csorsztyn, Osziek, Krosno, Sanok (f. Sanguszko levéltár, II, 6. stb.)

³⁾ Csak későbbben lett Nedec vagyis Medvevár a lengyel nedziedez (medve) szótól. Palocsa a lengyel plawce = usztató szótól, mert onnan jártak a kompok a Poprád vizén Gácsországba, mi még a 17-dik században szokásos módon történt.

A lublói vár kapuja.

A lublói vár észak felől.

szerepel ugyanazon időben, midőn György nálunk hirnévre emelkedett¹⁾.

Sajátságos Lublónál az is, hogy nem mint a legtöbb vár, valami szikláról vagy hegyről vette nevét, hanem azon növényről, mellyel a várdomb azon időben bővelkedett, midőn a várat emelni kezdték. Szintugy viseli majdnem minden falva azon növény nevét, mellyel tele volt ama völgy, hová a falvakat telepítették. Innen van, hogy a hamvas szeder (*rubus fruticosus*) meg lennyüg (*cuscuta epilinum*) völgyében Kamionka (= szeder, lennyüg, aranka) keletkezett.²⁾ A berkenye (*sorbus aucuparia*) völgyében Jarembina (= berkenye). A pitypang (*taraxacum officinale*) völgyében Mnisek (= pitypang). A vadrózsa (*rosa canina*) buja völgyében Ruzsembak (= rózsapatak³⁾). A többi községnek neve is valami jellemzőt mutat fel mint pl. Pilhov, mely a pilch szóból keletkezett és a földi kutyát (*Spermophilus citillus*), vagy nyulat (*lepus cuniculus*) jelenti.⁴⁾ Medzibrogye pedig a két gázló közötti helyet jelenti, mely mellett a Poprád folyón átkelni lehetett.⁵⁾

Lubló pedig nem tesz egyebet mint kérget, csert, miért is első neve Cserehátat vagy Cservárat mond. Eredetileg Lubovna, miből a lengyelek a kedvesség fogalmát belemagyarázva Lubovlát csináltak. Abból lett a későbbi Lublyó és mostan Lubló.⁶⁾

Hogy az ország védelmére volt szánva, látszik az 1298. évi augusztus 4-én a pesti ferenciek temploma mellett tar-

¹⁾ Gácsországban következő volt a rangsorozat: palatinus, capitaneus, castellanus, miért is olyan ember, ki más várban capitaneus volt, nagy kitüntetésnek tartotta, hogyha Krakóban castellanus lehetett. Nálunk a palatinus lett az ország legelső méltósága, a lengyeleknél ellenben csak udvarbíró maradt mindig.

²⁾ A németek később Steinnak (kő) és a tótok is az eredeti lengyel értelmét nem ismervén Kamennek nevezték.

³⁾ A lengyelek a német Rosenberg nevű várúkból is Ruzsembarcot csináltak. Nálunk a Ruzsembakból lett Ruzsbach, Rauschenbach és ma végre hivatalosan Zugó.

⁴⁾ Pilch a régi lengyel nyelven még inast is jelent.

⁵⁾ A Brody név is gázlót (németül Furth) jelent.

⁶⁾ Joannes Bonar de Balicze, ki 1559-ben mint lublóí főkapitány szerepel, Gácsországban Strisow mellett alapított egy Lublót.

tott országgyűlés határozataiból, melyek a felesleges, vagy nem elegendő községekkel bíró várak leromboltatását követték.¹⁾ Lubló nem volt azok között, mivel építői annyi községet igyekeztek az ő javára telepíteni, hogy Podolin és Gnezda kivételével az alsó Poprád valamennyi falvai hozzátartoztak, melyek telepítvényesei a várnak védelmére és az abban való szolgálatokra hivatva voltak.

Lubló vára az említett évben tehát készen állott, ámbar első háboruját nem a tatárok ellen vívta, sem pedig azok becsapásai ellen nem védte az országot, hanem inkább saját honfítársai voltak azok, kik falai alatt összetűztek.

III. Endre 1301. évi január 14-én történt sirbaszálltával a cseh Vencel lett Magyarország királya, kinek oldalára álltak az ismert prépost vezérlete alatt az összes szepesi nemesek. Hatalmukban volt Lubló vára is, melyben Gyula lovag, a podolini új földes ur sógora és Kislomnic telepítője, parancsnokolt.

Nemsokára jött délről Róbert Károly, ki lassanként a Szepességre is feljutott, hol hadai 1306-ban már Lubló alatt táboroztak. Kakas gróf az esztergomi érsek által megnyerve, Károly oldalára állott most és ő vezette Drugeth Fülöp mellett a vár elleni támadást, de Gyula olyan eréllyel vitte a védelmet, hogy nem a támadásnak, hanem Fülöp közbenjáró ügyességének sikerült a várat alkudozásra bírnia.

Midőn az 1307. évi október 10-én a rákosi szent Péter temploma mellett tartott országgyűlés Róbert Károlyt és családját Magyarország királyának kikiáltotta, trencsényi Csák Máté már csak Lubló alatt vonulhatott a rozgonyi sikra, hol szerencse csillaga végképen letűnt.²⁾

1312-ben megjelent Tamás esztergomi érsek, mint királyi biztos a Szepességen, hogy a zilált birtokviszonyokat rendezze és február 2-án Lőcsén kelt okiratával visszahelyezi Tilmannt, a podolini Henrik fiát törvényes birtokába.³⁾ Akkor kapta vissza Lublót is Kakas gróf, mert Miklós nevű fia

¹⁾ Pray, I. 327.

²⁾ Pray I. c. Notitiae praeviae, VIII. lap. és II. 15.

³⁾ Podolin városi levéltár, V. füzet 78. szám. Azt mondja, hogy prope Liblo küldötte őt a kivály, de csak Lőcsén tartózkodott. Gyula

1315-ben „dominus et haeres de Lublo“-nak nevezi magát.¹⁾ Midőn pedig a király Kakasnak Sárosban adott volt birtokot, Lublót az országhoz csatolta, de jövedelmét és kormányzatát 1323. évi április 22-én Visegrádon kelt levelével Drugeth Fülöp, Szepes és Ujvár főispánjának ajándékozta.²⁾

Fülöpről testvérének fiára, az ismert Vilmos nádorra szállott Lubló, ki alatt olyan jövedelmező volt, hogy Fabia nevű nejeének fentartására már 1330-ban 500 finom ezüst márkát tudott kirendelni.³⁾

Midőn Drugeth Vilmos a szalánci nagybirtokot megszerezte és lassanként Homonnához közeledett, melytől utódjai azután a Homonay gróf nevét viselték, Lubló felszabadult és a királyra szállott vissza, mert 1343. évi április 20-án már mint közvetlen ura hagyja meg a lublóí várkapitánynak hogy Podolint saját szabadalmaiban tartsa meg és ne kényszerítse sem az ott lakó nemeseket, sem pedig a polgárokat olyan szolgálatokra, melyekre csak a falvak lakói kötelesek.⁴⁾

Lubló ezentul a szepesi főispán hatalma alatt állott és ennek hivatalnokai látták el Lublónak kormányzatát.

1385-ben azon fényes követséget látja falai mellett, mely Tarnovszky János gróf vezérlete alatt a magyar Hedvigért megyen, kit Pozsega várában március 7-e táján anyjának kezéből megkapnia sikerült, minek következtében Hedvig Mária nővérének gyászos sorsától megmenekült, mert a

lovagtól elperelte Drugeth a birtokot, de 1323-ban végre visszaadja és azt mondja: «quorum causa justa fuit», vagyis a Görgey család jog szerint nem veszithette el birtokát.

¹⁾ Lubló ura és örököse.

²⁾ Ujvár a mai Sárosnak felső része, míg az alsó része még «provinciá»-nak maradt. Abaujvár szintén csak 1309-ben keletkezett. (f. Szepeshelyi országos levélt. scriu. 7. fasc. I. No. 18.)

³⁾ Vilmosnak ezen l-ső végrendelete olvasható Wagner I. 127. s követk. lapokon. De olyan hibásan van lemásolva, hogy az eredetinek legjobb helyei is elmosódtak. Az eredetiben áll pl. Marie Fabye, míg Wagner másolója Folykot olvasott. Áll továbbá benne: «octo scutellas parvas argenteas pro salsa» t. i. aqua (sóvári főtt konyhasó) vagyis nyolc kis ezüstcsésze a só számára, míg a másoló ezt nem is látta, pedig művelődési szempontból is érdekes, hogy már akkor párologtatták Sóvárt a sósvízet. A sóbánya tehát már akkor víztől volt elöntve.

⁴⁾ Podolini városi levélt. VI. füzet, 92. sz.

vránai perjel és Horváth János nevű testvére, mint tudjuk, Lajos király nejének, a boszniai Erzsébetnek összes magzatát ki akarták irtani.¹⁾

Hedvig 1386. évi február 14-én egybekelt Jagello Ulászlóval, ki midőn 1434. évi május 31-én elhalálozni készült (Hedvig már 1399. július 17-én elhagyta ez árnyékvilágot). Hedvig jeggyűrűjét, melyet annyi éven át le nem tett az ujjáról Olesnieczy Zbigniew krakói püspöknek adja örök emlékül.²⁾

Nemsokára Lublónak legfényesebb napja közeledett. 1412. évi március 16—25. ugyanis ott tartózkodott Zsigmond magyar király és Jagello Ulászló számtalan magyar, német birodalmi és lengyel nemessel. Fényes lehetett a magyar Zsigmond kísérete, hol annyi sok nagyur, mindegyikök az arany sárkányrenddel diszitve, a lovagkor virágját képviselte.³⁾

A sárkányrendet 1408-ban alapította Zsigmond és hasonlót volt a mai aranygyapjas rendhez (létrejött 1475 táján) csak hogy a bárány helyett egy gyűrűalakba hajtott sárkány függött az aranykereszt végén. Számított 24. első osztályu lovagot és sok kiskeresztet.⁴⁾ Hogy milyen nagy becsben volt, mutatja Hervoja boszniai vajda esete, kit a király hűtlensége következtében dacára annak, hogy leányának keresztatyja is volt, 1413-ban mégis kitörölt a becsületudó lovagok sorából.

Midőn Borbála, Zsigmond neje és a lengyel királyné is megérkeztek, a lovagjátékok nagy sora vette kezdetét és a magyar és lengyel urak nem egy lándzsát törtek a királyi hölgyek színe előtt.⁵⁾

¹⁾ Sanguszko levélt. II. 68. hol Demeter bibornok, esztergomi érsek, Tanovszky gróf várkapolnájának búcsut engedélyez azon napon.

²⁾ Ulászló második neje kitől gyermekei származnak, egy osztrák hercegnő volt. A Jagiel-szó tatárkát (*Polygonum fagopyrum*) jelent.

³⁾ Wagner, Decas I. 72. lap és Wagner, *Analecta* I. 9. kk. lapp. Érdekes, hogy miképen húztak határvonalat a mai Bukovinán át egészen Kiliáig (a Duna egyik torka), melytől éjszakra a lengyeleké, délre a magyaroké maradjon minden földrész.

⁴⁾ Pray I. c. II. 199. s kk. lapp.

⁵⁾ Szerepeltek ott a hegedűsök vagyis *igricsek* is, kiket a lengyelek hoztak magokkal. Hutten-Csapszki lengyel gróf könyvtárában találtam

Amilyen fényesek voltak ama napok, épen olyan szomorú Zsigmond kényszerjövetele és helyzete. A lengyelek ugyanis 1410. évi július 15-én Tannenberg mellett legyőzték a porosz lovagrendet. A lovagok, mint a német birodalom tagjai, Zsigmondhoz, mint császárhoz, fordultak a lengyelek elleni panaszukkal, ki is a birodalmi sereg élén Lengyelország ellen készült indulni, de Vitold (Sándor) litvániai herceg és Ulászló testvére oda vitte a dolgot, hogy megegyezésre lépjenek. Megkötötték ugyan a békét, mit Zsigmond esküvel is megerősített, de természetéhez híven a békekötés után is olyan kétszínűleg viselkedett, hogy a lengyelek az esküjében sem mertek hinni többé. A pápának kellett közbelépnie, mire Zsigmond a béke megtartását ígérte, de még egyszer kénytelen volt Lublón megesküdni, még pedig elég jellemzően: „Nunc (végre mégis) fidei servabo. Sic me Deus adjuvet et sancta Crux.“¹⁾

A békeokmányt Zsigmondon kívül az esztergomi érsek, Gara Miklós nádor és Czillei Henrik voltak kénytelenek esküvel megerősíteni és aláírni.

A lengyelekkel kötött békének azon következménye volt, hogy Zsigmond ugyanazon (1412) év november havában, midőn a velenceiek ellen indulni készült és Zágrábban tartózkodott, Lubló és Podolin területét, meg a XIII. szepesi várost 37 ezer prágai széles garasért zálogba adta Lengyelországnak.²⁾

Az okmány mondja ugyan, hogy egyházi tekintetben az esztergomi érsek és a szepesi prépostságnál maradnak, de Podolin és Lubló területén lassanként a lengyel kapitányok,

egy régi adomáskönyvet, melynek egyik képe alatt ezen szavak állanak: «igrajom satyrovie», miből látszik, hogy az «igric» lengyel szó és hegedűst jelent.

¹⁾ Érdekes történeti tény, hogy Jagello Vitoldot több levelében arra inti, hogy vegye el mennél hamarább Iván moszkvai fejedelem leányát és avval biztosítsa maga számára a Zsigmond elleni segílyt. Iván a pápa közbenjárására nőül vette volt a konstantinápolyi császár Zoë nevű Rómában nevelt leányát. Az ezen házasságból származott Ilo-nát csakugyan elvette Vitold.

²⁾ A prágai garas 1419-ben Lengyelország területén forgatott pénz volt és 48 garas tett ki egy ezüst márkát. (f. Sanguszko levélt. V. 7.)

különösen pedig a későbbi zálogos birtokosok az egyházi dolgokban is igyekeztek érvényesíteni befolyásukat, miért a Lubomirszkyak lelkészeket is neveztek ki az ottani vidéken.¹⁾ A XIII. város lelkészei pedig magok engedtek befolyást a magok közséjeiben, mert a XVI. és XVII. században, midőn az említett lelkészek már protestánsok voltak, majdnem minden papválasztás alkalmából Lublóhoz fordultak jogorvoslatért. És a kapitányok intézkedtek is.²⁾

Az elzálogosítással tehát az illető terület jövedelme jutott lengyel kézre, mit is a lengyelek legbőkezűbb módon igyekeztek beszedni. A XIII. város adója az 1710. évi auguszt. 25-én Marienbergben kelt királyi nyilatkozat szerint, kitett 3075 aranyat (egy aranyra 3 frt 60 kr. számítva.³⁾ Azonkívül fizetett Lubló 120 aranyat, Gnezda 124-et. Podolinban pedig oly módon szedték az adót, hogy a böjti részlet 500 forintot tett ki, a szentjánosi részlet 330 frt. 10 polturát, a szentmártonhavi 490 frtot., összesen 1320 frt. 10 polturát vagyis 330 aranyat.

1440-ben, midőn I. Ulászló, választott magyar király, márc. 8-án a magyar urakkal való szerződést aláírja, azt mondja benne, hogy: „Arcem quoque Lubloviensem cum reliquis Scepusii oppidis . . . post coronationem gratuito Hungaris restituet“, vagyis megkoronáztatása után váltságdíj nélkül bocsátja vissza a magyaroknak Lublóvárat és a Szepesség többi közséjeit.⁴⁾ De ez sohasem történt meg, mert midőn két évvel reá (1442) Erzsébet királynéval kibékültek, az arra vonatkozó okmányban egyenesen kiteszik, hogy: „Scepusium

Egy márkából (16 lat) ma $23\frac{1}{2}$ forintot készítenek. A pénznek akkori értéke 10—15-ször volt nagyobb a mainál (számítva a kenyér és hus értéke szerint). Amit tehát ma 15 forintért vesznek, egy forintért vették akkor. Egy akkori garas lenne ma 15×48.95 krajcárt.

¹⁾ I. Mátyás királyról is olvassuk, hogy Bártfát 5000 frtéért a lengyel Baluczky Andrásnak adta zálogba. (Diplomat. Sáros. 147. l.)

²⁾ Tele van ilyen dolgokkal a két ismert «Matricula», ugymint a Moleriana és Goleziana.

³⁾ Szepeshelyi orsz. levélt. Scrin. 2. fasc. 1. No. 1. és 2.

⁴⁾ Pray, II. 309.

Polonis perpetuum cedat, azaz a Szepesség örökre Lengyelország mellett marad.¹⁾

Egyébiránt Ulászló, midőn Buda felé indult, a Szepesség lengyel részletét 12.000 aranyért zálogba adta a már ismert krakói püspöknek (Zbigniew 1423—1455.), kinek utódjai és rokonai azt csak 1515 körül a letett zálogösszeg árán bocsátották vissza Jordán János de Zaklicsyn nevű szándeci királyi kincstárnoknak és általa a lengyel királynak.

A püspöknek szepesi kapitánya lett Komorovszky Miklós; ki a reábizott területet a husziták ellen is oly ügyes eréllyel védelmezte, hogy lábukat megvetniök seholsem sikerült. Mig Késmárk, a Hernád melletti községek, Sárosmegye prédájukká lőnek, a lublói vár területe igen ritkán látta őket.

A XVI. században a lengyel király által kinevezett kapitányok parancsnokoltak a lublói várban,²⁾ mig 1594-ben a svéd Zsigmond Lubomirszky Sebestyénnek nem adja oda örök zálogba.³⁾ Sebestyénnek 1616-ban történt halála után következett Szaniszló fia, a törökök híres leverője (1621. szept. 7. 8. 9. napján) és jutalmul német birodalmi herceg mely címet mai napig is viselnek a család még életben lévő tagjai

Szaniszlónak 1649. évi július 17-én bekövetkezett elhaltával, György nevű fiára szállott a birtok, ki 1667. évi márc. 3-án megszűnt élni. Követte őt Szaniszló Heraklius fia 1699-ig és végre Tódor herceg az utolsó Lubomirszky, kinek 1745-ben történt kimulta után Mária Józefa királynőre ment által Lublówár és a XIII. szepesi város.

A Lubomirszky család 1535. évi márc. 13-án még pedig Jakab, Szaniszló, Sebestyén és Lőrinc nevű testvérek személyében tűnik fel legelőször.⁴⁾

1579. évi jan. 13. megjelenik Sebestyén mint Báthory István király küldöttje, hogy rendet csináljon Macsejovszky

¹⁾ Ibidem, 322. lap.

²⁾ Neveiket legnagyobb részt Wagner adja. A jövedelemről szóló királyi nyugtákat a lengyel Sanguszkó levéltár őrzi (f. V. köt. 344 lap. és sok más helyen.)

³⁾ 1594. nov. 20-án Sebestyén Podolint és a két Ruzsbachot már Szaniszló nevű fiának engedi által (Podolinvárosi levélt. VII. füzet 111. sz.)

⁴⁾ Sanguszkó levélt. V. 281. lap.

János, királyi kapitány és a városok között. Akkor tetszett meg neki a Szepesség, miért is nem nyugodott, míg végre ugyan nem Istvántól, hanem annak utódjától, kit pénzzel és befolyásával a lengyel trónra segített, meg nem kapta azt.¹⁾

A Bocskay-, Bethlen-, Rákóczi-támadások és végre II. Rákóczi Ferenc idejében a lublói vidék a magyar nemesek menhelyéül szolgált. A szepesi káptalan irattárát nem egyszer szállította Podolinba, hol a város erős falai és a benne elhelyezett őrség minden bajtól megmentették az utána Lubló felé fekvő területet. Hoszuthóty László (1606—1647), szepesi prépost a ruzsbachi fürdőben nyerte vissza egészségét.²⁾

1655. évi dec. 28-án, midőn a svéd király Lengyelországot pusztította, János-Kázmér lengyel király, mint visszavetőr menekült Árván keresztül érkezik Podolinba, hol az egész lengyel nemesség élén a végre kibékült Lubomirszky György herceg fogadja és visszavezeti a trónjára.³⁾

A négy Lubomirszky lassanként annyira emelkedett, hogy Tódor, az utolsó, már nem hercegi, hanem királyi udvart tartott. Francia szakács, francia szabó, s hozzá XV. Lajos francia király züllött és erkölcsrontó szokásai teszik Tódor hercegnek udvarát nevezetessé. Nem csoda tehát, hogyha az orosz rubel (4 frt. értékű arany) már 1734-ben Podolinban is forog.⁴⁾

A magyar urak nagy barátságban éltek a Lubomirszky családdal, sőt Wesselényi Ferenc nádorunk 1663. évi dec. hó 1-én még két darab tevét is küld György hercegnek.⁵⁾

A községek kitartották az esetleg falai között tartózkodó hercegi udvart. Így olvassuk pl. Podolinról, hogy Tódor

¹⁾ Az ismert Laszky Albert, Késmárk ura, szerette volna Lubló-megkapni.

²⁾ Azt mesélik, hogy az egyik medencét megáldotta és ezért nevezik «sveczena vödő»-nek; de a lengyel nép «sveczena» névvel az egyházak birtokait szokta jelölni, miért könnyen lehetséges, hogy «sveczena» alatt az első nagy medencét kell érteni, mely eredetileg, ugyánlázik, a felső ruzsbachi plébánia területéhez tartozott.

³⁾ György eleinte duzzogott és nem törődött a királlyal, csak midőn a svédek garázdálkodásait látta, tért vissza a király hűségére.

⁴⁾ Podolin. számadási könyv. 1731. év. 170 lap.

⁵⁾ Ib. számadási könyv, 1659. év 209. lap.

herceg néhány napi udvartartására sok egyéb 1606 frt. és 6 polturára rugó cikken kívül, adtak még 2102 darab tojást (21 frt. értékben), 528 itce bort (396 frt.), 4349 gyertyát (269 frt. 7 polt.¹⁾)

Tódor után a „confoederációk“ polgárháborui következtek Lengyelországban, melyek alatt a magyar király Mária-Jozefa védelmére 1760. évi jan. 14-én saját seregét küldötte Lubló vidékére.²⁾

1764-ben, midőn új királyt választottak a lengyelek, Lublów és tartozékai Poniatovszky Miklós kezére kerültek, de sokáig nem volt képes megtartani, mert Lengyelország megszűnt és az elzálogosított terület végre 360 esztendő múlva az anyaországra szállott vissza.

A visszaváltás eszméjét nálunk leginkább I. Csáky István gróf, királyi tárnokmester karolta fel, miért is III. Ferdinánd király már 1649. évi dec. 8-án oda utasítja az akkori XIII. városi grófot, hogy a nádorral egyetemben módját ejtsék annak, miképen juthatna az ország ama terület birtokába. A pénzüsszegen szenvedett hajótörést az egész művelet, mert a lengyelek keveselték a felajánlott (888,000 frt.) összeget, Lubomirszky pedig nem is gondolt arra, hogy ezen békés kerületet kezéből kiadja.

1772. évi nov. 10-én végre Csáky Nep. János gróf vette át a magyar király nevében Lublówvárat és tartozékait. A XIII. város helyett XVI. lett, mely a legújabb időkig „provincia“ neve alatt állott fenn.

A lublói várat, meg az alája tartozó falvakat 1819. évi nov. 17-én hirdette eladandóknak a budai királyi kamara, minek következtében magán birtokosok kezébe kerültek.³⁾

Lublów maga, Mnisek és Felsőruzbach ma megint a lengyel Zmoysky grófi család tulajdona.

¹⁾ Podolinv. számad. könyv, 1703. év 203 lap.

²⁾ Ib. számad. könyv, 1749. év, 322 lap. Ott találjuk akkor Schwartzenberg herceget s más ismert nagyurakat mint katonatiszteket.

³⁾ Intelligenzblatt für Ungarn, als Beilage zur Pressb. Zeitung No. 95. Dienstag den 30. November 1819.

2. A Szapolyaiak viszonya a Szepességhez.

Felolvasta: BAL JEROMOS lőcsei gimn. tanár, választmányi tag.

Azokat a kérdéseket szándékozom megvilágítani, hogy mit birtak a Szepességen a Szapolyaiak, hogyan jutottak ehhez, továbbá milyen mértékű befolyásuk volt itten s mik voltak ennek hatásai és következményei. Ha az itteni föld szervezkedését s fejlődését vesszük tekintetbe, ez az uralom a megelőző állapotokhoz viszonyítva nagy változást jelentett s mélyreható következményekkel járt.

A Szepesség Mátyás király adományozásától kezdve (1464. vagy 1465.) volt a Szapolyaiak tényleges birtokában, illetőleg befolyásuk alatt, s ez az állapot 1528-ig tartott, amíg t. i. más egyének nem lépnek adományozás folytán a Szapolyaiak helyébe. Ez az idő a Szapolyaiak közvetlen birtoklásának és befolyásának a kora, ezentul közvetve tartott még befolyásuk János király haláláig (1540.), sőt később is szó esik még uralmuk visszaállításáról s kikerekítéséről.

A Szepességet Mátyás király adományozta Szapolyai Imrének, aki akkor Bosznia kormányzója és dalmát, horvát, szlapon bán volt s aki később nádorrá lett s 1487-ben halt meg. István nevű öccse lépett örökébe, János király apja, aki Mátyás alatt Bécs kapitánya, majd II. Ulászló alatt nádor volt (megh. 1499-ben). Birtokai özvegyére Hedvig tescheni hercegnőre és két fiára szállottak, akik közül János erdélyi vajdává majd királlyá lett, György pedig mint alvezér el-esett a mohácsi csatában.¹⁾

Hogy ehhez az adományhoz jutottak, ennek oka egy-részt Mátyás helyzete volt, másrészt a Szapolyai testvérek érdeme. (Emellett tekintetbe jön még az is, hogy régi kirá-lyaink azért is adományoztak oly sokat, mert kifogyhatat-

¹⁾ Borbála nővérüket, a lengyel királynét pénzzel és ékszerrel elé-gitették ki. Wagner, Anal. Scep. I. 156. 1512. Mig János kiskoru volt Wagner III. 221. szerint a Szepességet Máriássy István kormányozta, később György, mert János Erdélybe ment. De W. okmányokat nem idéz. Szerintem közös birtoknak tekintették, ami akkoriban szokás volt; legalább közösen intézkedik az anya és a két fia W. I. 353. bis., a két testvér W. I. 363.

lanoknak tartották bőkezűségük forrásait s különösen mert sokszor nem is tudták, mit is adnak s milyen sokat, kérő pedig volt mindig. Rendesen a tájékozatlanabbak adtak sokat. Mátyás is még csak uralkodása kezdetén van.)

Tudjuk, hogy Mátyás király megválasztása az oligarchák közötti kompromisszum eredménye volt. Épen ezen oligarchák befolyása alól akart megszabadulni, de ő sem tudott másképp hatalomhoz jutni s azt megtartani, csak ha oly egyénekre támaszkodik, akik neki köszönhetik méltóságaikat s anyagi javaikat. Ilyen támaszai voltak Mátyásnak háboruban és békében két ügyes és tevékeny testvér: Szapolyai Imre és István. Mint kisebb csapatok „condottieri”, kapitányai kezdi meg pályafutásukat, hogy azt a király utáni első méltósággal, a nádorsággal fejezzék be. Mindkettő kis kapitányból az ország főkapitányává lesz, s ami akkor evvel együtt járt, kis birtokos ismeretlen egyénekből, saját egyéni kiválóságuk révén tekintélyes, közismert, dúsgazdag birtokosokká lesznek. Igazi reneszánsz korabeli katonai egyéniség mindkettő, ezeknek ereje tükröződik bennük. Nemcsak öltözetük volt tetőtől talpig acélból, acélból volt karjuk és erélyük is. Nemcsak utat törnek maguknak, hanem még le is szorítanak mindenkit, aki velük egy polcon van, annál inkább azt, aki ellenük van.

Maga az adományozó oklevél elég világosan indokolja az Imrének tett adományt. A szokásos szolgálatok és hűség említésén kívül egész pontosan felsorolja, hogy ott volt Mátyás oldalán a kormányzás minden fontosabb tényénél, meg-tisztította az ország egyharmadrészét a huszitáktól, a korona visszaszerzésénél is segédkezett, harcolt Boszniában a törökök ellen, kitünt Jajca ostrománál s ép Bosznia akkori annexiójáért lett ennek kormányzójává.¹⁾ Tényleg a Szepesség

¹⁾ Az oklevél Wagner I. 145. datum nélkül. W. 1465-re tette, innét számitja Imre ispánságát. Az eseményeket időrendben említi, *a korona vissza szerzését* (1462.) Jajca ostromát (1463), de *nem említi a koro-názást* (1464), ami feltűnő; valószínűleg ezelőtt kelt.

íránt nagy az érdeme, mert ő tisztította azt meg a garázdálkodó cseh rablóktól.¹⁾

Két dolgot adományoz a király: először birtokot, másodszor egy országos méltóságot tesz családi örökös méltósággá.

Nézzük meg közelebbről először a birtokok kérdését. Ez a donáció tekintélyes koronajavakból családi dominiumot alakít. Egy láncszeme ez annak a folyamatnak, amely magánkezekbe juttatta a közjavakat, amely folyamat ellen hiába küzdött századokon át az országgyűlések tiltó szava. Azok a birtokok, amelyeket a Szapolyaiak kapnak, addig mind királyi birtokok voltak.

Nagy kár, hogy a Wagner által közölt adománylevél épen a városok, falvak és birtokok egyenkinti felsorolásánál csonka, úgy szól ugyanis, hogy a király Imrének adományozza Szepesmegyét (districtus, comitatus) a szepesi várat s a hozzá tartozó — — — (hiányos) nevű városokat és birtokokat.²⁾

Ennek a kérdésnek a tisztázása nem olyan könnyű, mert tudvalevőleg a szepesi vár ezen korbéli okmányai elkallódtak (Amikor Derecsényi 1531-ben átadta a várat Kacziának, az okmányokat Pozsonyba vitték, 1548-ban még ott voltak, W. III. 222.), de egyéb okmányokból mégis meg tudhatunk egyet-mást.

Az adományozó levél azt mondja, hogy „neki adjuk a szepesi kerületet (districtus)“, másutt „a megyét (comitatus)“ „a várhoz tartozó városokat és birtokokat.“ Comitatuson itten nemcsak a *nemesi* megye értendő — amelyről később lesz szó — hanem nagy kiterjedésű *koronajavak* is, sőt ha birtokról van szó, ezek értendők elsősorban. Tudjuk, hogy a megye, várispánság (comitatus), a *nemesi* megye kifejlődése

¹⁾ A vár 1443—1453 volt a husziták kezén, Giskráén, majd Axanuthén; Hunyadi László vette be, de a csehek a Szepességen voltak még Mátyás 1461-iki hadjáratáig; erre céloz Mátyás fenti oklevelében. (Hradszky Évk. 1888. 95. l.)

²⁾ Wag. An. Scep. I. 145. praefatum Comitatum Scepusiensem cum Castro Scepus ac Civitatibus — — — appellatis, simul cum cunctis eorundem et earundem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis agris etc.

előtt épen egy vár köré csoportosuló királyi birtokkomplexumot jelentett. A 15-ik század közepén már csak kevés királyi vár körül volt királyainknak ilyen birtokuk, mert java-résztét már eladományozták volt; de a szepesi várhoz még sok jobbágy-falu, birtok és erdő tartozott, mindaz ami nemesi birtokká nem változott még át, hanem aminek még a király volt közvetlen földes ura. Comitatuson tehát, mint birtokon, a szepesi várhoz tartozó koronajavak értendőek, amelyek most a Szapolyai család nemesi birtokává alakulnak át. Körülbelül azokat a birtokokat kell értenünk, amelyeket a későbbi birtokosok (Thurzók, Csákyak) a *szepesi vár appertinenciái* (hozzá tartozó birtokok) néven jeleztek; ilyen falu s birtok volt több mint 50, sőt még több falu s birtok tartozhatott oda a Szapolyaiak idejében, mert némelyike foglalás, adomány, adás-vevés következtében később nem tartozott a várhoz. Hogy név szerint mely falvak és birtokok tartoztak oda a Szapolyaiak idejében, nem lehet pontosan megállapítani, mert erre vonatkozó egykorú okmányaink nincsenek, a későbbi időkre vonatkozólag pontos adatokat nyújt a lőcsei Csáky-levéltár.¹⁾

A várhoz tartozó jobbágyfalvakon és birtokokon kívül a Szapolyaiaké volt Késmárk vára és városa és az el nem zálogosított 11 szepesi városka is (oppida), illetőleg ezeknek jövedelme.

Kitűnik ez a következő okmányokból: Imre 1464-ben Késmárknak rendes évi adójából négy éven át 100—100 fo-

¹⁾ Egy 1651. évbeli összeírás szerint: Arx Szepes cum privilegiis et bonis ad eandem pertinentibus: Göncz in Abaujvár; azután Nagy-Szalók, Müllenbach, Izsákfalva, Káposztafalva, Szmiszán, Csütörtökhely, Illésfalva, Édestornya, Kurimjan, Harikócz, Danisocz, Odorin, Vellbach, Göllnicz, Prakerdorf, Remethe, Szomólnok, Svedlér, Stellbach, Stooosz, Kojso, Helczmanocz, Mindszent, Beharocz, Dubrava, Szlatvina, Olsawka, Sigra, Baldoz, Henczocz, Gráncs, Harakocz, Vajkocz, Olsavicza, Gebelfalva, Görgő, Arnothfalva, Körtvélyes, Horanszka, Aranyos, Kobilan, Margicza, Mihaltzka, Tersztyán (Nádas), Hotkócz, telonium subareense, Kolinoz, Mahalocz, Tarczal (Zemplén), — továbbá Klukno, Richno. — Persze ez nem bizonyítja azt, hogy a Szapolyaiak idejében ezek, sem azt, hogy csak ezek tartoztak oda.

rintot enged el, 1465-ben ismét 9 frtot¹⁾). Ugyancsak ő egyenesen *nostra civilis*-nak, saját városának, mondja Késmárkot²⁾). Hedvig tescheni hercegnő, János király anyja, mint *domina terrestris*, mint Késmárk földes ura, vagy jobban mondva birtokosa, döntött egy pörben.³⁾

A 11 szepesi városkát (oppida) 1533-ban visszakövetelik az új birtokos, Thurzó, nevében Laszky kapitányától, mert azok a szepesi várhoz tartoznak, hasonlóképp falvakat és a lucsivnai vámot.⁴⁾ Tehát ezek a közvetlenül megelőző időben, a Szapolyaiak idejében, oda tartoztak.

Késmárk a fentiek szerint a Szapolyaiaknak fizeti az évi censust s a 11 város helyzete is így értendő, ha már a várhoz tartozóknak mondják őket. Vagyis ezek a városok, amelyek bizonyos királyi évi adó (census) és veszedelem idején teljesített egyéb szolgálmányok fejében önkormányzatot

¹⁾ W. III. 219.—220. Minthogy a város elszegényedett (a huszita zavarok idejében és tűzvészek következtében), azon célból, hogy a város restauráltassék. A 9 frtot azért engedi el, mert több házat leromboltak, amikor a várat megépítették. 1 régi forint = 2 K 28 f, a pénz értéke azonban a maihoz viszonyítva legalább tizszeres.

²⁾ 1472-ben W. I. 69. «Gondoskodjatok a mi városunk védelméről, mert jól tudjátok, hogy összes többi alattvalóink közül titeket különös kegyben tartunk». Velitis providere pro defensione civitatis nostrae. Nam scite quod vos inter omnes alios subditos nostros specialiter quodam favore conservamus.

³⁾ Wag. II. 138. 1517-ben. Egy asszony bűntügyében, aki ártatlannak bizonyult.

⁴⁾ Wag. I. 41. — XI. oppida ad castrum Scepus pertinentia, u. o. 40. I. oppida villae et theloneum in Luchywna. — Sváby szerint (A XIII. szep. város tört. 69.) a 15. században ezek lettek volna: 1. Csütörtökhely, 2. Illésfalva, 3. Izsákfalva, 4. Káposztafalva, 5. Kurimján, 6. Mül-lenbach, 7. Nagyszalók, 8. Odorin, 9. Pálmfalva, 10. Vellbach, 11. Vil-kóc. Hradzky (Évk. 1888. 69. I.) szerint Zápolya István 1465. óta birja ezen községeket a 4. és 11. kivételével, továbbá Dományt és Dénesfalvát; okmányt azonban nem idéz. Városoknak szokták mondani, de tulajdonképp csak szabad községek voltak. A 24 század községnek az 1412-iki elzálogosításig közös szervezetük volt, élükön állott a Comes Saxonum. A megmaradt 11-nek 1458-ban megvolt még a szervezete. (Weber szerint, Évkv. 1888. 157. I. Okmányt nem idéz.) Ugy látszik, a Szapolyaiak egyenesen várnagyjaik alá rendelték őket s ezzel önálló szervezetük megszűnt, ami különben is az elzálogosítás következtében elgyöngült volt.

élveztek s polgáraik egyéni szabadságot, ezentul nem tartoznak többé közvetlenül a korona alá, hanem egy családnak fizetik azt, amit azelőtt a királynak fizettek. Eddig a király volt a földesurak, ezentul a Szapolyai család a dominus terrestris-ük. Késmárk városi jellegét megtartotta, sőt fejlődött is, de még a későbbi birtokosokkal szemben is küzdenie kellett városi jellegéért és önkormányzataért. A 11 szabad szász község, épen mert földesur alá került, jobbágyfaluvá süllyedt.

A Szapolyaiaké volt a szepesi bányavidék is, illetőleg az ebből befolyó addigi királyi jövedelem. Így Mátyás király 1475-ben Szapolyai Imre népének és jobbágyainak mondja a szomolnokiakat.¹⁾ Szomolnokot mint volt Szapolyai-birtokot kapják a Thurzók.²⁾ A bányavidéket is visszakövetelik később a jogtalanul elfoglalóktól, mint olyan birtokot, amely azelőtt (tehát a Szapolyaiak idejében) a várhoz tartozott: civitates montanae Rudabánya, Szomolnok, Gölniczbánya, Svedlér, villae Remete, Henczmann, Koisso et pertinentiae earundem.³⁾

Amikor János király Laszkynak adományozza családja szepesi és egyéb birtokait, ilyenekül említi a szepesi várat, a hozzátartozó falvakkal, Késmárkot, Richnót, Gölniczbányát és Dunajecvárat. (1528. Átirat. szep. kápt. lvt. prot. 1744 fol. 274 ad ann. 1751.)

Igy tehát a Szapolyaiak birtokában volt 1. a vár és az ehhez tartozó földek, birtokok és jobbágyfalvak, 2. Késmárk, 3. a megmaradt 11 szász község (oppida) és 4. a bányavidék.

Országos szempontból nézve a dolgot, ez az adomány tekintélyes koronajavakat tett magántulajdonná. A közjavak magánkézre jutása egyuttal a közjövödelmek csökkenését is jelentette, s annál inkább abban az időben, amikor a közjövödelmek, vagy korhübben mondva a királyi jövödelmek, jó

¹⁾ Universi populi et iobagiones fidelis nostri dilecti, spectabilis et magnifici Emerici de Zapolya perpetui comitis Terrae Scepusiensis in oppido suo Zomolnokbanya — csak saját birájuk előtt perelhetők. Lőcsei Csáky-levt. fasc. 74. nr. 19.

²⁾ Lőcsei Csáky-levéltár. Szomolnok ad ann. 1527.

³⁾ Wag. I. 42. Pelsőczi Bebek Imre és Ferencről követelik a Thurzók. A bányavárosokból befolyó jövödelmek: census, strenia, proventusnak vannak mondva.

részét a királyi birtokok képezték s a latifundiumokkal járó terhek (elsősorban honvédelmiek) mindinkább feledésbe mentek, vagy pedig nem teljesítették. Mátyás jutalmaz, de nem köt ki semmi ellenszolgálatot.

Hallgatagon rájuk háramlott a vár védelme, ami természetes, mert magántulajdonuk volt.

De a Szapolyaiak nemcsak tekintélyes birtokot, hanem örökös családi méltóságot is szereztek. Ezáltal a Szepesség többi része is, a nemesi megye és az attól addig még el nem vált lándzsások széke is az ő vezetésük alá kerül. Mátyás előbb említett adománylevelében határozottan azt mondja hogy Imrének ideiglenes kormányzói méltóságához egy örökös családi méltóságot ad: őt, fiait és utódait *super Castro, et districtu Scepusiensi in perpetuos et liberos comites . . . creamus.*¹⁾ Imre s utánna a többi Szapolyaiak mindig a következő címet használták okmányaikban és feliratokban: *Comes perpetuus Terrae Scepusiensis*. Mátyás is ezt a címet írja későbbi okleveleiben.²⁾ Tehát nem pontosan az a cím állandósult meg, amely az adományozó oklevélben van: a *liber* szó elmaradt s *Terra Scepusiensis*-t mondtak.

Ennek a címnek a lefordítása és megértése nem olyan egyszerű, mint első pillanatra látszanék. Tényleg magában foglalja a nemesi megye főispánjának fogalmát, de még többet is. A Szepesség nemesezlakta területe már ezen ideig nemesi megyévé szervezkedett volt.³⁾ Ennek főispánjaivá lettek a Szapolyaiak, még pedig örökösen minden külön kinevezés nélkül. A főispánokat ebben az időben egyébként a király nevezte ki évről-évre, de esetleg hosszabb ideig is meghagyta hivatalukban. Épen ebben a korban a főispánság általában már csak tiszteletbeli állássá válik, mert a közigazgatási, bírói és honvédelmi teendőket rendesen helyetteseik: az alispánok és a szolgabírák teljesítik. Helyetteseiket, az al-

1) Wag. II. 147. volentes dignitatem illam gubernationis temporalem . . . in aliam perpetuam commutare ipsum E. de Z. ac filios et haeredes suos universos super . . .

2) Pl. Lőcsei Csáky lev. fasc. 74. nr. 29. Imre már 1465-ben így cimezi magát okmányaiban.

3) L. Hradzsky cikkét IV. Évkv. 1888.

ispánokat, Mátyás idejében még maguk a főispánok nevezték ki; mert a régi közjogi felfogás személyes helyettesítésnek, magánügynek tekintette ezt. Még a törvény is így szólt.¹⁾ Sőt a bírák és zászlósúrak is helyetteseiket maguk nevezték ki, azokat, akik tulajdonkép dolgoztak. A Szapolyaiak még kevésbbé gyakorolták személyesen a nemesi megye vezetését, mert továbbra is a király oldalán maradtak, hadi és kormányzási dolgokban segédkeztek; s egész természetes dolog, hogy Bécs kapitánysága, kormányzósága, vajdaság, nádorság mellett háttérbe szorult egy megyei ispán tiszte. A nemesi megye vezetése így tehát helyetteseikre hárult. Ezek néha alispánoknak nevezik magukat, de legtöbbször a szepesi vár kapitányai, vagy várnagyai teljesítették ezt a tiszte.²⁾ Mindez a megyei önkormányzat rovására ment.

Ez a cím Comes perpetuus Terrae Scepusiensis többet is jelentett a nemesi vármegye főispánságánál. Nemcsak azt jelenti, hogy az illető egyén minden további megbízatás nélkül élete végéig bírja ezt a címet és a tiszte s azután ez fiára száll, hanem azt is, hogy a család minden egyes tagja használhatja azt a megtisztelő címet.³⁾ Egykoru magyar forditása nem maradt meg; a főispáni cím nem meríti ki, mert nemcsak tiszte értettek ezen a címen, hanem a családhoz kötött, körülbelül mai értelemben vett *grófi* méltóságot, sőt szerintem elsősorban ezt. Olyan méltóságra gondolnak, amilyen volt a *nyugati* országokban a *comesek*, az örökös grófok, családi méltósága. A Szapolyaiak elsősorban grófi, még pedig a Szepességről címzett grófi méltóságra gondolnak. Inkább megfelelne magyarul a „szepesi gróf“ vagy a „Szepesség örökös grófja“ kifejezés — de ezt nem használhatjuk, mert szepesi grófnak hívták később a 16 szepesi város élén

¹⁾ Mátyás VI. 60. 1. Csak II. Ulászló alatt mondják ki, hogy ez a megyei rendek beleegyezésével történjék, ami azután választássá fejlődött.

²⁾ Így W. IV. 89. Castellani castri Scepus Michael Porcolab de Sutha et Mathias Holy de Jablonicza et vicecomes comitatus Scepusiensis. 1520.

³⁾ 1511-ben W. I. 363. ketten egyszerre Joannes de Z. com. perp. Terrae Scepus. ac Vaiv. Trans. et Sic. com. ac Georgius similiter Comes perpetuus dictae Terrae Scepus.

álló választott tisztviselőt, ispánt. Ép a 15. század folyamán jön divatba nálunk is, a külföld példáján indulva, az a szokás, hogy egyes családok ilyen örökös családi méltóságra, címre törekcsenek. Zsigmond idejében vette ez kezdetét (pl. a Telekiek) s gyakoribb lesz ez a Habsburgok alatt. Nem is volt erre a családi méltóságra megfelelő magyar szó, a latin szóval is bajban voltak, mert külföldön használhatták a *comes* szót a *Comte*, vagy *Graf* jelölésére, mert ott a *comes* már nem jelent többé¹⁾ hivatalt, csak családi főuri címet, de nálunk a *comes* hivatal volt még és maradt manapig is. Erre minálunk meghonosodott később az idegen eredetű *gróf* szó. Épen ezért érdekes a Szapolyaiak *comes perpetuus et liber* méltósága, mert ezt az átmenetet mutatja: ispánságot és grófságot, tiszte és családi méltóságot jelent egyaránt. Előttük ilyen értelemben címezték magukat a Hunyadiak és Szilágyi Mihály *Beszterce comeseinek* (ispán és gróf is.)

Hogy ebben a címben különösen családi grófi méltóságról van szó, mutatja az a körülmény is, hogy a Szapolyaiak ezt a címüket még zászlósuri címeik *elé* helyezik.¹⁾ Ha csak megyei ispánságról volna szó, alig tették volna ezt nádori vagy vajdai címük, tehát a tekintélyesebb cím elébe, de ők állandóan ezt a családi címüket teszik az első helyre.

Azt hiszem, hogy épen azért, hogy t. i. ne gondoljanak elsősorban megyei ispánságra, mellőzték szándékosan a *Comitatus* szót s helyette a *Terra Scepusiensis* általánosabb kifejezéssel éltek. Kapóra jött, hogy ennek a kifejezésnek némi tradíciója is volt, mert a Szepességet régebbi okmányok is Terra Scepusiensisnek is hívják; épen mert különböző közjogi szervezettel bíró elemekből állott, amelyeknek némelyike nem illett bele a megye fogalmába. Jó expediens volt ez az általánosabb *Terra* kifejezés azért is, mert dominiumuk alá került nemcsak a nemesi megye, a *comitatus*, hanem a Szepességnek többi része is. Sőt a *Terra* tágabb körébe könnyen oda lehetett gondolni s csatolni még olyan területet is,

¹⁾ Nos Stephanus de Zapolya Comes perpetuus Terrae Scepusien sis, regni Hungariae Palatinus et Iudex Comanorum. Buda. 1492. nádori ítélet. Lócsei Csáky-levéltár fasc. 33. Nr. 4. Wag. I. 148. Így János vajdai címe *elé* W. I. 363.

amely szorosan véve nem is tartozott a Szepességhez, s ilyen birtokuk volt még a Szapolyaiaknak, a közelben is.¹⁾ Ők olyan családi dominium megalkotására törekedtek, amilyen volt külföldön a hasonló rangoknak (grófoknak, hercegeknek). István 1490-ben már *provincia*-nak mondja felsőmagyarországi birtokait (W. IV. 21.) A felvidéken igazi családi dominiumot szerveztek s érthető, hogy később János király ezt akarja családjá számára hercegség gyanánt restaurálni.

Ugyancsak a méltósághoz tartozik az is, hogy csak a király személyes ítélkezése alá tartoztak s hogy vörös pecsétet alkalmazhattak. (Mátyás okl.)

A Szapolyaiak nagy tekintélyt adtak ezen családi méltóságuknak. János király, amikor Laszkyra ruhazza át családi birtokait és méltóságait, azt mondja, hogy felékesíti őt avval a méltósággal a mellyel ő és ősei *mint szepesi örökös ispánok* birtak országgyűléseken, királyválasztásokon és országos tanácskozásokban.²⁾ Tehát körülbelül az a felfogás alakul ki, hogy ez zászlósuri méltóság. Természetesen a kérdés tisztázását megnehezíti az a körülmény, hogy a Szapolyaiak egyébként is rendesen zászlósurak voltak, de a fentoklevél egyenesen a szepesi örökös ispánsághoz köt ilyen méltóságot.

Voltak nekik másutt is birtokaik, de a Szepességet tekintették igazi családi tűzhelyüknek. János király a szepesi várat családjá specialis lakóhelyének mondja.³⁾ Ő ott született s a szepeshelyi kápolna lett a család temetkező helye,⁴⁾

¹⁾ Lásd Acsády, Régi magy. birtokviszonyok. 1894. Akad. ért.

²⁾ Wag. I. 39. insuper praelatione, qua nos predecessoresque nostri *eiusdem Comitatus Perpetui ratione* in regno eodem nostro, eiusdem conventibus, conciliis et comitiis regis et regni, regum quoque electionibus, caeterisque placitationibus publicis atque privatis usi sumus.

³⁾ A Laszky-féle adománylevélben. W. I. 36. 1528. locus domicilii specialis ac hereditarii.

⁴⁾ István végrendeletileg oda temetteti magát. Pápa 1499. W. I. 148., oda temették W. IV. 17.; továbbá feleségét Hedviget is W. II. 17. nagy pompával Lőcsén át; bátyja is ott nyugodott. A két testvér sir- emlékei megvannak még. Lásd a Társ. kiadv. Szepm. művészeti emlékeit. István sirirata igazi condottiere-stilusban szól. Hradszky IV. Évk. 1888. 41. Initia Cap. Scep. 162.

ami szintén nem mellékes egy család történetében. Az egykoruak szepesieknek tekintették őket, egyszerűen *Szepesi*-nek is nevezik Jánost és Györgyöt, így az egykoru Szerémi történetíró és Brutus¹⁾ sőt Ferdinánd udvarában is.²⁾

A Szapolyaiakra nézve fontos volt más szempontból is az a körülmény, hogy éppen a Szepesség lett családi birtokaik középpontja. Mert a terület szomszédsága nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a lengyel királyi családdal sógorságba léphettek. A lengyel összeköttetés és segítség pedig sokat számított a család későbbi politikájában. Nemcsak János apja, István, dicsekedhetett siriratán avval, hogy méltó volt királyi vérből származó feleségre (Hedvig tescheni hercegnő), hanem Borbála leánya is Zsigmond lengyel királyhoz ment férjhez, János fia király lett s a lengyel király leányát kapta feleségül.³⁾

Az örökös családi méltósághoz tartozott még a szepesi prépostság és társas káptalan feletti kegyuri jog (ius patronatus). Erről hallgat ugyan a fenti királyi adománylevél; nem tudni, hogy *de iure* megillette-e őket, hanem *de facto* gyakorolták. István, majd János és György prépostokat neveztek ki.⁴⁾

Az eddig vázolt viszonyoknak természetes következménye volt az, hogy a Szepesség különösen be lett vonva a János és Ferdinánd királyok közötti küzdelembe s annál inkább, mithogy a két király területe itt érintkezett, ez a föld folytonos hadakozás, állandó táborozás színhelyévé lett. Messze vezetne ezt akár csak főbb vonásaiban is tárgyalni, mert

¹⁾ Az akad. kiad. Szerémi 152. l. Zopulay és Scepusiensis Joannes et Georgius. Brutus sok helyütt pl. Lib. I. p. 69. III. 329. IV. 401 VI. 45. stb. domus Scepusia II. 165.

²⁾ Archiv d. V. f. Siebenb. Landeskunde 1900. 3. Heft. 1. az index megfelelő helyeit.

³⁾ Az erre vonatkozó okmányokat közli Wagner, a sirfeliratokat is; továbbá Hradszky a Társ. 1888. Évk. 41. l.

⁴⁾ István 1494-ben Mekcsei Györgyöt W. III. 72. Hedvig és fiai 1505-ben Horvath Jánost W. I. 353. b. újból megerősítik 1511-ben W. I. 363. sőt neki megadják a jogot, hogy kanonokjait és papjait maga nevezze ki. Lásd Pirchalla, A szep. prépostság tört.

igen változatos volt s ugyiszlván a Szepesség minden kis része többszörösen cserélt urat, inkább csak a küzdelem hatásait és eredményeit érintjük.

A Szepesség eleinte János pártján volt, de már 1528-ban Kaczianer, Ferdinánd kapitánya, Kassánál győz s beveszi a felvidéki várakat, a szepesit ellentállás nélkül adta át neki Derencsényi. (W. II. 14. III. 222). Lőcse is átpártol nem-sokára Ferdinándhoz, Sperfogel szerint az adózás, vagy zsarolás miatt (W. II. 150.), amitől pedig ugyancsak nem volt mentes a rá következő években. Lőcse lett a Ferdinánd-pártiaknak állandó főtáborhelye, Kaczianer és más kapitányok éveken át itt tartózkodtak; Sperfogel lőcsei bíró szerint csak Lőcsének köszönheti Ferdinánd, hogy ügye a felvidéken nem bukott el.¹⁾

A két király közötti küzdelemnek igen fontos következménye volt az, hogy a Szapolyaiak szepesi birtokai megszólnak s más családok kezére kerülnek.

Ferdinánd király már 1527-ben megkoronáztatása alkal-mával a Szapolyaiak összes birtokait Thurzó Elek tárnok-mesternek adományozza. A birtokok elfoglalása azonban nem ment olyan könnyen, javarészüket tényleg megszerzi Thurzó és családja, az adományozó oklevélben ugyanis öccsét és unoka-testvéreit is említik.²⁾ Övé lett a szepesi örökös ispánság is. Birtokába vette a bányavidék egy részét, a szepesi várat és a várhoz tartozó földek és falvak legnagyobb részét. A szepesi vár átmenetileg Palocsai Horváth János prépost s egy-uttal kapitány kezén volt, 1531-ben a prépost és Ryby kapi-tány átadta Thurzó biztosainak.³⁾

Viszont János király 1528-ban, lengyel bujdosása ide-jén, Laszky Jeromosra ruházta családja összes szepesi bir-

¹⁾ W. II. 187. 1537-ben a lőcsei bíró nagyon bánkodik, hogy any-nyira kitartottak: si haec civitas sese subdidisset fortassis melius ha-buisset. . . . sola Leutschovia Ferdinandi partes superiores retinuit.

²⁾ W. II. 14. J. H. de P. praepositus ac simul capitaneus Castri Scepus.

³⁾ W. IV. 87. és lőcsei Csáky-levt. Szomolnok 1527. Halála után per keletkezett emiatt és végrendelete miatt.

tokait és méltóságait.¹⁾ Késmárkot elfoglalta Laszkynak Kosztka nevű kapitánya 1531-ben (W. II. 110. Urb. Kesm. mem.) s ott tartózkodott vagy maga, vagy kapitányai. Haszonlókép a 11 szász városka is neki hódolt. Ezeket megtartotta ő és fia is, mert 1535-ben Ferdinánd pártjára állott.

Valamint Lőcse Ferdinánd pártjának, úgy Késmárk János pártjának volt központja; ennek következtében a két város állandó ellenségeskedésben volt, aminek az oka nem annyira a politikai pártállás volt, hanem inkább a kereskedelmi érdek. Már előbb sem volt jónak mondható a két város közötti viszony s később is folytatódott a civakodás. Sperfogel lőcsei bíró szerint 1532-ig a késmárkiak 36-szor támadtak a lőcseiekre. Nem is annyira egymás életére törtek, mint inkább csak arra, hogy egymást foglyul ejtsék bő váltságdíj reményében, továbbá arra, hogy egymás szállítmányait elfogják, vásáraikat és üzleteiket meghiusítsák. Amikor Laszky és Késmárk Ferdinándhoz átpártolnak, nem jó szívvvel veszi ezt tudomásul a lőcsei bíró.

Még jóbarátra is nagy csapás volt az akkori hadakozási mód. Megfizette az árát a Szepesség. A kondottiere világban a katonáskodás mesterség, a zsoldosnak az a jövedelmi forrása. Laszky, Kaczianer, Thurn, Fels, Derencsényi jövedelmi szempontból lesznek kapitányokká. A közkatonai még csak zsoldra gondol és emelkedést remél, a kapitányé a jövedelem javarésze, rendszeren elsikkasztja²⁾ a legénység pénzét is, de még birtokot is remél, különösen a belföldi ember. Nem annyira lelkesedésből áll az egyik, vagy a másik pártjára, hanem többnyire számításból. Így érthető, hogy nem nagy kárt tesznek egymásban, inkább csak váltságdíjra pályáznak, huzzák-halasztják a háborút, cimborálnak egymással, mert ebből élnek. Így érthető a sűrű pártváltogatás is

¹⁾ W. I. 36.

²⁾ 1535. Wag. II. 179. Sperf. A kapitányok a zsoldból több mint 4000 forintot (több mint 20.000 K, a pénz értéke még tízszeres) sikkasztottak el, a lovasoknak 10 frt lópénz helyett csak 4 1/2 rénest adtak.

s az hogy még a legfőbb hivek és a kapitányok is gyakran átpártolnak.¹⁾ Egy-két jellemző esetet említek.

1535-ben azt írja Sperfogel: Ez az év súlyos volt s nagy veszteségeket hozott a lőcseiekre és Szepes megyére, mert nemcsak hogy Ferdinánd kapitányai nem segítettek bennünket, hanem még halálos ellenségeinkkel is cimboráltak s kezükre jártak, összejöttek, tárgyaltak egymással sőt együtt mulattak is.²⁾

Laszky 26 lőcsei fogolyért 1500 forintot kért.³⁾ Nemcsak Laszky öltözött át német ruhába s pártolt át Ferdinándhoz, (1525. Wag. II. 179.), hanem Kaczianer is a törökhöz akart szökni, de Zrinyi fejét vette (1537. Wag. II. 188).

Különösen káros volt ez a háború nemcsak azért, mert a fejlődést megakasztotta, hanem azért is, mert a multban felhalmozott tetemes javakat emésztett fel egy hiábavaló küzdelemben. Nem tekintve a tüzvészeket,⁴⁾ rablásokat, már az akkori értelemben vett rendes szolgálmányok is igen terhesek voltak, hát még a rendkívüliek. Lőcse levéltárában még most is megvan Ferdinánd két kifizetetlen kötelezvénye.⁵⁾ Az értékes műkincsek majdnem mind elpusztultak. A káptalant és a klostromokat megsarcolták, kifosztották. Lőcse templomi kincseinek felét eladták, a pénzt elköltötték, úgy hogy a városnak még adóssága is volt. (Sperfogel). Késmárk kincseit Laszky kerítette kézre. Cinikus hálaadó levélben megköszöni s megígéri, hogy majd visszaadja. (1531. Wag. I. 175). Laszky és Bebek 160 harangot szedtek össze ágyukra. (1531. W. II. 169).

¹⁾ Pl. Wag. II. 150. 1537. a savniki apát egy évben 3-szor, a nedeci vár 2-szer.

²⁾ Wag. II. 182. Ilyen fraternizálás még II. 152. II. 176. Thurn-Derecsényi. Kaczianer-Laszky.

³⁾ Wag. II. 64. 1531. 1 frt = 5 K 28 f, de a pénz értéke tizszeres a maihoz viszonyítva.

⁴⁾ Gyujtogató cigányokat béreltek fel 1534. Wag. II. 174.

⁵⁾ Vár. lev. VI. o. I. cs. 12. sz. 1310 frt. 30 kr. VI. o. B. szék. 16. sz. 253 frt. 1528 első esetről Sperfogel W. II. 151. — nihil tamen subsecutum.

Ezekben csak egy pár jellemző adatot említettem amelyekből eléggé kiviláglik, hogy milyen hatással lehetett ez a kor a Szepesség fejlődésére.

A Thurzó-, illetőleg Laszky-féle adományozással a Szapolyaiak szepesi dominiuma tulajdonkép véget ért. De szó esett még ennek visszaállításáról, sőt a dominium kikerekítéséről is. Eziránt azonban csak elméleti tárgyalás folyt, a Szapolyaiak tényleg vissza nem tértek többé. Egypár szóval megemlékezünk róla, mert tanulságos.

A nagyváradai béke (1538) egyik pontja értelmében ha János királynak fia lesz, ez visszakapja a Szapolyaiak összes családi birtokait, sőt ezekből szepesi hercegséget alakítanak.¹⁾ Érdekes hogy a hercegségre való emelést V. Károly német-római császártól várták, Ferdinánd bátyjától, akinek pedig erre, magyar szempontból véve, semmi joga sem volt, de facto azonban ő vezette a Habsburgok családi politikáját és beleszólott a magyar ügyekbe azon a címen is, hogy a török ellen tőle is segílyt kértek. Német mintára gondoltak tehát, olyan hercegségre, amilyen volt több is a szent birodalomban, de nálunk, nem.²⁾ A terv meghiúsult, mert János Zsigmondot magyar királlyá akarták megtenni, majd Erdély fejedelmévé lett. Kisértett még a béke végrehajtása 1542-ben, de ismét meghiúsult.³⁾ Később (1551) nem gondolnak többé

¹⁾ A N. V. béke 11. pontja: *Ex quo quidem patrimonio Caesarea Maiestas novum ducatum sub titulo Scepusiensis, quo ipse Serenissimus Rex Joannes antequam ad hoc regnum assumptus est. usus fuit, cum iurisdictione comitatus Scepusiensis pro ipso filio suo erigere instituereque debeat.*

²⁾ Hogy milyen szava volt V. Károly császárnak a magyar ügyekben, kitűnően mutatja az a levél, amelyet Ferdinánd a nagyváradai béke ügyében hozzá intézett. *Archiv des Vereins f. Siebb. Lk. 1900. 637. l. Quod vero ad praefatum patrimonium in novum ducatum sub titulo Scepusiensi per maiestatem vestram instituendum attinet sit ille subiectus regno Hungariae.*

³⁾ A békeokmány W. I. 43. Keserőséggel vette ezt tudomásul Thurzó Elek nádor, akinek kezén volt a szepesi birtokok java része: «Nem tudom, hogy van az, hogy Ő felsége minden kárpótlás nélkül el akarja venni tőlem a Szepességet (Scepusium).» *Wag. IV. 85. 1542. — A szepesi vár kapitánya már Lőcsére jött Wag. II. 234., de a vár mégis Thurzó kezén maradt, mert a tárgyalás meghiúsult Wag. II. 240.*

a Szepességre, nemcsak azért, mert az már mások birtokában volt, hanem különösen azért, mert nem volt nagyon tanácsos egy volt trónpretendens és egykori ellenfél számára épen az országban hercegséget alakítani. De egyébként jó is volt. Mert a kis urak, akik nagyoknak akartak látszani, nem nagy áldást hoztak a kis provinciákra. Izabellának és János Zsigmondnak nem volt elég a két sziléziai hercegség, de még a nagyobb és gazdagabb Erdély sem. A szapolyai birtokok javarésze továbbra is a Thurzók kezén maradt: a vár, a jobbágyfalvak, a bányavidék; ők lettek a nemesi megye örökös ispánjai is. A megye példájára a X lándzsások széke külön szervezkedett. Késmárk vára és városa egyelőre a Laszkyaké maradt. Lőcse megtartotta sz. kir. városi jellegét.

Manapig két márványkő s két kápolna őrzi a Szapolyaiak emlékét a Szepességen, a csütörtökhelyi és szepeshelyi Zápolya kápolnák és ez utóbbiban a két nádortestvér siremléke. Egyéb maradandót itt nem alkottak. Mint műalkotások amazok kiválóak, de bizony csak halotti emlékek.¹⁾ A családi érdek és hatalom kérdése dominált általában a politikájukban s így a szepesiben is, de ez is érthető, mert emberi vonás s különösen dominált az akkori idő embereinél. Még a romokban heverő szepesi vár egyes részei is az ő idejükben épültek, laktak is benne, ők alakították át lakható főuri várrá. Sok ezer magyar diák bámulhatta meg a fényes várat, amint utját Lengyelország felé vette a krakkói egyetemre, volt közöttük ebben az időben sok száz szepesi is,²⁾ mert nálunk nem voltak akkor csak rövid élű, tengődő iskolák. De nem is igen lehettek, mert pl. maguk a Szapolyaiak is a szepesi prépostságra egy teljesen tudatlan fiatalembert neveztek ki, akit azután kellett még iskolába küldeni Rómába, hanem az apja azért lefoglalta a prépostság jövedelmét.³⁾ Az akkori nemzedék inkább csak a külső mázra vetett súlyt, házában,

¹⁾ Méltatásukat lásd: »Szpvm. művészeti emlékei«-ben.

²⁾ A krakkói egyetem kiadta ezen korbeli diáknévsorait: Album studiosorum.

³⁾ Lomniczai Horváth János 1505. Wagner III. 173. Bakocz nem erősíti meg, Rómába küldi. És ez így volt legtöbb egyházi méltóságainknál.

lőcsatsokban, cselédségben, ruhában, fegyverben fejtett ki luxust s a régi korból maradt még valami divat, hogy kegyes adományokkal megtisztelték néha az egyházakat s lelkük üdvére sok-sok misét mondatnak. Megtették ezt ők is. Nemes cselekedet, de ez is csak a család lelki üdvének érdekében volt egybekötve.¹⁾

A jobbágyságnak abban az időben nehéz volt a helyzete; épen János verte le a parasztlázadást. Az itteni városok a két király közötti küzdelem idejéig szépen fejlődtek, de ennek egyik oka épen abban rejlett, hogy a városok legkevesebbé állottak befolyásuk alatt, legfeljebb annyiban, hogy fizettek. Ipar és kereskedelem s anyagi jólét szépen fejlődött, aminek egyik fokmérője az, hogy erre az időre esik a szepesi templomok legtöbbszörének belső díszítése szép szárnyas oltárokkal. Huszíták, rablólovagok nem bántották a vidéket, amiben nekik is érdekük volt, minthogy a vár védelme rájuk hármlott, de ne felejtjük el azt sem, hogy Mátyás volt a király.

Röviden összefoglalva, azt mondhatjuk, hogy a Szapolyaiak itteni birtoklása jelentős változást idézett elő. Mert magánkézbe kerül a szepesi vár, amely azelőtt királyi vár volt, a hozzátartozó várföldekkel és jobbágyszékhelyekkel, továbbá a család befolyása alá, sőt birtokába kerülnek az itteni városok, és a bányavidék, és övék lesz a szepesi örökös ispánság is, holott mindezek eddig közjavak voltak s a király közvetlen rendelkezése alatt állottak. S jelentős az a körülmény is, hogy mindezek többé fel nem szabadulnak a magánbefolyás alól, illetőleg azok a javak soha többé vissza nem szállnak a koronára.

¹⁾ A szepeshelyi temetkezőhely és misealapítvány a család lelki üdvére Wag. I. 359. 1510. Itten a misealapítványról van szó, a kápolnát István építette. W. I. 148. Pirchala, A sz. prép. t. 117. Hradszky szerint az adományozott birtok a reformáció idejében idegen kézre került. Ma semmi sincs belőle. Initia Cap. Scep. 161. adnot. A misét ma is mondják.

3. Szepesvármegye középkori ércöntvényei és azok mesterei.

Felolvasta: PAJDUSSÁK MÁTÉ iglói vikárius.

1. Az ércöntők és művészetük.

Sajnálatos tény, hogy Szepesvármegye történetében több oly század van, melynél a kutató meddő munkát végezne, ha csupán ezek irott feljegyzéseiből óhajtaná e kor műveltségétörténetét összeállítani. Jóformán semmi sincs, amire ez irányban támaszkodhatnék.

Ha azonban a visszamaradt iparművészeti emlékeket vizsgálja, oszlik a homály, feltámad előtte a múlt, megelevenedik a középkor és Hellas meg Róma példájára a klaszikus irodalmánál is jobban, a történelem lapjainál is fényesebben, dicsőbben mutatják be ez emlékek származási koruk kulturális fejlettségét, iparművészeti virágzását.

A dicső múltnak eme beszédes emlékeit már kellően méltatta a Szepesmegyei Történelmi Társulat „Szepesvármegye művészeti emlékei“ című műben. E munka nagynevű szerzői Dr. Vajdovszky János és Divald Kornél megszólaltatták e régi és eddig hallgatag emlékeket, de ércöntvényeinket az átkarolt nagy anyag miatt csak röviden tárgyalták, pedig iparművészetünk ezen ágának emlékei nagy számmal maradtak ránk, már csak azért is, mert ezek a végkimerülésig folytatott restaurálások korszakában legkevésbé sem voltak alkalmasak arra, hogy eredeti művészi mivoltukból kivetköztessenek és így ritkábban is estek áldozatul a modern stilszerűségnek.

*

Szepességünk e nemű emlékeinek ismertetése, vizsgálata, mestereinek avagy műiskolájuknak jellemzése, szorosabb műösszehasonlítás nélkül, adatok hiányossága miatt lehetetlen. Ezen műtárgyakat — nemzetközi jellegüktől eltekintve — oly sajátos vonások jellemzik, hogy szinte ugyanazon egy öntőtelep alkotásaiul tűnnek fel. Műjellegük azonossága pedig akárhányszor teljesen az egy alkotó kéz munkájának az érzését kelti. Épen ezért ezen tárgyak csoportosításánál csakis

ezen összehasonlító tanulmány és a történelem egyes, bár szűkszavú, adata adhatja kezünkbe ama fonalat, mely e műemlékek iskolájának és mestereinek felderítésére vezethet.

A szepességi bronzöntvényeket jellemző lokális vonások kapcsán már most ép úgy beszélhetünk a Szepesség ércöntési iskolájáról, amint tehetjük azt az építészet, szobrászet, képzőművészet és ötvösség terén. Sőt a szepességi ércöntésről még szabatosabban is beszélhetünk. El tárgyak ugyanis idomukban, kivált a mindenben összhangzó, egyöntetű és ugyanazon formájú díszítésükkel annyira ugyanazon egy iskolának sajátos jellegét viselik magukon, hogy félreismerhetetlen közös nyomokat mutatva, azokat a szepességi mestereinkkel vagy legalább az iskolájukkal kapcsolatba hozni nem látszik nehéz feladatnak.

Vannak ércöntvényeink, melyeken a mesterek neveiket, lakóhelyeiket és készítettetésük évszámát is megörökítették. Az ércöntés ezen művei alapul szolgálnak amaz emlékek felismerésére is, melyek bár semminemű feliratot sem viselnek magukon, de készítettési helyök azonosságára és keletkezésü idejük egyezősége a régészeti kronologia segítségével mégis meghatározható.

Igy talán képesek leszünk műtörténetünk parlagon hagyott néhány lapját is kitölteni.

A szepességi ércöntésnél egy 1357-ből való királyi okmány, továbbá egy-két történeti adat és műmaradvány adja kezünkbe ama biztos fonalat, melynek szállai Iglóra, mint oly helyre vezetnek, hol az ércöntés mestersége hosszú időn át virágzott és a hol az említett iparágnak valóságos iskolája létezett; sőt hogyha ama sok öntvénytárgyat, mely ma is csaknem országszerte a „nova villa“ nevének felírását, vagy legalább az említett iskola jellegét magán viseli. összegezzük, akkor Iglót valódi ércöntő gócpontnak látjuk.¹⁾

¹⁾ A szepességi szász telepek falunevei leggyakrabban személyhely- vagy dűlőneveknek a «dorf»-szóval való összetételéből keletkeztek. Új telepítésre vallanak a «Neu»-jelzővel összetett helynevek. A jelenlegi iglói területen már a tatárjárás előtt voltak ennél régiebb telepek u. m. Brusnik, Stoján, Ság és Kozma. Maga Igló a nevét Missik István szerint a morvaországi Iglából ideszakadt német bányászoktól kapta.

Az iglói harangöntő-telep már Nagy Lajos királyunk idejében kora műtörekvéseinek színvonalán állott. Mert régi okmánnal rendelkezünk arra nézve, hogy az említett király már 1357-ben Conradus Salamonis de Galnov nevű mesternek minden köztehertől való felmentését biztosítja csak azért, mert Visegrádon, az Anjouk által felkarolt királyi szék-helyén szép nagy harangot öntött.

Amit e most említett magyarországi művészre, a királyi udvar kegyeltjére és azok utódjaira egybeállítanunk sikerült, a következőkben ismertetjük:

Az 1357. aug. 1-én Visegrádon keltezett oklevél szerint I. Lajos király Konrád harangöntőt kedves szolgálataiért, főleg pedig a visegrádi nagy harang sikeres öntéséért testvéreivel János (Hanus) és Miklóssal (Nícel) együtt különös kegy folytán (ex gratia speciali) honosítja, (in consortium ceterorum fidelium et servientium nostrorum . . . agregamus) minden közteher viselése alól felmenti és kúriáját adómentessé teszi. Az 1369-iki okmányban, melyben Konrád a nyert kiváltsága meghálásául alapítványokat tesz, neve eme alakban található: „Gaalnaw Salmon Conrad campanista.“ A városi levéltárnak legbecsesebb kincsét képező legrégibb telekkönyvei is 1404-től Gallok udvaráról beszélnek. (Gallen-

Iglót egy régi okmány «Nova Villa, quae vulgo Iglosasa appellatur» Szász-Iglónak nevezi, de a «Saxones» elnevezésnek nincs ethnographiai tartalma, hanem csak a német telepesek közös elnevezése. Ha azonban Igló életének első adatait a morvaországi Iglau múltjába projiciáljuk, akkor Igló bányászati tevékenysége. Iglau lefolyt történelmében nyer sokban megvilágítást: nevezetesen az iglói bányajog minden vonásban összefügg a morvaországi Iglau bányajogával. A nyelvtudomány is hozzájárul a telepítés történetének hézagait pótolni és ezen etymológiát támogatja. (Nyelvtudomány és telepítések története. Schullerus Adolf. Nyelvtudomány. Asbóth Oszkár I. kötet 1906. 2. és 3. füzet.) Különben a német Iglau szó cseh eredetű, nevét az ottani Jihlava folyótól nyerte (ebből Iglaua, Iglau). Az 1174-iki okmány melyben Iglau először említettik, megerősíti e szöfejtést, ott ugyanis szerepel: «prefectus de iglaua» (F. Wur-zinger. Bilder aus Iglau-s Vergangenheit). A csehek Iglaut most is Jih-lavának nevezik. Nálunk Iglauból lett Igló, mint Rosenauból Rozsnyó. De a vidék régiebb telepesei Iglót keletkezése értelmében vették és Nova Villa, Neudorf, Nowawiesz, Neoforum-Ujfalunak nevezték. Ezen népies elnevezés műmaradványainkon is előfordul.

hof). A Galnow-név, mely szláv járulékot mutat, a „Gallenhof“ szlávizált alakja és többes genitivusi névmás alakjában (ow, now) a szláv patronymika szerint alakul. Ha itt e Galnének eredeti formáját keressük, azt látjuk, hogy a legrégebbi okiratok e Gal-nevet nem annyira személynévként, mint inkább jelzőként fogják fel, mely ethnographiai szempontból Konrádunk francia származását jelzi. Ezen szófejtés itt talán a történelemmel is összhangzatba volna hozható.¹⁾

III. Béla második nejével, — Fülöp Ágost francia király hugával, annak rokona — Raynald herceg is vele jött hazánkba, kit Béla a szepesi szászok főnökévé tett. Neki adományozta azon területet, melyen ma Majerka (Tomaj) és Hodermark állanak (Dr. Pirhalla. A szepesi prépostság története). Hogy Rajnalddal még több francia is bejött és letelepedett hazánkba, ezt a következtetést megerősíti a gallus, Gallicus, Gal, villa Paris elnevezés, mely név a régi okmá-

¹⁾ Nagy Lajos királynak Konrád harangöntő számára adott kiváltság-levele első nagy pecsétjével volt megerősítve. Lajos király 1363-ban hadat indított Bosznia ellen. Ezen hadjárat alkalmával történt, hogy az érsek és királyi kancellár sátrából a nemes ércből készült királyi pecsétnyomókat azok, kiknek őrizetére az érsek bizta volt, ellopták. A király új pecsétnyomókat készíttetett, azokat ismét az érsekre bizta, hogy vele az elorzott pecsét alatt kiadott okiratokat újból megerősítse. Erre hivatkozás történik a jelen kiváltság-levélben is «exhibuit nobis... litteras... priori et majori sigillo nostro furtive sublato consignatas...»

Ezen második kettős pecséttel Lőcsén 1364-ben megerősített Konrád-féle kiváltság-levelet itt is közöljük.

Nos Ludovicus Dei Gratia Rex Hungariae etc. significamus tenore praesentium quibus expedit Universis: Quod Conradus Campanista noster ad nostram accedendo praesentiam exhibuit nobis quasdam litteras nostras patentes priori et majori sigillo nostro furtive sublato consignatas, petens nos cum instantia, ut easdem nostris litteris patentibus transcribi et transsummi appositioneque novi nostri Sigilli pro eodem dignaremur facere confirmari. Quarum tenor talis est: Nos Ludovicus Dei Gratia Rex Hungariae etc. Memoriae commendamus, tenore praesentium significamus, quibus expedit aniversis, quod nos rememoratis fidelitatibus et servitiis placibilibus Conradi campanistae nostri, qui in ordinando et fundendo nobis magnam Campanam nostram in Visegrad habitam, servitia exhibuit placibilia atque cara, volentes ipsum pro praemissis suis fidei-talibus et servitiis gratuitis propensione regali prosequi et amplecti ipsum et per eum Hannus et Nicel fratres suos ex gratia

nyokban gyakran fordul elő (Szirmay, Notitia topogr. Gal. et. Paris. Kachelmann. Geschichte der ungarischen Bergstädte IV.). Az iglói telepen fekvő Iglóvéghely (Nagyhnálec) eredeti neve: „Villa Paris“ is egy és ugyanazon elnevezés a Gal. Gallicus névvel, csak a formája más, de egy a tartalmában.

Igló levéltárának irataiból kihalászott történeti adatok alapján az ott levő személynevek szerint Konrádunk családfája következő kép állítható össze:

S a l a m o n

Galnow Salamon Konrád,	János,	Miklós,
1380	1380	1390
	Pál,	Miklós,
	1415	1430
		Péter,
		1435
		Vince,
		1470
		Pál,
		1478

speciali in nostros familiares benevole assumimus et in consortium caeterorum fidelium et servientium nostrorum praesentium serie agregamus. Annuentes insuper eisdem ut ubicumque ipsi in una Civitate seu Villa nostra regali unum locum Mansionis elegerint ibique domum seu fundum Curiae pro se disposuerint ex nunc de ipso fundo Curiae suae sive domo nullam Collectam nullumve censum pro nostra Majestate cum Communitate ejusdem Civitatis seu Villae, in qua ipsi dictum fundum seu domum habuerint, se dare teneantur, sed ipsum libere teneant et conservent nec Comunitas ejusdem Civitatis seu Villae ratione alicujus Collectae seu Censu a praedicta domo seu fundo, Curiae ipsius provenientis, ipsos audeat molestare. Datum in Vissegrad in Octavis Festi b. Jacobi Apostoli Anno Domini 1357.

Nos itaque precibus ipsius Conradi benigniter exauditis favorabiliter et admissis praefactis litteras nostras de verbo ad verbum praesentibus insertas ratas habendo, appositione dicti nostri novi Sigilli pro eodem Conrado et fratribus suis, jussimus Communitari. Datum Leutsch in octavis festi beati Michaelis Archangelii Anno Domini Millesimo CCC^{om} LX^{mo} quarto.

Mi Lajos, Isten kegyelméből Magyarország stb. királya jelen sorainkkal tudtul adjuk mindazoknak kiket illet: Hogy Konrád harangöntőnk előttünk esedezett és kérte, hogy a neki, elorzott első nagypecsétünk alatt kiadott kiváltságlevelünket, okiratainkba átvenni és átírni, nemkülönben új pecsétünkkel megerősíteni kegyeskedjünk. Ennek tartalma a következő:

Az évszámokat itt csak megközelítőleg közölhetem. Konrád testvérei: János és Miklós, úgy látszik, harangöntéssel nem foglalkoztak, egyrészt mert nevökkel, mint harangöntőkkel nem találkozunk, de még inkább következtetni enged erre az 1354-iki okmány, melyben a két testvér csakis Konrád érdemeire való tekintettel tétetett a fentemlitett kiváltság részesévé. Lehetetlen itt észre nem venni Gál Konrád János nevű öcsese és János plébános között meglevő évszámi megegyezést, ami már maga elegendő okot ad ama következtetésre, hogy Gál Jánost és János plébánost, kit a régi okmányok (1363—1380) „plebanus de Nova Villa, quae vulgo Iglosasa appellatur“ emlitenek, egy és ugyanazon személynek tartunk. Konrád 1369-ben végrendelkezik a szepesi káptalan előtt és Nagy Lajos királytól nyert kiváltsága dacára 12 arany frt. alapítványt tesz egy káplántartásra. Ezen végrendelkezés után még egy évtizedik él és újabb intézményt létesít: kórház alapítás és mellette lelkészi állás szervezésével. Már

Mi Lajos, Isten kegyelméből Magyarország stb. királya jelen sorainkkal emlékeztetül adjuk és kijelentjük mindazoknak, akiket illet, hogy mi, miután Konrád harangöntőnk hűségét és kedves szolgálatait emlékeztünkbe visszaidéztük, aki nekünk a visegrádi nagyharang öntése és felszerelésével kedves szolgálatokat tett, mely hűségeért és önkéntes szolgálataiért neki királyi jóindulattal kedveskedni és őt felkarolni akarjuk, azért őt és általa testvéreit Jánost és Miklóst különös kegy folytán jóakarólag kegyeltjeink közé sorozzuk és jelen sorainkkal egyéb hűveink és alattvalóink sorába felvesszük. Azonfelül megengedjük nekik, hogy ha királyi városaink vagy falvaink bármelyikét is tartózkodási helyül választanák és ott házat vagy kuriát szereznének, ők ezen időtől fogva kuriájuk vagy házuk után ezen város vagy falu közönségével semmiféle kollektát, vagy adót nem tartoznak fizetni ott, ahol nekik a most említett földjük vagy házuk van, de ezt szabadon birják és megtarthatják és ugyanezen város vagy falu közönsége ne is merészelje őket a nevezett ház vagy kuriához tartozó telek után kollektá vagy adó fejében zaklatni.

Kelt Visegrádon 1357. Szt. Jakab apostol ünnepe nyolcadában.

Mi tehát, miután Konrád kérelmét kegyesen és jóindulatulag meghallgattuk, a most említett kiváltságos levelünket, melyet szóról-szóra a jelen okmányba átírtunk, jóváhagyjuk, és azt ugyanazon Konrád és testvérei számára az említett pecsétünkkel megerősíteni parancsoltuk.

Kelt Lőcsén 1364. Szt. Mihály arkangyal ünnepe alatti oktávéban.
(Eredeije Igló város levéltárában.)

emez alapítványai is megerősítik azon következtetést, hogy János plébánost Konrádunk öccsének tartsuk. (Pajdussák M. Az iglói r. k. vikáriátus története.)

Pál, Miklós és Péter, Konrádunk Miklós nevű öccsének fiaival sem találkozunk mint harangöntőkkel. Ezt az időközt Weygel János harangöntő tölti ki. De hogy a Weygel Jánosnak külön harangöntő műhelye lett volna, ezt nehéz elfogadni, mert ha tekintetbe vesszük a középkor ama szokását, mert szerint a fiu apja mesterségét folytatta, akkor elfogadjuk ama feltevést is, hogy az iglói híres Weygel-család János nevű tagja beleházasodott a Konrád-családba és közösen folytatták a mesterséget. Érvényesült e szokás különösen olyan mesterségeknél, iparművészetnél, melynek sikeressége a sokszoros és kipróbált gyakorlat és tapasztalattól függött. Ezen a Konrád-családnál unokáról unokára és vőkre hagyományozott művészi tapasztalatok és minták használata jellemzi összes ércöntvényeiket.

Vince harangöntő neyét ércöntvényeinken megörökítve nem találjuk, de Igló város levéltárának irataiból ismerjük (1456. ápr. 22. Buda. 1457. ápr. 4. Szepeshely stb.) ellenben Pál mesterrel már a leibici haragnál találkozunk.

Az iglói harangöntő iskolának utolsó híres mestere Wagner János volt. A Konrád-ércöntő-családba való tartozandóságáról ugyanazt kell mondanunk, amit Weygel Jánosról mondtunk. Wagner János és Pál mesterekkel együtt, egy műhelyben is dolgozott, majd Vince harangöntő elhalálózásával Pállal maradt, amint a leibici haragon is nevök együtt szerepel. Wagner névével egész 1516-ig találkozunk.

Hogy a Konrádnak adott királyi kiváltság Weygel Jánosra és Wagner Jánosra, mint a családhoz tartozókra is is kiterjeszkedett, ezt a királyi oklevélnek az ő idejökben történt újból való megerősítéséből következtetjük (1397 máj. 8. Buda. 1497 febr. 21. Sandomir. János Albert lengyel király és 1508 ápr. 7.)

Hogy 1516 után mi történt az iglói harangöntőműhellyel, ezt nehéz biztosan megállapítani. 1520 jun. 12. Zaklyczyni Jordán Miklós vojniczei várnagy a külföldről Iglóra telepített két ágyúöntőt (fabri bombardorum) a közterhek

viselése alól felmentette. A nevezett várnagy tehát a Konrád-féle adómentességi kiváltságot a hasonló foglalkozású két mesterre is kiterjesztette. A mily valószínűnek látszik már most az, hogy e két idegen mester a Gál-család harangöntőjét átvette és ezen ipart is folytatta, ép oly nehéz ezt bizonyítani. A tény csak az, hogy a középkori ágyúöntők sokszor harangöntéssel is foglalkoztak. Így pl. a kassai Illenfeld Ferenc „bombardarium fusor“ „puxengiesser“ öntötte 1557-ben a kassai „Orban“ harangot, Illenfeld András „pixengiesser“ a gönci (Abauj) harangot stb.

Ha még az 1516 után készített ércöntvényeinket az iglói ércöntőiskola műtárgyaival összehasonlítjuk, akkor azok díszítésében a közös minták használatát is felismerjük, miért is ezen összehasonlító tanulmány arra az ítéletre készítet, hogy a két idegen ágyúöntő egyházi ércöntvények készítésével is foglalkozott. Az iglói keresztelő medence 1549 évszámmal van jelelve. Díszítő elemeiben a Gál-harangöntő-család formáló mintái szerint készült. A medence kalváriája, szt. Péter és Pál alakjainak négyszögletes kis képei, a gombon és a talpán körülfutó stilizált akantus-level-koszoru a felkai medencén látható emberfej, a szokásos bütökök sora szintén megerősíti állításunkat.

Lássuk most miként készítették akkor a harangokat? A olvasztókemence közelében ásott gödörben a harang belső üregének megfelelőleg agyagból egy magot mintázták. A harang e belső formáját egy a magba illesztett tengelye körül forgatható és a harang belső üregét visszaadó deszkával készítették. Öntés előtt a kiszáritott vagy kiégetett magot vízből és finom hamúból habart folyadékkal bekenve, azon, a forma ércvastagságának megfelelő vastagságban felül viasszal bevont agyagréteget alakítottak. Az így készített mintát ismét agyaggal vonták be; melyet kiégettek. Kiégitése után a harang magjára mintáztott és az ércvastagságnak megfelelő burkot eltávolították és a harangköpenyt rábocsátották a magra. Miután pedig a külső formát erősen körülkötötték és az öntögödrtöt hamuval és homokkal is szorosan kitöltötték, a megolvadt ércnek a kemencéből az egyes harangformába való vezetése következett. A harangkoronát külön mintázták,

melyet a köpeny visszaeresztése után a harang testével tapasztották össze. Az öntőgödör kibontása a harang kihülése után körülbelül 24 óra múlva történt.

A harangokhoz hasonlóan öntötték a keresztelő-medencéket, de két darabban, kupáját külön és a talpát is külön a gombjával. Ezen utóbbi rész készítésénél a medence nádusa miatt a mintára tapadó burkolatot kiégetés előtt hosszában két egyenlő félre hasították. A kiégetett minta eltávolítása után ezen két részből álló burkolatot ismét összeillesztették. Ez összeillesztési vonal keresztutainkon meg látszik.

Mestereink az ércöntés eme módján kívül ismerték a viaszbaöntést is. Erre vall a szepesolaszi keresztkút és a ménhárdi keresztelő medencének a lába. A viaszba öntött keresztelő-medencék finomabb, simább és kidolgozottabb felületűek, amit a homokba öntéssel nem lehet elérni. Ennél a mintát a magra egész vastagságában viaszból formálták és arra rakták fel az agyagburkolatot.

A viaszkot azután kiolvasztották. Hogy pedig az öntés magja a felolvasztott bronz beöntése alkalmából meg ne mozduljon, az agyagburkolatot a magból kiálló s a viaszmintán és az agyagköpenyen keresztül ütött bronzpálcákkal tartották szilárd helyzetben. Ezen bronzpálcák kiálló végeit a kibontott darabból levésték. A mester művét folytatta a természet, mely a tárgyat patinával vont be és malachitzöld burkot adott neki. Ily gyönyörű nemes rozsdát látunk pl. a szepesolaszi keresztelő medencén is.

Feliratokat és egyéb díszítéseket egész a XIV. század elejéig csak a formából kiemelt harangköpeny belsejében alkalmazták, t. i. a négyszögű keretbe foglalt s fából faragott betűket — ékitményeket az ércöntvény köpenyének puhára nedvesített részébe nyomták be. Ily betűk keretének lenyomatát látjuk a mateóci keresztelő-medencén és a mateóci, podolini, batiszfalvi harangokon. A XIV. századtól kezdve azután ezen ékitményeket oly módon készítették, hogy azok viaszmintáit az ércöntvény mintájára ragasztották, melyek az arra formált köpenybe mélyen benyomódtak és a forma kiégetése alkalmával a viasz elolvadván az agyagba szivárgott.

E viaszbélyegek előállítására szolgáló homoru puszpángfa-formákat ércöntőink számára rendszeren ötvösök faragták, mely sablontáblák azután a Gál-ércöntő-családban apáról fiura szállottak.

Ércöntvényeink díszítéséhez jelképes (szimbolikus) értelem fűződik. Ezen ornamentumok tehát nem csupán díszek, hanem egyuttal fogalmak kifejezői is. A románkorbán meghonosodott szimbolikus irány a gót ízlésben levél és virágdísszel is kibővül, de középkori keresztutainkon a képek értelme mégis mindvégig uralkodó szerepet visz és mint alaki nyelv lép fel. Jellemzem itt mindjárt röviden ama képkörök neveit, melyekkel a középkori e nemű iparművészetünk foglalkozott.

A középkori keresztelő-medencék díszítésének nélkülözhetetlen tárgya a Megváltás tényének szemléltetése: a keresztén függő Megváltó a b. Szűzzel és a sz. János evangelistával. A XV. században mestereink keresztutainkon az ötvösmű pacifikalék kálvária-csoportozatát is átvették t. i. a kereszt tövénél kihajló két ágon álló Mater dolorosa és ev. sz. János kálváriaformáit. A megváltás alakjai mellett, mint valamennyi kegyelmi forrás főkiszolgáltatói, sz. Péter és Pál is mindenütt szerepelnek. Szt. Péter kulccsal és dús hajzattal, rövid szakállal; sz. Pált pedig kopasz fej, öreget mutató hosszú szakál és redős arc jellemzi. E két szentet összes medencéinken egy modell után készítették. Szent Pál felfolyó mondatzalagának jobbról bal felé menő betűit csak a későbbi medencéken igazították.

Középkori keresztelő-kutainkon nem hiányzanak az evangelisták szimbolumai sem. A szárnyas emberi vagy angyali alak, szárnyas oroszlán, szárnyas bika vagy ökör és a kiterjesztett szárnyu sas, Máté, Márk, Lukács és János evangelista attributumaiként szerepelnek. Ezeket éretárgyainkon két formában találjuk: kis négyszögletes vagy kerekded alakban, mellyel a feliratokat is ékitették, 9 cm. hat karélyos alakban, épen úgy mint a megváltás hirdetőinek és terjedésének jelzését. Az oroszlán, mint az erő és hatalom jelképe, szárnyak nélkül is előfordul és ezen esetben Krisztust jelképezi.

Ha keresztelőkutainkat szemügyre vesszük a majusz-

kulás kor utolsó évtizedeiben már azt látjuk, hogy mestereink nem elégednek meg az átörökölt minták szolgai másolatával, hanem technikájukat nemcsak az ezen korbeli szobrászat, de az ötvösművesség technikájának motivumaival is fejlesztik. Így átvették mestereink a szepesi szászok között általános tiszteletnek örvendő szt. Miklós alakját teljes főpapi ornátusban és a templomos lovagok patrónusát szt. Györgyöt, amint Libiában Szilena városa alatt a pestist lehelő sárkánnyal viaskodik és megmenti a király leányát. E medalionos képek korrekt volta és technikai kiválósága finom izlésű ötvösre mutat, ki a viaszbélyegek előállítására szolgáló homorú formákat ércöntőink számára készítette. Dacára ama hatásnak, melyet az ezenkori szobrászat és ötvösség ércöntőinkre gyakorolt, mestereink hagyományos típusainktól még nem tértek el, azok alkotásaikon még mindig élnek és ez okozza ama túlterheltséget, mely ornamentikájukat jellemzi.

Megemlítendők itt még a XIV. századból eredő ékítő bélyegek is, melyek majdnem az összes keresztelőmedencéinken láthatók. Köralaku kis pecsétnyomóknak tűnnek fel ahol a mezőket naptári égköri jelek: hold *m* betűvel és skorpió vagy rák foglalják el. Az ily szimbolikus érem keretét gyöngysorvonal képezi,

A geometriai ornamentumok közül említésre méltó a körnek sokféle osztása: csillagok képzése, rózsák (rosette) szerkesztése. A legrégebb geometriai dísznek vehetjük a mateóci keresztelő kut és a batizfalvi harang díszét; 8 karélyn keretbe foglalt görög kereszt, két karja között találkozó félkörívek pontjain háromlevelű lóherével. A batizfalvi harang feliratát ékítő eme díszítés a mateóci keresztelőmedence talpán hosszirányban szalagként ismétlődik meg.

Ezen mértani ékítő elemekkel együttesen lép fel a növénydísz. Ha iparművészetünk ilyféle díszzeit vizsgáljuk, azt látjuk, hogy azokban aránylag kevés növény stilizáltatott. Középkori keresztelőmedencéink leghasználtabb levéldíszei: 1. hosszirányban terjedő hullámvonal, melyből tekeresszerű indák stilizált lóherével egyenletesen elszórva ismétlődnek. 2. hullámvonalas ornamentumok éles metszésű akanatus-levél s orral, de nem kifeszített helyzetben, hanem oldal-

ról látva. Emez idegen és képzelt akantuslevélben itt inkább a tölgyfalevél stilizált nyoma tűnik elő, melynek porzós virágait a levélszalag üres mezőin szétszórt pontok akarják jelezni. 3. hullámvonal körül sorakozó harangvirághöz hasonló szimmetrikus dísz. 4. szőlőlevél-koszorúdísz szőlőfürtökkel, Krisztus személyének jelzésül szolgál. Ezen levélfüzéreknek másait az ezenkori kelyheink némelyikén is látjuk.

Ez főpontokban ama keret, melyben mestereink technikájukban mozogtak.

2. Szepesmegye középkori harangjai.

A harang a kath. egyház felfogása szerint a kultusz szava. „res sacra.“ Szent minden érzelem, melyet ez szívünkben kelt, megragad minden a szép iránt fogékony kedélyt. A harang szava a legszebb költészet. Ha a középkor vallásos szellemét tekintjük, azt látjuk, hogy az egyház felfogása a polgári élet összes viszonyaival egybeforrt. Így a harang is, mint a kultusz szava a polgári életnek minden viszonyában szerepel. A városi életnek fejlődésével a társadalmi és politikai életnek is szavává lett. A harang ércszava jelezte a munka kezdetét és befejeztét, harangzúgás mellett fogadták a küldöttségeket, melyek az egyes városok kiváltságos leveleit hozták, a harang hangja jelezte és még most is jelzi nálunk a kir. adománylevelekben kijelölt vásárok megtartásának idejét stb. miért is alig van vidék, melynek népe egyik-másik régi harangjához valami mondát nem füzne. Ismerjük Tompa Mihálynak a menedékkői harangról írt költeményét mely szerint e harang később a káposztafalvi templom tornyára került:

„Két helység versengett egymással
A zárda tornyának harangján
Jóval korábban jött egyik csapat ...
Levették a harangot a toronyból,
Láncot huzván fülébe, hat tulok
Melyet befogtak, el nem birta azt,
Pedig kicsiny s könnyű volt a harang.

Hoztak tizenkettőt, de hasztalan!
Huszonnégyet fogának most belé,
Nem birta még csak megmozdítani sem.

.....
És most a másik helység népe jött
Imádkozván a nép és a papok
Végezván szertartási tisztöket:
Csupán két ifju, gyöngye tulkot
Fogának a csodás harang elé,
És könnyen elvivé a két tulok,
Melyet csak imént huszonnégy se birt.“

Ezen mondák az 1543 év eseményeihez fűződnek, midőn Szepesmegyét három rabló tartá rettegésben: ifj. Podmaniczky, Bassó Demeter és Sadorló, kik Basó Mátyásnak, Zápolya egykori murányi kapitányának voltak emberei. Ez a három rabló foglalá el 1543. június hó 29-én a menedékszírti kolostort (Wagner P. III. p. 191.) Báthory Bonaventura, a felső részek kapitánya, a szepesi és sárosi nemességgel együtt a szepesváraljai gyülekezetben kimondták, hogy a karthausi zárdát, nehogy ismét a rablók kezébe kerüljön és a vidék ostorává legyen, lerombolják és a karthausiakat Lőcsére helyezik. 1543 július 21-én örökre megszűnt a kolostor létezni.

A középkorban kifejlődött — mint szokásjog — az úgynevezett harangjog. E szerint ha valamely vár vagy város az ellenség által elfoglaltatott, az abban talált összes harangok a győző hatalmába kerültek, aki aztán azokat vagy ott hagyta bizonyos váltságdíj fejében, vagy pedig felhasználta azok anyagát saját ágyúinak öntéséhez.

Középkori történelmünk tanúsága szerint a szepesi harangok is nagy számban ágyúanyagnak használtattak fel.

Bassó Mátyás, murányi rablólovag, Gömör és Szepes zsarnoka, Ferdinánd idejében (1528 óta) a hatalmas Bebek Ferenc birtokait pusztítva a rimaszombati harangokból öntett ágyut. (Tomásik. Denkwürdigkeiten des murányer Schosses.) Bebek Ferenc Ferdinánd híve volt és a murányi rabló ellen Salm Miklóst támogatta, de magánbosszúból szintén dulta ellenfele javait. Hogy ezen zűrzavaros időben a lassu-

pataki (stillbach) keresztelõmedence és a harang az ellenség hatalmába és a rimaszombati harangok sorsára ne kerüljön, a lassupatakiak Konrád által harangérecből öntött medencéjüket a svedléri templomba vitték, a harangot pedig Svedlér és Merény között elásták és csak pace restituta, a béke beálltával (1556 végén) helyezték el a merényi templom tornyában stb.

Amint a középkori harangok öntésének technikája a maival nagyjában azonos volt, így formájuk is, eltekintve attól, hogy palástjuk meredekebb, nem igen különbözik a modern harangokétól. Alsó átmérőjük azok magasságához úgy viszonylik, mint 7 : 6. Ha az iglói harangöntőből kikerült harangokat alaphangjuk szempontjából vizsgálat alá vesszük és harangöntőink titokban tartott eme teóriáját kutatjuk, úgy azokból az alaphangra vonatkozó szabályokat leleshetjük. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy ércöntőink az öntendő harang alaphangját annak átmérőjétől és következésképpen súlyától is tették függővé. De itt sem lehet egész pontos szabályt kivenni, mert az érc ötvöze is hozzájárult a harang hangjának meghatározásához. Ezen ötvözet normális összetételben 78—80 rész vörösréz-ből és 20—22 rész ónból állott. A középkorban még az a hiedelem is volt, hogy a harang hangja ezüst hozzátételével tisztább lesz.

Középkori majuszkulás feliratu harangjaink alaphangjait a következő hangtani szabályzatba lehetne foglalni:

125—130 cm. átmérőjű harangjaink alaphangja „E“. Ezen átmérő fele vagy kétszerese megadja ezen alaphangnak felső vagy alsó oktáváját. Az átmérő ezen változataiban rejlik az octavának többi 13 hangja, ha t. i. a harangformák mellett az érc is egyenlő összetételből áll, amit majuszkulás harangjainknál meglehetősen érvényesülve látunk.

Mateóci (125 cm.), felkai (125 cm.), szepeshelyi (130 cm.), káposztafalvi (130 cm.) stb. harangjaink alaphangja „E“; a podolini, batizfalvi 115 cm. átmérővel bíró harangok „fis“ hangban vannak öntve; a ruszkini (107 cm.), durandi (103 cm.) majuszkulás idejű harang „gis“ hangot rejt magában. De a XV. századi minuszkulás feliratú harangjaink hangtani vizsgálata már más eredményre vezet, így a szepesárki harang

98 cm. és a leibici harang 142 cm. átmérővel „e“ hangot eredményez; az iglói harangöntőből kikerült bártfai 147 cm. átmérős harang „fis“ alaphangot ad és a Wagner János mester által 1486-ban öntött iglói harang alsó átmérője 84 cm. és alaphangja „gis“. A bártfai és az iglói harang egy mester által és ugyanazon évben is öntetett. stb. Ebből csak azt lehet következtetni, hogy ércöntőink az öntendő harangok hangját az érc ötvözetétől és a harangszelvények megszerkesztésétől is függővé tették és ez harangöntőink titokban tartott teóriája is marad mindaddig, míg harangjaink analízisából az egyes harangok bronzötvözetét meg nem ismerjük. A külföldi XIII. és XIV. századi harangokban már a rézen és ónon kívül bizonyos rész cint, horganyt és vasat is találunk, mely részek a hang megteremtésére lényeges befolyással vannak.

A harang hangját annak verője, nyelve, vagy szive csalja ki. Ezt kovácsolt vasból készítették.

Mestereink a harangok külső domborművü képekkel való díszítésére nézve szűk keretben mozogtak. A harang koronáján körülfutó szalag, melyet majuszkulás vagy minuszkulás felirat tölt be, — a harangok derekát körülfutó hullámvonalu levélszalaggal együtt képezték a harang egész díszét. Csak a mateóci, durandi és gánóci harang derekán alkalmazott öntője háromszorosan keresztelőmedencei kalváriát. A feliratokat görög keresztelőkkel rombus alakú jelekkel, majd a keresztutakon látható négyszögletes vagy kerekded alakú, kis formájú kálváriákkal, vagy ugyanily nagyságu szárnyas állatok képeivel bővítették ki.

Legrégibb harangjainkon feliratok évszámokkal együtt, melyek az öntés idejének kipuhatolására segédkezet nyújthatnának, nem fordulnak elő. Az évszám nélküli feliratok értéke egykorúságuktól függ, amit ismét az írásjegyek alakjából fürkészhetünk ki. Minden felirat a XIV. század közepéig kerekded írással az u. n. majuszkulákkal, csupa nagy betűvel íratott. Azután pedig a hegyes írás (barát-írás) jött divatba.

A majuszkuláknál kíváló kritikai szigorral kell eljárunk, hogy a harang méreteiből, a betűk azonosságából, a díszítési jelekből az öntőtelep azonosságára következtetést

vonhassunk. Épen úgy kell eljárunk azok kronologiai besorolásánál is, mert a kegyeletes hagyomány a harangok értékét túlzott régiségére fokozni akarja. Így pl a régi tárgyak iránti kegyelet a középkori harangokon leggyakrabban előforduló ezen majuszkulás feliratból is: „O Rex gloriae veni cum pace“ 1272 évet óhajtana kiolvasni. Ezen imaformulát t. i. chronostichonnak veszi. Nem gondol arra, hogy bár a chronostichon a XVII. és XVIII. században igen gyakori, azonban a XIV. század illet egyáltalán nem is ismer, hiszen ennek nyomát ott sehol sem találjuk!

Harangjaink ismertetését a majuszkulás feliratú harangokkal kezdjük meg. Ezen szépeességi emlékeknek oly gazdag sorozatával rendelkezünk, hogy azt — Szépeességünk viszontagságteljes multját tekintve — szinte meglepőnek mondhatjuk. Azok kronologiai besorolása az egykorú emlékeknek olyatén csoportosítását kívánja, hogy e műtárgyak a megfelelő korszakok, idők és mesterek jellemző képét nyujtsák.

A legrégebb majuszkulás feliratú harangokon a szibillai könyvekből átvett eme fohászt olvassuk: „O Rex gloriae veni cum pace“. (Óh dicsőség királya jöjj el békében). Ezen feliratú harangok régiségi értékét fokozzák ama betűk, melyek fában véssett, négyyszögletes keretbe foglalt és a harangköpenybe nyomott formák szerint készültek és kereteik a harangon is láthatók. Ily betűs harangok sorozatát a *mateóci* harang nyitja meg. Felirata két körvonalba szorítva, a hat fülből alkotott koronához közel alkalmazva, így szól: *O Rex glorie veni cum pace. Got Her sei mit uns.* E szavak közeit a keresztelődencével azonos jelképes szt. állatok és kálvária ékitik, — derekát az iglói harangöntőműhelynek legrégebb levéldisze, az akantuslevélszalag veszi körül. Behatóbb figyelmet érdemel ama kálvária, mely e szalag fölött látható. Krisztus testén a törzs a csipőnél, oldalvást megtörik, ami a korá csucsives stil hagyománya, a kötény, a mely a csipőt övezi, térdig ér, ami ismét románkori reminiscencia. Alsó átmérője 125 cm., magassága 107 cm.

Ugyaníly keretbe foglalt betűkkel és *O Rex...* felirattal van felszerelve a *podolini* harangtorony harangja, de egyéb díszítése nincsen. Alsó átmérője 115 cm.

Ugyanezen mester keze alól kerülhetett ki a *batizfalvi* harang is, melynek *O Rex glorie veni cum pace* feliratát a mateóci keresztelőmedence talpának díszét képező nyolc karélyu görög keresztoszor ékíti. Alsó átmérője 113 cm. magassága 97 cm. Alsó széléből egy darab hiányzik.

Viaszminták után készített majuszkulás betűkkel ékített harangjaink:

A mateóci harang kálváriájának modelljét alkalmazta a mester a *durandi* ... *O Rex* ... felirattal ellátott harang palástján, de feliratát díszítés nélkül hagyta. Méretei is a mateóci harang méreteivel mindenben megegyeznek.

Ugyanazon méretei (125 : 107) vannak a *felkai* harangnak is azzal a különbséggel, hogy mestere a szokásos feliratot még az angyali üdvözlés kezdő szavaival is megtoldotta. A feliratos szalag így szól: *O Rex glorie veni cum pace, Ave Maria gratia plena*. A felirat szavait görög keresztiek választják el egymástól. A harang derekát az iglói harangöntődének szőlőfürtös szalagja övezi körül.

Már a *szepešszombati* 118 cm. átmérőjű 100 cm. magasságú harang „*O Rex glorie veni cum pace*“ feliratát kereszt-kutaink négyszögletes szimbolumai élenkitik.

Ugyanezen jelképes állatok láthatók a *gánóci* harang ugyanily feliratú szavai között, azonfelül itt a kálvária is háromszor ismétlődik a harangpalást közepén. Átmérője: 94. Átmérőjének magasságához való viszonya: 7 : 6.

A *ruszkini* harang a hagyományos „*O Rex* ...“ feliraton az ismert löhereleveles szalagot is magán viseli, míg a *rókuszi* ezen levélszalagot nélkülözi. A ruszkini harang átmérője 107 cm., a rókuszi pedig 97 cm.

A szépség ily nemű és korú emlékeinek legszebbike a *káposztafalvi* templom nagyharangja. Koronájánál körülfutó „*O Rex* ...“ felírással és görög keresztelőkkel ékített szalagja 219 cm. hosszú, alsó átmérője 130 cm., magassága 111 cm. Betűi az iglói ércöntő-iskola puszpángfaformákkal lenyomott viaszmintái szerint készültek. Ha a hagyományra lehet támaszkodni, akkor e harang egykor a menedékszírti zárda templomtornyán díszelgett és ugyanezen népmonda,

mely e harang nagy mennyiségű ezüsttartalmáról beszél, a harang csengő hangjában és a menedékszírti kolostor egykori gazdagságában leli magyarázatát.

Ezen csoportnak érdekességet kölcsönöztek volna a szepeshelyi harangok, melyekről Mothmer szepesi prépost (1264—1281) 1273-ban tett végrendeletében említést tesz, de jelenleg azok egyike sem létezik. (Hradszky, Initia, progressus ac praesens status Capituli Scepusiensis.) Az iglói harangok 1849. febr. 2-án mentek tönkre. Ugyanakkor elolvadt az eperjesi Wirth által 1647-ben öntött nagyharang is (Heyer-Glocke). A szabadságharc idejében ugyanis Kiesewetter a lőcsei osztrák csapat parancsnoka a „Blaumont“ hegyről rakétákat röpíttetett a kath. templomra azon véleményben, hogy a honvédek lőszeres szekerei ezen templom körül állanak. A templom teteje tüzet fogott, melyben az iglói harangöntődéből kikerült harangok elolvadtak. A landoki templom harangja 1898-ban szintén tűz martalékává lett. Sőt még több szepességi harang is ily sorsra jutott. A márkusfalvi „O Rex...“ feliratú nagy harangot (876 kilós) a kassai nemzeti múzeum mint műkincset őrzi stb.

Ezen ércöntvények a XIV. század szepességi iparművészetének dicsőségét hirdetik és az iglói harangöntőtelepnek jellegét annyira magukon viselik, hogy e kérdésre: ki készítette e tárgyakat? nem lesz nehéz válaszolnom. Ezen korban az iglói harangöntő-iskola élén magyarországi hírnévű művész állott: Konrád mester Salamon fia, ki a királyi udvar kegyeltje is volt. Vajjon Salamon is e nemű mester volt? Ezt a legrégebbi műmaradványainkból sejtjük. 1380 után Weygel János vezette e mű-iskolát. Neve a szepeshelyi harangon szerepel.

A szepességi iparművészet további fejlődését a még fennmaradt minuszkulás feliratú harangokon szemlélhetjük. Azok kronológiai csoportosításának fonalán megállapodunk a *szepesárki* (jamniki) templom harangjánál.

Szepesárkit Péter mester, Sienai Simon fia, Lajos udvari ötvöse kapta az 1331. március 23-án Visegrádon kelt oklevél szerint, a szepesi vár megtartása és a király hiteles pecsétjének vésése fejében. E családnak Balázs nevű donátorát

Márkusfalvi harang a XIV. századból.
Jelenleg a kassai Múzeum tulajdona.

(szepesi várnagy) tiszteljük e harangban. (Berwaldszky K. A sienai Gallicus család és művészete.)

A harang betűi itt már kis gót, vagy barátírást mutatnak. A koronán levő szalagot a következő felirat tölti be: „*hoc opus consummatum est in laudem omnipotentis et honorem s. bartholomei apostoli 1400.*“ A harang tehát 1400-ból való. Alsó átmérője: 73 cm., magassága: 62 cm.

A *szepeshelyi* székesegyház legrégibb harangjának méretei már sokkal nagyobbak. Alsó átmérője: 130 cm., magassága 111 cm. Mestere alakjához mérten majuszkulás betűket használt a feliratos szalagban. Itt látjuk megörökítve nemcsak az öntés idejét, de a mester nevét és lakóhelyét is, ily módon: „*Anno Domini Millesimo CCCCXXIV. Johanes Glo-gengisser von dem Nevendorf.*“ (Öntetett János iglói harangöntőmester által az Ur 1424 esztendejében.) Az utolsó „*Dorf*“ szó közbeszurt kereszttek miatt nem férvén a szalagra, az a szalag fölött látható. Közepét szőlődisz övezi.

Van a *szepeshelyi* székesegyháznak még négy harangja. Ezek egyikét Ondrejkovics András szepesi kanonok rendelte 1666-ban. E harangot 1857-ben Schaudt budapesti harangöntővel Iglón átöntették, de hogy nagyobb legyen, hozzáadták a *szepeshelyi* templom sekrestyéjében már használaton kívül levő kisebb, minuszkulákkal ékitett harangot is. Ezen kis harangra vonatkozik a *szepesedelényi* egyházlátogatási jegyzőkönyv ama feljegyzése, mely szerint ezt a harangot a *szepesedelényiek* éhség idején a káptalannak zálogba adták.

Az 1465-ben öntött *leibici* harang már Pál és Wagner János mesterek együttes műve. Alsó átmérője: 142 cm., magassága 121 cm. Alaphangja: „E“. Ezen kora harangok között ez a legnagyobb. Következő feliratot visel: *anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto ad honorem gloriosissime virginis marie factum est hoc opus per magistrum Paulum et iohanem de nova villa.*“ (Ezen mű készült a boldogságos Szűz tiszteletére az Urnak ezernégy-százhetvenötödik esztendejében Pál és János iglói mesterek által.)

Wagner János mester után maradt még több emlékünk is: ilyen pl. az egyik *teplíci* harang, melyet 1482-ben öntött

105 cm. átmérővel és ezen felirattal: *hoc opus factum est in honorem dei et s. spiritus et beate marie virginis magister iohanes de villa nova 1482.*“ (Ezen mű készült az Isten, a boldogságos Szűz Mária és a Szentlélek tiszteletére János iglói mester által 1482.) E harang szőlőlevél dísszel van ékítve.

Időszerinti rendben következik most az 1485 évben öntött *szepesárki* harang ezen körirattal: „*consummatum hoc opus in honore in dei et beate marie virginis a. d. 1485.*“ (Ezen mű öntetett az Isten és a boldogságos Szűz Mária tiszteletére 1485.) Alsó átmérője: 98 cm.

Az *iglói* harang 1486-ban készült. Az 1849 februárius 2-án keletkezett tűzben ez a harang a torony egyik ablakában esés közben megakadt és épségben maradt. Jelenleg a toronyóra negyedeinek ütésére szolgál. Diszítését csakis a koronánál körülfutó szalag képezi, ezen felirattal: „*factum est opus in honore beate marie virginis V. anno domini 1486.*“ (Ezen tárgy öntetett a boldogságos Szűz Mária tiszteletére. V. 1486.) A körirat V. betűje Vagner mester nevét rejti magában. Alsó átmérője: 84 cm.

Ugyanezen évben készült a *bártfai* nagy harang is. Ezen harang részletes műleírásban részesült Myskovszky Viktor híres régiségbúvárunk „Bártfa középkori műemlékei“ című könyvében.

A *szentandrási* harang 1494-iki évszámot tüntet elő minuszkulás betűkkel irt feliratában: „*edificata est campana ista in honore sancti andreae apostoli 1494.*“ (Ezen harang öntetett szt. András apostol tiszteletére 1494.)

Ugyanezen évben lett a másik *teplinci* harang is öntve. Feliratos 135 cm. hosszú szalagján e harangot a Szentlélek és boldogságos Szűz Mária tiszteletének ajánlja fel: „*hoc opus factum est in honore s. spiritus et beate marie virginis 1493.*“

János mesternek utolsó fennmaradt művei közé számítjuk a *szepesszombati* nagy harangot. Öntötte pedig e harangot 1511-ben. Körirata: „*facta est haec campana in honore dei omnipotentis et marie virginis et sancti georgii martiris anno domini 1511.*“ (Ezen harang készült a minden-

ható Isten a bold. Szűz Mária és szt. György vértanu emlékére 1511.) Átmérője: 139 cm.

A történelmi adatok kiegészítése céljából közöljük, hogy Hans Glockengiesser aus dem Neudorf a lőcsei plébánia templom számára is öntött két harangot 1484-ben és 1513-ban. 1484-ben, midőn a harang elkészült és el kellett volna helyezni, a városnak nem volt megfelelő emelő készüléke, csigassora. A város tanácsa szorultságában kénytelen volt Bártfa város tanácsához fordulni, hogy adnának kölcsön ilyenféle emelő szerszámot. 1484 szeptember 24-én ír a tanács ebben az ügyben Bártfára a következőképen: „Ir habet ynn Ewrenn mittel solchen hanndgerethe, damit man pflaget swere last awss czyhen. Nu habe wir ytczunndt lassen giessen eyn glocken, unnd haben nicht denn czwene czoge dy czu solchen dyngen dynen, unnd man mag diesze glocken mit den czwayn czogen nicht betwingen. Pitt wier ewer weishait, habet ir solchen gerethe, wollet uns das leyhen, wir wellen euch das frewnndtleych wyder haym senden“. (Bártfa város levéltárából közli dr. Iványi Béla. Közlemények Szepesvármegye multjából. I. 2. sz.) Ez utóbbi 1513-ban öntött nagy harang Barabás napján d. e. 8 órakor készült el. (Wagner. Analecta Scepusii.) Azonban Lőcsének összes harangjai az 1550 junius hó 7-én keletkezett nagy tűzvész áldozatává lettek: „die hernach Anno 1550 in grossen brennen geschmolzen sind“.

I. Lajos királyunk Iglót 1380 december 6-án kelt királyi rendelettel bányaterületnek nyilvánította. A bányabíráskodás jogát azonban Igló csak az elzálogosítás után 1435. december 6-án Tatán kelt királyi okirattal kapta meg, melyben Zsigmond király az iglóiak régi kiváltságait megerősítve megengedi, hogy ezüstöt, rézet, ólmot és vasat szabadon bányászhasanak. Ezen időben az ércöntés is fénykorát élte. Az a sülyedés, mely a XV. század vége felé a bányászat terén észlelhető, észrevehető az ércöntés terén is: a bártfaiak a nagy harang öntéséhez az önt már a távol eső Krakóból, a rézet a bányamiveléshez nagy tőkével rendelkező lőcsei és kassai polgároktól szerezték be.

Wagner János halála után a hajdan híres iglói harangöntőtelepről már írásbeli feljegyzéseink sincsenek.

Irataink Wagner János mester nevét egész 1516-ig említik. Az 1516 után öntött tárgyakon oly nevekkal találkozunk, melyek kapcsolatba nem hozhatók se az eperjesi, se a dobsinai, se pedig a krakói harangöntő mesterek eddig ismeretes neveivel, miértis előbbi feltevésünk mellett maradunk, mely szerint a tárgyakat az iglói ágyúöntők is készíthették.

Középkori harangjaink ismertetését folytatva, a *szepesdaróci* haranghoz jutunk. Ezen az alkotáson Andreas T. mester a XIV. századi *o rex . . .* imaformát minuszkulákkal alkalmazta: „*o rex gloriae veni cum pace per magistrum andream 1516*“. A felirat alatt nagy T betű látható. Alsó átmérője: 93 cm.

A *gerlachfalvi* harang felirata kis gót betűkkel így szól: „*i. h. s. maria anna johannes lukas markus matthaeus 0251*“. Ezen évszám ama téves felfogásra szolgáltatott alapot, mintha e harang 1251-ben öntetett volna, de a számok elrendezése itt csak azt mutatja, hogy a betűszedő nem volt gyakorlott a harangformára tükörképben alkalmazandó betűk elrendezésében, miért is itt az évszám lenyomata jobbról balra olvasandó, amint ezt a számok formája is mutatja. t. i. 1520.

A *szepesdaróci* harang Andreas nevű mestere öntötte 1521-ben, a *szepeskörtvélyesi* 91 cm. magasságú, 114 cm. átmérőjű és „h“ alaphangu harangot. Díszítését eme felirat képezi: „*filii dei miserere nobis anno dni 1521 per mrum andream*“. (Isten fia, irgalmazz nekünk 1521. András mester.)

Ugyanezen Andreas mester ügyességét hirdeti a *szepes-szentlőrinci* 1524-ben öntött harang, melyen felajánló felirat nincs, de azon a mester nevét megörökítette: „*per andream anno dni 1524*“.

A *késmárki* templomtorony felső emeletén levő harang 1523-iki öntésű. Ezen az évszámon kívül a most említett András mester neve is szerepel. A *késmárki* kampanile nagy harangja (192 cm. átmérővel) két évvel későbbben öntetett 1525-ben. Majuszkulái a következő tartalmu feliratot mutatják: „*in usum civitatis Kesmark fusa sum anno ab christo nato MDXXV*.“ (Késmárk város szolgálatára lettem öntve Krisztus születése utáni 1525-ben.) Ezen harangban Goethe

vándor-harangjának magyar párjára akadtunk: A rege ugyanis 1674-iki évhez köti ama Kupeczky Mihály késmárki diák Rómába való utazását, a ki a rege szerint meghallván, hogy zöldsütörtökön a harangok Romába mennek és nagyszombat reggelén térnek haza, felment a toronyba és a nagy harang ütőjéhez kötötte magát. Eszméletét vesztvé, a haranggal együtt Rómába jött és ott szép hivatalra tett szert. (Vulpius „Zwo vundersame Historia am Hungarn“.)

A *szepeesszombati* 1564-ben öntött harangnál már új mesterrel találkozunk: Mihály mesterrel. Ő e harang alsó átmérőjét 92 cm.-re szabta. Alsó átmérőjének magasságához való viszonyát már a rendes 7 : 6 arány szerint állapította meg, a felirat minuszkulás betűi azonban András mester és a Gál-család írásjegyeinél már jóval kisebbek. Tartalmuk a következő: „*verbum domini manet in eternum anno domini 1564 Michael magister*“. (Az Ur szava örökké marad 1564.) Jelenleg a harang alsó széléből egy darab hiányzik.

A *durandi* 103 cm. átmérőjű harang átmenetet képez a minuszkulás feliratú harangokból az ismeretes modern alakú latin betűkkel ellátott harangokhoz. Ezen írásjegyek műemlékeinken már a XVI. század végéveiben is előfordulnak, de a durandi harang feliratában még a latin betűknek majuszkulák- és minuszkulákkal való vegyes használatát látjuk. A harangöntő írástudatlansága folytán a feliratnak több betűje és szava visszajáról vagy felfordítva került a harangra. A görög kereszttel kezdődő felirat így szól: „*cum trahor audite, voce vos orare venite*“. A harang alakja is elüt az eddigi formáktól: palástja inkább hangeralaku, lent kiöblösített széllel. Ugyaníly harangszelvény szerint öntetett a *felsőerdő falvi* 83 cm. átmérőjű harang is. Öntője itt ugyanezen betűket alkalmazta, mint a durandi harangon, de az egész felirat visszajáról jobbról balra olvasandó: „*cum-trahor-audite-voco-vos-orare-venite*“. (Ha meghuzatom halljatok, ha imára hivlak jöjjetek.)

Ugyanezt kell mondanom a *gánóci* felirat nélküli 78 cm. alsó átmérővel bíró harang formájáról is.

Latin betűk fordulnak elő a *savniki* „*Sixx deus pro nobis, quis contra nos est*“ feliratu harangon, mely 1580-ból

való és a *nagylomnici* harangon: „*vox mea vox vitae voco vos ad sacra venite 1587.*“ (Szavam az élet szava, istentiszteletre hívjak, jertek.) Az *alsóerdőfalvi* harang palástján a gerláchfalvi haranghoz hasonlóan tükörképben olvasandó 1595 évszám a harang készítése idejét jelzi minden dedikáló felirat nélkül.

A 84 cm. átmérőjű s 68 cm. magas *kluknói* harang két sorban körülfutó körirata a következő tartalmu: „*Verbum Domini manet in aeternum, Filip Steller de Klukno hanc Camplaonam curavit fieri propriis suis sumptibus in laudem sanctae et individuae Trinitatis in perpetuam sui et suorum memoriam pro templo Kluknoensi A. D. 1599. Urban Spieger me fecit.*“ (Az Ur szava marad örökké. Ezt a harangot öntette a kluknói templom számára kluknói Steller Fülöp saját költségén az osztatlan Szentháromság tiszteletére, saját és övéinek emlékére 1599. Spieger Orbán öntött engem.)

Befejezésül még röviden megjegyzem, hogy a Szepesség XVII. századbeli harangjait már az eperjesi harangöntő-iskola szolgáltatta. Így a *svábóci* egyik harangon „*Meister Hans Erbe*“ (1629) majd „*Mathias Ulrich in Eperjes*“ (1658) stb. szerepel. Különösen *Wierd György* eperjesi mester válik ki harangjai pompás technikája és izléses díszítése által. Ily harangok a 1649-ből és 1650-ből való toporciai, továbbá a *kluknói* 1645-ből, a *đubravai* 1654-ből való stb.

Érdekesekek ama feljegyzések, melyek a középkori harangok öntésének költségeire vonatkoznak. Myskovszky Viktor híres régiségbuvárunk „*Bártfa középkori műemlékei*“ c. művében közöl egy ilyen okmányt, melyben tételenként följegyezték a bártfai harang öntéséhez szükségelt ács munkák, az anyagnak s Wagner János harangöntő mester utazásának és szerszámainak Iglóról Bártfára való fuvarozásának költségeit, a munka közben elfogyasztott sörnek árát s a mester és segédeinek díját. Minthogy e számadások a szepességi középkori harangoknál felmerült kiadásokkal kisebb nagyobb különbséggel megegyeznek, azért azokat magyar fordításban itt is közöljük:

	fl.	den.
Vörösréz költségeire Plamny Mihály és Stanislai		
György•urak által Lőcsén kiadatott	18	—
Ugyanezen költség Lőcsén	6	—
Mátyás napja előtti csütörtökön Schramperger Mik-		
lós által küldetett Lőcsére Brixer Eleknek . .	25	—
Ugyanezen költség	33	—
Oculi vasárnap (bőjt III. vasárnapja) előtti pénte-		
ken Imre megbízott által Schvartz Márton urnak		
küldtek vörösréz költségeire	57	—
A nagybőjti Oculi vasárnap utáni hétfőn ónért		
Krakóba Stenzel János által küldtek	157	—
Ugyanezen költségekre	6	—
A réz megmázsálásáért	4	—
Tölgyfáért	2	28
Ácsoknak	1	—
Ónnak Krakóból való fuvarozásáért	3	—
Vörösréz fuvarozásáért Dlugos Györgynek . . .	7	—
Szénért	1	17
Az olvasztókemencéhez szükséges anyag fuva-		
rozásáért	3	—
Ker. sz. János után eső vasárnapra következő Teo-		
fil utáni napon rézért Schvartz Márton urnak		
küldetett Lőcsére	50	—
Kassáról hozatott ónért	57	—
Munkásoknak szénért és bükkfáért	2	8
Áldozócsütörtök utáni vasárnap a lőcsei Schvartz		
Márton urnak rézért kiadatott	50	—
A harangöntő segédjeinek áldozócsütörtök utáni		
pénteken	4	7
Ugyanazoknak pünkösöd előtti pénteken	2	—
Ugyanazoknak és félhordó sörért	1	—
Sörért és segédeknek	2	7
Munkásoknak, fuvarozásért stb.	2	—
Vám fejében rézért	—	60
Sörért és munkásoknak	—	60
Munkásoknak	2	—
Munkásoknak	2	16

	fl.	den.
Munkásoknak	3	—
Két hordó sörért	2	16
Költségek egészen Lőcséig	1	—
Előkészületek a harangöntéshez	1	—
János mester szerszámainak fuvarozásáért és élel- mezéséért	1	—
Szénért	1	—
Sz. Jakab utáni pénteken munkásoknak	6	—
Réznek Iglóról Lőcsére való szállításáért	3	—
Haranglábert munkásoknak sz. Lőrinc utáni pénteken	1	—
Ugyanazon munkásoknak Áldozócsütörtök utáni pénteken	2	—
Fafuvarozásért, ácsnak a szerkezet lekötéséért	1	—
Faggyuért	—	6
Fuvarosnak, aki Márton ácsmesternek szerszámain hozta	1	—
A jelenlevőknek, akik a harangot elhelyezték 2 hordó sör	1	40
Szénért Miklós ur által	—	14
Pavlatzsch Márton mesternek a harangállvány fel- szereléséért előbb történt megegyezés folytán	20	—
Ugyanannak adatott vasért	6	—
Máté apostol és evangelista előtti pénteken	1	—
Máté apostol utáni pénteken	1	—
Mihály arkangyal utáni pénteken	1	—
Sz. Ferenc utáni pénteken	1	—
Sz. Gál napja utáni kedden végelszámolás	16	—
A harangláb szerkezetének ékeléséért	1	—
Ugyanaz	1	—
Ácsnak	1	—
Wagner Jánosnak Áldozócsütörtök előtti pénteken	1	—
Pünkösd előtti napon	2	—
Vitus és Modesztus előtti pénteken	2	—
Vitus és Modesztus utáni pénteken	2	—
Végelszámolás János harangöntőmesternek és segé- deinek kiadásai	17	22

3. Középkori keresztelő-medencék.

A művészetek összes ágai a vallás szolgálatában érték el fejlődésük magaslatát. Ahol a középkorban egy templom épült, ott a szobrász és faragó vésője, a festő ecsetje, az ötvös kalapácsa, az ércöntő ügyessége vetekedik ezen épületek díszítésében. És minél magasztosabb az eszme, melyet a tárgy képvisel, annál fenségesebb ihlet hatja át és annál megfelelőbben díszíti is a művész e tárgyakat, hogy alaki nyelvvé legyenek, melyek az egyház tanítását visszatükröztessék.

A keresztény középkor egyik legmagasztosabb tárgya volt a keresztelő-medence ennek szent vizéből lépett új lelki életre; azért keresztelő-medencéink úgy művészi kiállításukra, mint díszítésükre nézve is méltán mérkőzhetnek a ker. egyházi művészetnek más istentiszteleti tárgyaival.

Hogy ezen történeti és művészi becsű emlékekben a szépeességi hazai iparművészet fejlődését feltüntessük, erre ezen termékeknek elég gazdag és fényes sorozatával rendelkezünk.

Ha a keresztelőmedencék sorozatának ismertetését azok díszítési módja szerinti időrendben kezdjük, akkor az első helyet a *maleóci* keresztelőmedence foglalja el.

E kehelyalaku öntvény kupájának felülete több pálcagózat által mezőkre, övekre van osztva. Fülénél szt. Péter és Pál alakja a szokásos jelvényekkel ékeskedik. A legfelsőbb szalagon majuszkulás, keretbe foglalt betűk láthatók. Az általunk alakított s a keresztviz erejére vonatkozó felirat a következő: *Wenn du ein wahres woser bist mach uns von Sunden frey. Nu bist Du des Hern Wasser wosch uch bey Jesu Christ Heiter.* (Ha igazi víz vagy, szabadíts meg a bűnöktől. Minthogy az Ur vize vagy moss minket tisztára Jézus Krisztus előtt.) E felirat alatti mezőben a templom harangján látható rajzon a kalvária képe kétszer, az evangelisták jelvényei pedig négyszögletes kis alakban egyszer-egyszer váltakoznak. A kupa alját stilizált akantuslevél-szalag díszíti, melynek üres mezeit kis pettyek töltik ki.

Gombja hármaskarika alaku. Talpa felső részét lóhere-

szalag övezi. Ezen szalag alsó részéhez alkalmazta a mester a kupa szt. állatjait; az alatt a batizfalvi harang feliratát díszítő mértani műből alkotott szalag következik. A talp alján az evangelisták jelvényei hat karélyos keretben szerepelnek.

Középkori keresztelő-medencéink ékítő elemein alapuló kormeghatározásánál még biztosabb jelre akadunk a *svedléri* r. k. templom kincsét képező keresztkuton. Nagy Lajos királyunk címerével való díszítése itt döntő fontossággal bír nemcsak ezen műemlék korának meghatározására, de a mester nevének kiderítésére is. Konrád mesterünk Nagy Lajos királyi udvarában időzött nemcsak a visegrádi nagy harang öntése alkalmából, de irataink említést tesznek még egy küldöttség-ről is, mely valamely adóügyben a király elé ment, mely küldöttségben Konrád mester is szerepelt. A magyar Anjou-ház címerének a svedléri medencén való használata Konrádunk visegrádi szereplésével kapcsolatba hozható.

Ezen műalkotást kellően méltatta már Divald Kornél híres archeologusunk is. Díszítésének minden apróságára kiterjedő képét Divald után itt is közöljük:

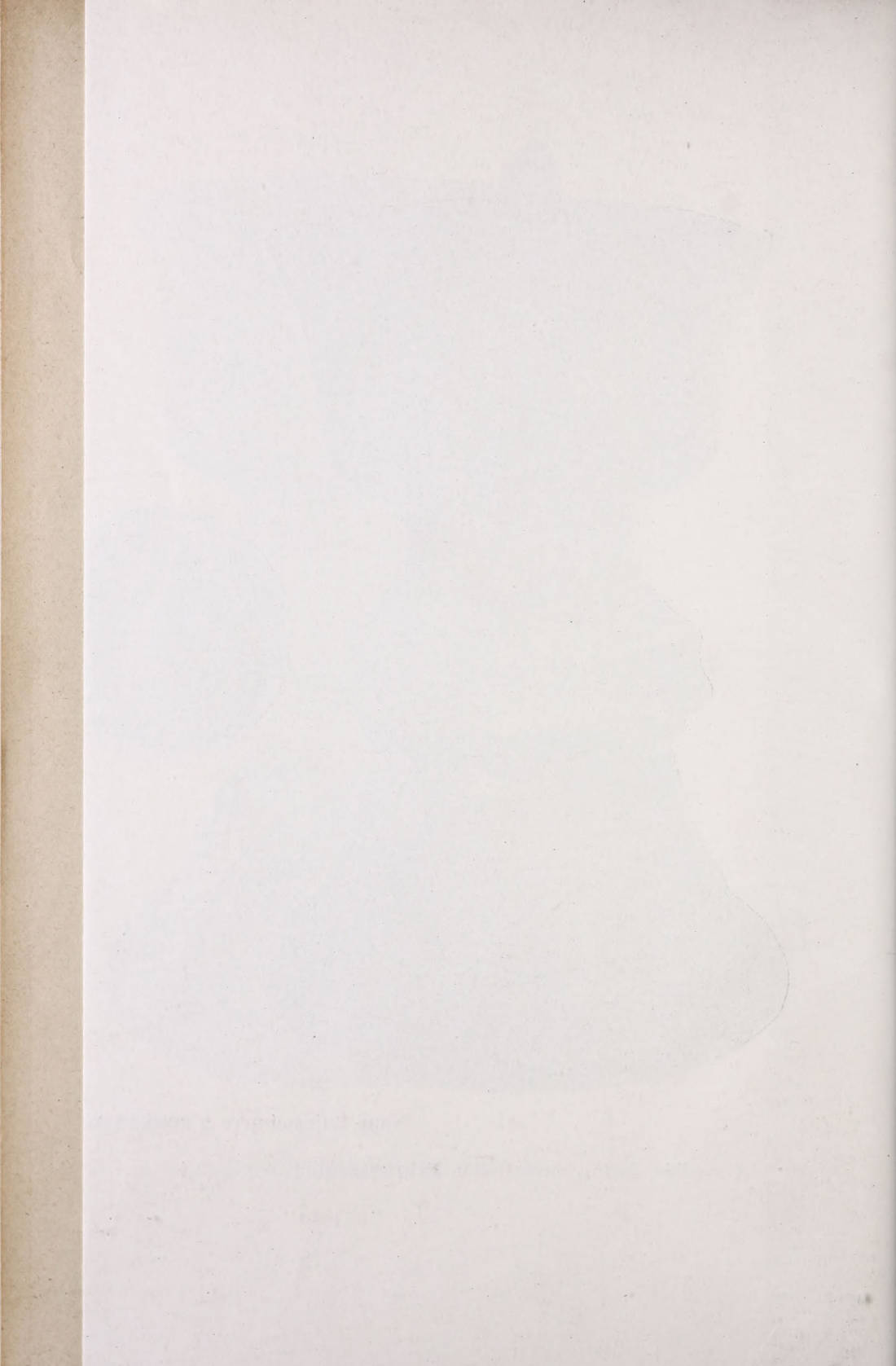
„A svedléri keresztelő-medence alakjával nagyjában románkori kehelyre emlékeztet. Harangalaku talpán legalul egyszerű bütökök sora, ^e fölötte nyolc centiméter széles szalagon sorakozva nyolc korong díszíti. E korong mindegyikén Nagy Lajos címerét látjuk, csekély részletektől eltekintve ugyanabban a formában, a melyet az aacheni székesegyház kincstárában fönmaradt pompás ötvösművű címer mutat s a melyet, mint a magyar Anjouk címerét, Róbert Károly király használt először. A címer balra dőlő pajzsának jobbfelén az Anjou-ház liliomait látjuk, balfelén Magyarország címerének pólyáit: a címer csőbőralaku sisakján jobb felé leomló takarót, koronát és strucc tollak közül kiemelkedő, balra forduló struccfejet látunk szájában patkóval. A svedléri keresztelő-medence talpának tölcser alakú részét még két sor apróbb medaillon között a XIV. századbeli kelyhek pártáira emlékeztető hullámos levélfüzér is díszíti. Az apró medaillonok két sora szimmetrikus egymásutánban egy térdeplő angyalt, Péter és Pál apostolokat és a kálváriát ábrázolja. Ugyan-

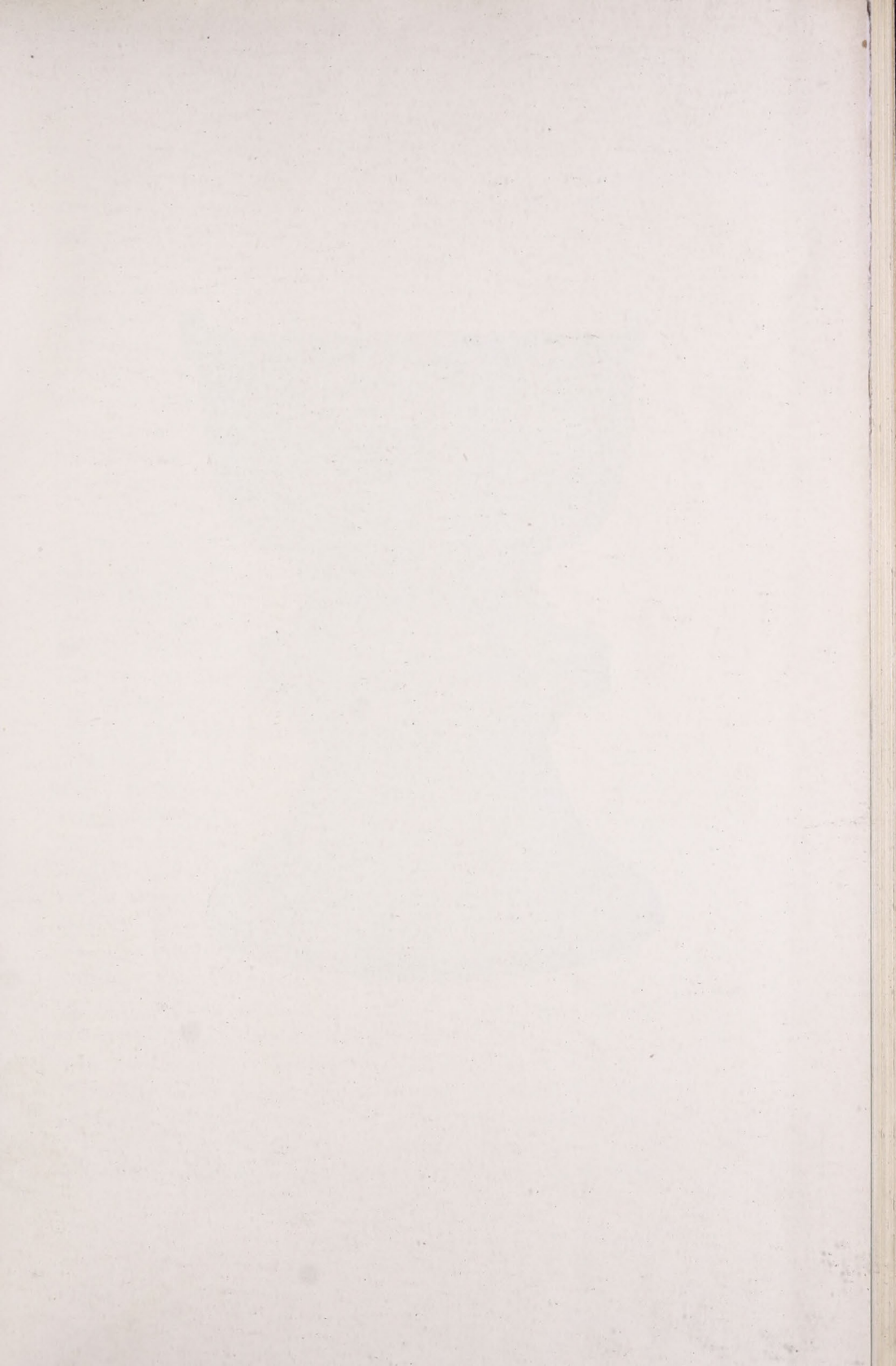

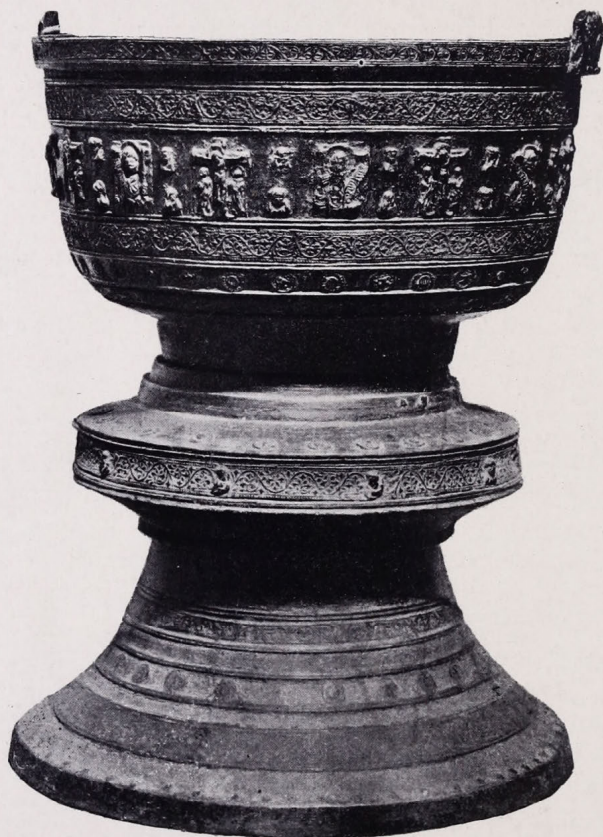
Nagy Lajos címere a svedléri keresztkúton.

A svedléri bronz-keresztkút a XIV. századból.

A szepesolaszi bronz-keresztkút 1497-ből.

Keresztelő medence. Lőcse.

azon puszpángfa-formákkal lenyomott viaszminták után készült medaillonok ismétlődnek a medence felső és alsó levélékitmés szalagja alatt s a talp erősen kiugró gombja fölött is, mely utóbbit felső rézsutos lapján hatkarélyos keretekben még a négy evangelista készer egymásutánban következő jelképe disziti. Az apró medaillonok sorában ábrázolt kalváriák képével a medence palástján nagyobb alakban s keret nélkül találkozunk, de minthogy a mintázó forma nagyon mély volt, a medencén e domborművek alapja négyszögletes foltok képében kiemelkedik, míg viszont a fölfeszített Jézus féldomborművének keresztje, nem lévén elég vastag, egészen eltűnt a mintaviasszal bevont felületében. A svedléri keresztut két füle Péter és Pál apostolok féldomborművé képéből áll.

A svedléri keresztelőmedencével körülbelül egykoru a *lőcsei*. A lőcsei plébániai templomnak műkincsei révén oly nagy műirodalma van, hogy erre hazánkban kevés példa akad. Merklas Vencel, Henszlman Imre, Myskovszky Victor, Still Pál, Kompanyik Cölesztin, Demko Kálmán, Dr. Vajdovszky János, Divald Kornél irtak régiségeiről. Legrégibb műkincse keresztelő-medencéje. Formája és díszítése módjáról a XIV. századot olvashatjuk le. Kupája két fülénél Péter és Pál alakja domborodik ki. A medence peremén vékony lőherekítés fut körül, majd ez alatt a körökkel határolt hullámos harangvirágból fűzött girland következik. A következő mezőben kalvária, Péter és Pál apostol térdképe négyszer-négyszer váltakozik. Ezen kidomborodó alakok között egymásfölé helyezett két-két kis mellszobor, összesen 30 mellszobor vehető ki, melyek, mint az apostolok, koronás királyok és egyéb szentek alakjai, a keresztség szentségére vonatkoznak és az egyház ama tanítását akarják szemünk elé állítani, hogy: „Aki hiszen és megkeresztelkedik, az üdvözülni...”

A medence további díszítésének eleveenséget kölcsönöz a mező fölötti guirland újbóli alkalmazása. A kupa alsó részén jelentkeznek a fentemlitett naptári jelek, melyeket itt valamely donator pecsételőjének vennénk, ha ezenkori medencéken sokszor nem ismétlődnének. Előfordulnak azok itt még a gomb felső rézsutos lapján is. Erősen érvényesülő nodusát a medence guirlandja közé fonódó tíz kis mellszobor ékíti.

Több övre osztott talpának díszét a kupa levélékítményei és medaillonai képezik. Legalól a svedléri bütykök sora látható.

Majuszkulás felirat alapján a XIV. századba helyezhetjük a *strázsai* keresztelő-kutat. Fülénél szt. Péter és Pál hagyományos, és a többi ezen és következő századi medencék mintája szerint készült alakjai szerepelnek. Palástjának közepét a lőcsei harangvirágszalag övezi. A 95 cm. átmérővel bíró kupán alul, szalagon ezen német felirat olvasható: *Dise Tof Gégosen Ist In Dem Namen Jesu Cri* és fölötte, mert nem fért ki egy sorban, kiegészítésül *St.* (Ezen keresztelőkut Jézus Krisztus nevében öntetett.) Szent Péter és Pál alakjait a levélékítményes szalag fölé helyezte. Lóhereszalaggal körített csinos nodusa nyomott alma alakú. Rézsutos peremén az evangelisták symbolumait tartalmazó medaillonok borítják. Talpa közepén akantuszdísz fut körül, feljebb nyolc kerek medaillonképet látunk, melyek közül negyen a mondat-szalagot tartó szárnyas angyalt némileg még fel lehet ismerni, míg a többi felismerhetetlenségig elmosódott állapotban van. Itt-ott e medaillonok köriratainak nyomai még mutatkoznak, de a maradványból csak annyi konstatálható, hogy nem az evangelisták jelvényei voltak rajta ábrázolva. Legalul a bütykök sora itt sem hiányzik.

Latin szövegű majuszkulákkal ékitett feliratot tartalmaz a *szepešváraljai* keresztelőkut. Díszítését a medence palástjának felső részén lóhereszalag, alsó részén pedig akantus-levéldísz képezi. Közepét a következő feliratu szalag övezi, *Deus Homo Factus Est O Rex Glorie Veni Cum Pace.* (Isten emberré lett. O dicsőség királya jöjj el békében.) A felső levéldísz és a mondat-szalag közötti mezőn a négy evangelistának hat-karélyos keretbe foglalt képei között a kálvária rajza négyszer ismétlődik. A felirat alatti mezőt a következő képek töltik ki: a sárkánnyal viaskodó szt. György kör alakú képe és kis kálváriák, valamint a jelképes szt. állatok kis képei. A 9 cm. átmérőjű sz. György-medaillon körirattal is bír, mely balról jobbra folyik: „*Sancti Boleslai Dei Gratia Ducis Polonie.*“ Gombja fölötti szárát akantus-levéldísz övezi. Gombja maga kettős karikát képvisel.

Talpának felső szalagján az evangelisták jelvényei kis

Keresztkút. Strážsa.

Bronz-keresztkút. Szepes-Váralján.

Keresztkút. Ruszkin.

négyszögletes keretben sorakoznak. Alsó szalagján folytatódik a medence felirata: *Gloria In Excelsis Deo Et In Terra Pax Hominibus Bone Voluntatis*. (Dicsőség Istennek a magasságban és békesség a földön a jó akaratu embereknek.) Ezen feliratos szalagra támaszkodik a következő képcsoportozat: kálváriák, szt. György-medailonok és az evangelisták szimbolumainak hat karályos képei.

Ezen medencéken a mesterek neveivel még nem találkozunk, de a harangokkal azonos díszítésükben mutatkozó egyformaság és ugyanazon típusok használata egy harangöntő-telepre vallva, ennek hagyományos alakjait és ékítő elemeit is hűen visszatükröztetik. Az itt említett azonos vonások folytatódnak a következő század keresztelő-medencéin is: ezeken azonban már megörökítették a mesterek neveiket és lakóhelyeiket is.

A XV. századbeli keresztelő-medencéink sorozatát a *ruszkini* nyitja meg. E keresztkutra a mester eddigi készletének összes ékítő elemeit és teljes képkörét átvitte. A képek motívumaiban itt nagy a változatosság, mert átöröklött alakjait újakkal is bővítette. Figyelmet érdemelnek itt a következő alakok: 1. Szent György köralaku lovas képe. Ezen 9 cm. átmérővel bíró kép keretét két, köriratnak szánt gyöngysorvonal képezi, de körirata nincsen. 2. Hosszúkás alakú Madonnakép a kiseddel és lába alatt rozettával. 3. Szent Miklós püspök medalion-képe. Kiváló fontossággal bír még Lőcse város cimere: a hármashegyen álló kettős keresztet két oroslán az első lábaival tartja. E kép címerpaizsban áll. A medencének még ama képe, mely egy férfi és nő alakját padon ülve és jobb kezeiket egymásba téve ábrázolja, valamely lőcsei házaspár ajándékára enged következtetni.

A ruszkini keresztkut alakja a lőcseinél sokkal karcsúbb. Kupájának gazdag képzeletről tanuskodó, díszítése kétsoros minuszkulás felirattal kezdődik, palástját közepén harangvirágszalag, alján pedig három levelű lóhere szépíti. A feliratos két szalag szövege így szól: „*anno domini millesimo quadregesimo vicesimo septimo hic fons baptismi fusus est in honore sancte agnetis*.” (Ezen keresztkut üntett szent Ágnes tiszteletére az Ur ezernégyszázhuszonhete-

dik esztendejében.) A felirat alatti mezőben szent Péter, sz. Pál, szent György képe, összesen tizenhat domborművű kép váltakozik. A medence alsó mezején a mester a boldogságos Szűz, szent György és szent Miklós alakjainak ábrázolásával foglalkozott. Ezen szintén tizenhat képből álló csoportozatot a szentek alakjai között elhelyezett csillagok, oroszlánfejek és az evangelisták jelvényei élénkitik. Mestere a keresztkut felső szárának díszítésére egymástól egyenlő távolságban nyolc oroszlánfejet alkalmazott. Gombja felső rézsutos peremének ékét csillagok és kiterjesztett szárnyú sasokból állította össze. Magán a gombon a felső felirat folytatását látjuk: „*sancte agneti ora pro nobis hilf got maria beruf*“ (szent Ágnes imádkozzál érettünk. Isten segits, Mária járj közben.) Talpa felső részén a liliomok szélesség irányban keskeny szalaggá alakulnak, közepét pedig a medence középső levélszalagja köríti, a két szalag képezte mezőben szent jelképes állatok, legalul meg bütykök domborodnak ki,

A felirat egyes szavai között látható a képornamentumok egész halmaz: a fentemlitett két ülő alak, oroszlán, lőcsei cimer, sas, szent György rozetták közé helyezett képei, néha az egyes szavakat is ketté választják.

Hasonlóan cikornyázott felirata van a *felkai* keresztkutnak is. Felső dísze szintén minuszkulás felirattal kezdődik: „*is das werk gegessen in sinte iohannis ere et cetera anno domini MCCCCXXXIX.*“ (Ezen tárgy szent János tiszteletére stb. öntetett 1439.) A felirat minden szava után az evangelisták egy-egy alakja sorakozik. Palástja további díszét a felkai ezenkori kehely kosarát koronázó pártához hasonló mértani művű ornamentum képezi, mely 10 cm. távolságban ismét előfordul. Ezen 10 cm. mezőben helyezte el a mester kedvelt alakjait: kálvária, Péter, Pál, György és ezeket 16 képből váltakozva alkalmazta. Felső szárát lóheredísz koszorúzza. Gombja felső rézsutos lapjának ornamentuma a lőcsei keresztkútnak égköri jelei és csillagjai változataiból áll. Gombjának felirata: „*sancte iohannes ora pro nobis.*“ (Szent János könyörögj érettünk.) Talpán a felső részén levő rozetták után következő levéldísz alatt valamely donator mellképe szent György alakjával váltakozik.

betük nem voltak elegendők ahhoz, hogy velök a diszitendő szalagot kitölthesse, miért is a mester az egyes szavak ismétlésével segített magán. Gombján az evangelisták jelvényei, elmosódott bélyegzők és a batizfalvi harang görög keresztje látható.

Talpa felső részét lóherefűzér, közepét akantuslevéldisz és a mateóci keresztkút görög keresztjeiből alakított szalag hálózza körül. Legalul szímbolumok, medalionok elmosódott képei és bütykök jelentkeznek.

A *ménhárdi* keresztelő-medence mestere a talp disztésében már meglepő önállóságot tanusított, de a medence palástjánál még mindig szívósan ragaszkodott az átöröklött minták hagyományaihoz. Palástja legfelsőbb részére szőlőfürtös szalagot tett. A szalag alatti mezőben elhelyezte a régi formák szerint készült képkörét: kálvária, Péter, Pál, rozettek, égkörü jelek. Meglepő az, hogy ezen képkörben látjuk a szepesolaszi keresztkutat díszítő városi cimert is, mely a szepesolaszi egyház cimere is és pedig az előbbivel azonos nagyságban és formában, holott a ménhárdi 14 évvel előbb készült, amint ezt a képkör alatti körirat tanusítja: „*hic fons baptismi servati presbl almi terre scepus oppidi vocati menhardi anno m^o CCCC^o LXXXIII.*“ (Szervacius áldozópap keresztkútja Szepesmegye Ménhárd nevű városában. 1483.) A medence közepén átfutó szőlőfürtös szalag alatt a mester nevét és lakhelyét is megörökítette: „*magister iohannes de nova villa fecit hoc opus*“ (az iglói János mester készítette ezt a tárgyat.) E felirat egyes szavait szent György medailonos alakja, égkörü jelek és rozetták élénkitik. Gombja feletti felső szárát mellszobrocskák, rozetták és csillagok fedik. Hólyagos gombja alatti talpát repkényként felfutó szőlőfürtös dísz ékíti. Tölcsérialakú talpát úgy látszik viaszkiolvasztással öntötték, sőt annak díszítéséhez ügyes ötvös is közreműködött.

A *szepeolaszi* keresztelő-medencének (l. a 92. lap mellékletén) mestere nagy bátorsággal szakít a csúcsives ízlés hatása alatt keletkezett hagyományos díszítésekkel és alkotását már az új renaissance hatásnak rendeli alá. Keresztkútja ilyenmü emlékeink legszebb példánya. A ménhárdi

Bronz-keresztút Ménhárdon.

keresztelő-medencén látható T kereszt cimerképnek a szepesolaszival azonos volta ugyanazon egy mesterre vall, akinek nevét a ménhárdi alkotáson olvassuk: Magister Johannes de nova villa. De az egész alakítás, a domborművek korrekt volta, nemes arányai, az ornamentikában minden túlterheltség nélkül jelentkező finom izlés, mely a templom díszítésével harmonikusan egybeolvad, arra a következtetésre vezet, hogy ezen műtárgyat viaszkiolvasztó eljárással kiváló ötvösmester mintázta.

A keresztelőmedence kupájának palástját szimmetrikus arányban három szalag övezi. A legfelső hullámvonalas pártával díszített szalagot a két fülhöz illesztett oroszlán fejek metszik. Középső, pálcátág körül fonódó, kelyheink pártáira emlékeztető levelek szalagját is a templom védőszentjének térdképe (Szent János) és a város cimere kétszer-kétszer, összesen négyszer szakítja meg. Szepeolaszi városának cimerpajzsában álló cimérét nagy T kereszt képezi, melyet fönt *ihesus* felirat, jobb és bal felől rozetta és csillag ékit. Keresztelő szent János az Agnus Dei-bárányát tartja ölében jobb kéz ujjával reámutatva. A kupa alján levő szalagot a ménhárdi felirattal azonos fogalmazású körirat tölti be: „*hic fons baptismi precursoris ihesu cristi terre scepusy oppidi vocati olasz 1497*“ (Jézus Krisztus előhírnökének keresztkútja Szepesmegye Olaszi nevű városában 1497.) Gombja fölötti szárát kétszer körülfutó hullámvonalas pártával díszített szalag övezi, mely egyszersmind az alsó szár ékitményének mintáját is adja. Gombja csavaralaku. Talpa haránt irányban bordázott. Alján látjuk a szepeshelyi a XV. század utolsó tizedében készült kehely kupakosarának hármass levelű eperszem ékitményeit.

A XIV. századi mintáknak a XVI. században való használata ilyenemű emlékeink korának meghatározásánál könnyen tévedésbe ejtheti a kutatót. A XVI. század elején mestereink a keresztkútak régi díszítő elemeihez térnek vissza, a feliratok elmaradnak és csakis a harangokon fordulnak elő, de azokban is a hajdan híres litteratús bronzöntő-iskolának hanyatlását látjuk vagy inkább a fentemlített ágyúöntő mesterek írástudatlanságára következtetünk.

A *podolini* keresztelőmedence az iglói harangöntődét

jellemző vonásaiban a XIV. század [mintáit tünteti elő, de új diszét a hosszú lábu, nyaku és csőrű madár (gólya vagy pelikán) képezi. Ezen madár a szepesszombati reneszansz izlésű oltárcsengetyű paradicsom-csoportozatának domborművű képei között is szerepel.

A podolini keresztkút kupájának felső részét kettős csikban párhuzamosan egymás mellett futó hullámos lóhere és akantuslevél-szalag veszi körül. A szalag alatti 14 cm.-es mezőben a kálváriák az evangelisták kis képeivel váltakoznak, majd a most említett, medailonos keretbe foglalt madáralakokból képezett guirlanddisz következik, legalul a kupa diszét a bütykök sora zárja be. A gomb felső peremén a nevezett madarak ismét jelentkeznek, nem mellőzi ezeket a mester a talp felső részét körülhálózó akantuszlevélszalag alatti mezőben sem, azok alkalmazásával még a talp alján is foglalkozik.

A XIV. század mintái után készültek a *gölnicbányai* keresztkút díszitményei is, de a minták hiányos kezelése miatt e tárgy a kevésbbé gondosan kidolgozott műmaradványok egyike. Jellemző diszét képezi a szent állatok medailonos alakjaiból alakított guirlandszalag, mely a kupa felső részén a lóhereszalag alatt a gombon és a talp felső részén is látható, további ékitményei az iglói keresztkutra emlékeztetnek.

A kupán a most jelzett disz alatti mezőben rendszertelenül van elhelyezve a kálvária jelenetnek több formája, közbe az evangelisták szimbolumai és a királyok imádási jelenete láthatók. Alsó ékét a pontozott akantuszlevél képezi.

Az erősen kiképezett gomb felső peremét kerek medailonok díszítik, melyekben szárnyas evangelista-alakok és az iglóival azonos szentek fordulnak elő.

Talpát fent levélkoszoru, legalul pedig az ismeretes bütykök sora veszi körül.

E keresztelőmedence az iglóival egykorunak látszik.

Az *iglói* keresztelőmedence 1549. évi öntésű. Ékitményeiben az iglói ércöntőtelep több mintájára ismerünk rá, de kivitele az akkori műkezelés hiányai miatt már gyenge. Mesztere a kupafelületet pálcatagozat által öt mezőre osztotta,

ezekbe helyezte el az eddig ismertetett középkori pacifikálék kálvária jelenetét (hatszor) és az említett emberfej-alakokat. Új ornamentumokként jelentkeznek még itt domborművű szárnyas angyalfejek és medailonokba foglalt szentek. A középső mezőben az 1549-ik évszám a készítési időt jelzi. A felső száron csillagok és a szepesváraljai keresztelő-medencén előforduló szt. Péter és Pál alakjainak együttes kis képei láthatók. Gombját a szokásos kezelésű akantuszlevélkoszorú, talpát pedig elmosódott medailonok töltik be.

A *durandi* keresztelő-medencénél már nem találunk semmiféle közös vonást az eddigi keresztelőkutak diszitó elemeivel. Durván áttört talpával, sőt a kupájára alkalmazott palmettákhoz hasonló diszitásával is csak nagyon primitív munka benyomását teszi.

Újabb történetírásunk kiváló gondot szentel művelődéstörténetünk anyagának összegyűjtésére. Ezen törekvésében elsőrangú szerepet juttat a műiparnak. Nálunk a legrégebb iparművészetnek emlékei az ércöntés alkotásai voltak. Mestereink ebben országos hírre tettek szert. Ezen ércöntvények ismerfetésénél valóban csodálkozhatunk, hogy annyi háború és pusztítás után, még annyival bírnak. Jele nyilván annak, mennyi és mily sok lehetett ezeken kívül, de a fennmaradt műemlékek ezen lajstroma is elég világosan beszél azon kor iparművészetéről, azért őrizzük ezen műemlékeinket, nehogy végre is elveszenek, s ez által is üresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen és kétesebb a jövő.

VI. Az ünnepi közgyűlés krónikája.

Az a gondolat, hogy a társulat ünnepelje meg fennállásának 25-ik évét, Neogrády Lajos dr. alispán, ügyvivő alelnöktől indult ki. És ez a gondolat nemcsak azért volt szerencsés, mert az ünnepet az úttörő munkások megérdemelték s hozzájuk méltóan folyhatott le az, hanem azért is, mert ez az ünnep új erőgyűjtés forrása lett. Anyagilag erősödött a társulat az elnök ur fényes adománya és számos új tag, köztük több nő belépése által, a közönség érdeklődése is jobban felébredt. Több új tiszteleti taggal erkölcsileg és szellemileg erősödtünk és fiatal munkaerők is merültek föl az ünnepen. A multra való visszapillantás figyelmeztetett a társulat teendőinek parlagon hagyott tereire. Az ünnep eredményét mutatja az a nagyfokú jóakarat, mellyel a társulatot mind irodalmi céljaiban, mind a muzeum fejlesztése körül a kormány, Akadémia, városok, pénzügyintézetek azóta támogatni kezdték.

Az ünnepi közgyűlés elég előkészülést kívánt ugyan, de csak dec. elején küldtük szét meghívóinkat; minden tag és minden rokon társulat a következő meghívót kapta:

Meghívó. A Szepesmegyei Történelmi Társulat 25 éves fennállásának emlékére 1908. évi december hó 15-én délelőtt 1/2 11 órakor Lőcsén Szepesvármegye székházának disztermében diszközgyűlést tart, melyre a címzettet tisztelettel meghívja az elnökség.

Tárgysor: 1. Elnöki megnyitó, mondja Párvy Sándor dr. v. b. t. t., szepesi püspök, elnök. 2. Visszapillantás a társulat 25 éves működésére, előadja Neogrády Lajos dr. alispán, ügyvivő alelnök. 3. Titkári jelentés a lefolyt évről s a társulat munkaterve. 4. Lublóvár története, felolvassa Pirhalla Márton dr. podolini plébános. 5. A Szapolyaiak viszonya a Szepességhez, felolvassa Bal Jeromos lőcsei gimn. tanár. 6. Szepesmegye középkori ércöntvényei és azok mesterei, felolvassa Paydussák Máté iglói vikárius.

Az ünnepi közgyűlés lefolyásáról közöljük a „Szepesi Hírnök“ jelentését:

Nagyszámu diszes közönség s ennek soraiban sok szép hölgy gyűlt össze e hó 15-én délelőtt a vármegyei székház

nagytermében, hogy vármegyénk történelmi társulatának 25 éves jubileumi diszközgyűlésén részt vegyen; a nagy terem teljesen megtelt társulati tagokkal s vendégekkel; dr. Neogrady Lajos alispán mint ügyvezető alelnök indítványára küldöttséget menesztettek az elnökért: dr. Párvy Sándor v. b. t. tanácsos és megyés püspökért. Kiküldték Legeza István táblai bíró vezetése alatt Nagy Árpád dr. vm. főügyészt és Rolny Ferenc dr. iglói plébánost. A püspököt megérkezésekor zajos éljenzéssel fogadták; az elnök széke elé lépve, állva mondta el megnyitó beszédét.

Midőn az éljenzés és tapsvihar, mely beszéde nyomában kelt, némileg lecsillapult, szólásra jelentkezett dr. Lukovics József kir. törvényszéki elnök s indítványozta, hogy az elhangzott nagy szabásu és nagy hatásu, szép eszmékben s nemes gondolatokban bővelkedő, lángoló hazafiságtól áthatott beszédet egész terjedelmében vegyék fel a jegyzőkönyvbe, nyomassák ki s küldjék meg a társulat tagjainak s a rokontársulatoknak; az indítványt egyhangulag elfogadták.

Bejelentette még az elnök, hogy Vajdovszky János dr. alelnök betegsége miatt felmentését kéri a megjelenés alól, továbbá, hogy a FMKE. képviselőjében Salamon Géza főispán jelent meg a közgyűlésen, s többen üdvözlik a közgyűlést. Indítványozza, hogy táviratilag üdvözlje a közgyűlés Apponyi Albert gr. közokt. minisztert és Csáky Albin grófot, a társulat első elnökét. A táviratok még a gyűlés folyamán el is mentek a nevezettekhez. Itt közöljük őket:

Csáky Albin gróf, v. b. t. t. urnak. Budapest, Andrásy-ut 114. szám. A Szepesmegyei történelmi társulatnak 25 éves fennállása alkalmából ma egybegyűlt közgyűlése és ünneplő közönsége mély tisztelettel üdvözli Nagyméltóságodat, mint társulatunk alapítóját, első elnökét és érdemekben gazdag tiszteleti tagját. dr. Párvy Sándor, szepesi püspök, elnök.

Apponyi Albert gróf, közoktatásügyi miniszter urnak, Budapest. A Szepesmegyei Történelmi Társulatnak 25 éves fennállása alkalmából ma egybegyűlt közgyűlése és ünneplő közönsége mély tisztelettel üdvözli Nagyméltóságodat, mint hazánk minden kulturális tényezőjének nagylelkű és hatalmas pártfogóját. dr. Párvy Sándor szepesi püspök, elnök.

Az üdvözlöttek válaszaival és a többi üdvözlő iratok a következők voltak;

Távirat. Párvy püspök ur ő excellenciájának, Lőcse. A szepesmegyei történelmi társulat jubiláris üléséről küldött szíves üdvözlésüket megköszönve, kérem a hazai közművelődés nemzeti irányu fejlesztésében további szíves támogatásukat. Apponyi, Budapest.

Nagyméltóságu Párvy Sándor püspöknek. A szepesmegyei történelmi társulat jubiláris közgyűléséből engem ért megtisztelő megemlékezésért fogadja Excellenciád és a társulat legmelegebb köszönetemet. Csáky Albin. Budapest.

Párvy Sándor püspök ur, Ő Excellenciája, Lőcse. Szepesmegyei történelmi társulatot jubiláris diszközgyűlése alkalmából testvéri szeretettel üdvözlö az Eperjesi Széchényi Kör. A társulat multja dicső, jelenje biztató, jövődjére az Isten áldását kérjük. Bárány Ghillányi, Semsey elnökök. Dr. Wallentinyi, titkár. Eperjes.

Negyed százados fennállása ünnepén fogadják magyar védő egyesületünk hazafias üdvözlését, Harmath Domokos, Torda.

Sajnálom, hogy nem jöhetek, közgyűlésnek üdvözlőmet, Jurkovich, Rózsahegy.

A szepesmegyei történelmi társulat huszonöt éves fennállásának emlékére tartott mai diszközgyűlése alkalmából hazafiai üdvözlését küldi Barger, Káposztafalu.

Tekintetes Elnökség! A Szepesmegyei Történelmi Társulat fennállásának huszonöt éve alkalmából tartandó diszközgyűlésére méltóztatott meghívásával intézetünket is megtisztelni. Mély sajnálatomra idő és távolság akadályoz abban, hogy szóval fejezhetném ki a szegedi Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum nevében üdvözlőmet jeles ünnepükön. Csak így levélben van hozzá módom: kérem, méltóztassék üdvözlőmet és őszinte tiszteletünket szívesen fogadni. Adjon az Isten az érdemes társaságnak a jövőben is hasznos munkát, érdemdu működést. Hazafias tisztelettel: Tömörkény István, a szegedi Somogyi-könyvtár és városi múzeum igazgatója.

Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület: A Szepesmegyei Történelmi Társulat tekintetes Elnökségének, Lőcse. Szerencsénk van bejelenteni, hogy negyedszázados ünnepén

egyesületünket alapi Salamon Géza főispán, szepesvármegyei választmányunk elnöke fogja képviselni. Hazafias üdvözléssel Gyürky Géza, tb. elnök, ügyv. alelnök. Clair, főtitkár.

Váci Múzeum Egyesület: A Szepesmegyei Történelmi Társulat nagyságos Igazgatóságának. Lőcse. Buzgó és hazafias munkásságuk 25 éves fennállásának emlékére rendezendő diszközgyűlés meghívóját igaz lelkesedéssel vettük. Lélekben együtt ünnepelve kívánjuk, hogy az egyesület még számtalan éven át működhessék a haza és a kultúra dicsőségére. Hazafias tisztelettel: Dr. Hagor, elnök. Dr. Révész, titkár.

Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egylet, Gyulafehérvárt: A Szepesmegyei Történelmi Társulat Tekintetes Elnökségének, Lőcsén. Kollegialis tisztelettel kívánja Isten bő áldását közhasznú működésükre, társulatuk teljes fölvirágzásra az alsófehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egylet huszonöt éves jubilaris közgyűlésük alkalmából. Az egylet elnöksége nevében Dr. Cserni Béla.

Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat, Déva. A Szepesmegyei Történelmi Társulat tekintetes Elnökségének, Lőcse. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat köszönettel vette tudomásul a tek. Elnökség meghívását a Szepesmegyei Történelmi Társulat 25 éves fennállásának emlékére tartandó diszközgyűlésére. A nagy távolság miatt legnagyobb sajnálatunkra nem vehetünk személyesen részt Szepesvármegye és Lőcse város ezen ünnepélyén, de azért nem mulaszthatjuk el a kedvező alkalmat, hogy a testvér társulatot ez alkalommal ne üdvözzöljük. Elévülhetetlenek azon tettek, amelyeket kifejtett ezen érdemekben gazdag Társulat Szepesvármegye történeti emlékeinek felkutatása körül, örökké maradandó beccsel fognak birni a magyar történetírás terén Szepesvármegye történeti multját ismertető Évkönyvei. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat melegen üdvözlí a rokon Társulatot a 2-ik negyedszázad küszöbén, tudományos és hazafias munkálkodásához isten áldását kéri! Az igazgató választmány megbízásából, hazafias üdvözlettel: Pogány Béla, alelnök. Barthos Indár, titkár.

Nagyságos Alispán Ur! Igen tisztelt Barátom! Huszonöt

év előtt még mint fiatal ember indítottam meg a mozgalmat a „Szepesmegyei Történelmi Társulat“ alapítása érdekében. Az akkor Szepesvármegye élén állott leghivatottabbak is „*halva született gyermek*“-nek mondták az eszmét. Az eszme azonban testet öltött és életrevalónak bizonyult. Tanuskodik erről nemcsak az én csekélységem 13 éven át folytatott titkári működése alatt létre jött kiadványoknak nem épen megvetendő sorozata: de különösen az, hogy a munka már egy negyedszázad óta szakadatlanul folyik. Örömmel látom ezt a távolból és igaz szívből kívánom, hogy az Ég áldása legyen munkátokon. Legyen a „Szepesmegyei Történelmi Társulat“ továbbra is gondos ápolója a vármegye történelme kutatásának, amivel nemcsak szűkebb körének, hanem a régmúltban egyik kulturális és politikai középponti szerepének megismertetése által az egyetemes hazai történelemnek is fontos szolgálatokat tehet. Igen sajnálom, hogy gyengélkedésem miatt nem lehetek jelen a jubiláris ünnepi gyűlésen. Lelkem ott van az erőre jutott társulatnál, amelyiket zsenge korában oly nagy szeretettel ápoltam. Isten áldása legyen a társulaton, annak vezetőin, gondozóin, munkásain! Szíves üdvözlétemet küldve vagyok régi igaz hived, Dr. Demkó Kálmán, Budapest.

Azután dr. Neogrády Lajos adta elő az egyesületnek 25 éves történetét; nagy szorgalommal és ügyességgel megírt munkáját lapunk más helyén közöljük.

Utána Kalmár Elek felolvasta a titkári jelentést; ennek kapcsán több disztagot választottak és pedig megválasztották ilyenekül dr. Wlassics Gyulát, a közig. bíróság elnökét; dr. Berzeviczy Albertet, a m. tud. akadémia elnökét; Fraknói Vilmos püspököt; báró Forster Gyulát; Szalay Imre m. tanácsost; Fejérpataky Lászlót; dr. Vajdovszky János alelnököt és dr. Demkó Kálmán, a társulat volt első titkárát. Választmányi tagul pedig megválasztották Kübecher Albert főesperest, leibici ev. lelkészt.

A titkári jelentés felolvasása után dr. Neogrády Lajos alelnök szólalt fel, aki bocsánatot kért azon engedetlenségért, melyet az elnökkel szemben elkövet, amidőn bejelenti, hogy az az egyesület céljai előmozdítására a mai napon

1000 kor-t adományozott, tiltakozva az adományozónak a közgyűlésen való megnevezése ellen; a közgyűlés zajos óvációban részesítette az elnököt, ki tréfálkozva jegyezte meg, hogy majd fegyelmi uton boszulja meg magát az engedetlen alelnökön.

A tárgysorozat hivatalos részének elintézése után érdekes felolvasások következtek; az első felolvasó Pirhalla Márton podolini r. kath. lelkész volt, ki Lubló vár történetét adta elő dióhéjban; a felolvasó nagyon jól találta el a hangot, mellyel a nagy részben laikusokból álló közönséghez kellett szólnia, s előadása komoly részébe beszótt tréfás történetkékkal sokszor hangos nevetést váltott ki a hallgatók közül.

Bal Jeromos lőcsei gimnáziumi tanár a Szapolyaiak viszonyáról beszélt a Szepességhez; az előrehaladott időre való tekintettel érdekes munkájából sokat ki kellett hagynia, s még az így megrövidített szöveg felolvasásával is erősen sietnie kellett.

Még kevesebb idő jutott a harmadik felolvasónak, Pajdussák Máté iglói vikáriusnak, ki „A szepesi ércöntvények és azok mesterei“ című nagy gonddal és alapossgal szerkesztett munkájából már csak szemelvényeket olvashatott fel.

Dr. Párvy elnök azután a közönséghez fordult, s annak, különösen pedig a hölgyeknek is, jóindulatába s érdeklődésébe ajánlva a társulatot s annak ügyeit, a méltó lefolyású, szép diszközgyűlést berekesztette.

A közönség soraiban ott láttuk Lőcse majdnem teljes közönségét, Igló, Poprád, Gölnicbánya polgármestereit, számos lelkészt, nagyszámu hölgyet és a két középiskola felsőbb osztályainak ifjuságát. Néhány ifju gyorsirói tisztet teljesített a beszédek tartama alatt.

E krónika olvasói talán aziránt is érdeklődnek, hogy az ily ünnepségeken szokásos banketről mit irhatunk. Hát erről a legjobbat irhatjuk, amit csak képzelhetni. Ünnepi közebedet ugyanis nem tartottunk és nem is akartunk tartani. Tehát mi is uttörők voltunk valamiben.

VII. A Szepesmegyei Történelmi Társulat tagjai a 25-ik évben, 1908. december 31-én.

Tisztikar.

Elnök: Párty Sándor dr. v. b. t. t., szepesi megyés püspök.

Alelnök: Vajdovszky János dr. szepesolaszi kanonok-plébános,
a társulat tiszteleti tagja.

Ügyvivő alelnök: Neogrády Lajos dr., Szepesvármegye alispánja.

Titkár: Kalmár Elek lőcsei gimn. igazgató.

Pénztáros: Förster Rezső lőcsei állami reálisk. tanár.

Muzeum őr: Fábry Sándor lőcsei vár. I. aljegyző.

Választmányi tagok.

Bal Jeromos lőcsei gimn. tanár.

†Beerwaldszky János szepesi kanonok.

Binder Samu lőcsei magánzó

Bruckner Győző dr. iglói gimn. tanár.

5. Dénes Ferenc lőcsei gimn. tanár.

Förster Jenő dr. szepesvármegyei levéltáros.

Greschik Győző lőcsei el. isk. igazgató.

Hajnóci R. József dr. kir. tan., Szepesvármegye m. kir.
tanfelügyelője.

Kompanyik Cölesztin lőcsei apátplébános.

10. Kübecher Albert leibici ág. h. ev. lelkész, a szepesi városi
egyházmegye főesperese.

Nagy Árpád dr., Szepesvm. tiszti ügyésze.

Pirhalla Márton dr. szepesi kanonok.

Posewitz Artur iglói magánzó.

Raisz Aladár orszgy. képviselő.

15. Róth Márton iglói gimn. tanár.

16. Schwarcz Károly dr. vm. tb. aljegyző.

Szerkesztő-bizottság.

Vajdovszky János dr. alelnök, Neogrády Lajos dr. ügyvivő
alelnök, Kalmár Elek titkár, Dénes Ferenc, Hajnóci R.
József dr. és Pirhalla Márton dr. vál. tagok.

Tiszteleti tagok.

- Berzeviczy Albert dr. v. b. t. t., a Magy. Tud. Akadémia elnöke (1908).
Csáky Gyula gr. ny. főispán (1890).
Csáky Albin gr. v. b. t. t. (1888).
Demkó Kálmán dr. ny. áll. gimn. igazgató (1908).
5. Fejérpataky László dr. udv. tan., a Magy. Nemzeti Múzeum Széchenyi orsz. könyvtárának igazgatója (1908).
Forster Gyula br. min. tan. (1908).
Fraknói Vilmos dr. vál. püspök (1908).
Szalay Imre min. tan., a Magy. Nemzeti Múzeum igazgatója (1908).
Vajdovszky János dr. alelnök (1908).
10. Wlassics Gyula dr. v. b. t. t., a közigazgatási bíróság elnöke (1908).

Alapító tagok.

- †Balogh Péter földbirtokos, Haraszti Pest-P.-S.-K.-K. vm. (1895).
†Csaja János dr. apátkanonok, Szepeshely.
Csáky Albin gr. v. b. t. t., Budapest (1883).
†Csáky György gr. földbirtokos, Koncsán Szepesm. (1896).
5. Csáky Károly gr. megyés püspök, Vác (1901).
Csáky László gr. ny. főispán, Szepesmindszent (1904).
Csáky Vidor gr. nagybirtokos, Szepesgörgő.
†Csáky Zenó gr. főispán, Lőcse (1902).
†Császka György dr. érsek, Kalocsa (1885).
10. †Desseffy Sándor megyés püspök, Temesvár (1904).
Görgey István m. kir. közjegyző, Budapest (1883).
Igló r. t. város közönsége (1904).
Kassa szab. kir. város közönsége (1904).
†Kézmárszky Tivador dr. egyet. ny. r. tanár, Budapest
15. †Lipthay Ferenc c. püspök, Szepeshely.
Lőcse szab. kir. város közönsége.
Ludvigh Gyula MÁV ny. igazg. elnöke, Budapest (1901).
Majláth Gusztáv Károly gr. dr. erdélyi kat. püspök, Gyulafehérvár (1904).

- Párvy Sándor dr. megyés püspök, Szepeshely (1904).
20. Prónay Dezső br. a magy. ág. h. ev. egyház egyetemes felügyelője, Acsa Pest-P.-S.-K.-K. m. (1904).
- †Salamon Attila nagybirtokos, Lőcse (1884).
- id. Salamon Géza nagybirtokos, Lőcse (1884).
- ifj. Salamon Géza főispán, Lőcse (1901).
- †Salamon Tivadar nagybirtokos, Tuzsér Szabolcs m. (1884).
25. Szepesvármegye közönsége, Lőcse.
- Szelényi Aladár dr. ügyvéd, Budapest (1904).
- †Szmrecsányi Pál dr. megyés püspök, Nagyvárád (1895).

Rendes tagok.

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Alexy János dr. jár. és isk. orvos, Lőcse	1885	1908
Andreidesz György, r. k. pléb., Poprád	1904	1908
Angol kisasszonyok intézete, Budapest	1904	1908
Apáthy Vilmos erdőmester, Gölnicbánya	1904	1909
5. Augusztiny Elek ág. polg. isk. tanító, Kassa	1895	1907
BacsKay Miklós p. ü. számtan., Lőcse	1904	1908
Bal Jeromos gimn. tanár, Lőcse . .	1904	1908
BánhidY Aurél p. ü. főfelügy., Zsolna	1904	1908
Barcs Gyula takarékp. igazgató, Lőcse	1895	1908
10. Barger Gidó erdőmester, Káposztafalva	1904	1908
Barla-Szabó Titusz áll. reálisk. tanár, Lőcse	1901	1908
Barna János Zsigm. dr. gimn. tanár, Szatmárnémeti	1905	1907
Baumerth Gyula dr. orvos, Budapest .	1888	1908
Bécsér János gimn. tanár, Zilah . .	1895	1911
15. Beer Mór dr. ügyvéd, Lőcse	1883	1908
Beerwaldszky Kálmán tanító, Igló . .	1896	1909
Belóczy Sándor áll. f. ker. isk. igazg. Késmárk	1895	1909
Berger Ármin körjegyző, Lőcse . . .	1895	1908
Berzeviczy Béla gimn. tanár, Igló . .	1904	1909
20. Bethlenfalvy Antal m. kir. táblai bíró, Kassa	1883	1909

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Bielek István dr. ügyvéd, Budapest .	1901	1908
Binder Gusztáv főmérnök, Ds	1895	1909
Binder Samu magánzó, Lőcse	1884	1908
Ö. Bobko Sándorné magánzó, Ungvár	1904	1909
25. Bohárcsik Sándor r. k. plébános, Her- nádfő Szepesmegye	1895	1909
Bojárszky Béla ny. polgármester, Lőcse	1883	1908
Bojárszky Béla dr. orvos, Lőcse . . .	1901	1908
Bontó József ktr. gimn. tanár, Szeged	1907	1909
Ö. Bömisch Edéné polg. isk. tan. öz- vegye, Igló	1900	1908
30. Braun Fülöp kereskedő, Lőcse . . .	1904	1908
Breuer Sándor dr. orvos, Gölnichánya	1883	1909
Breznyák János kanonok, Igló . . .	1883	1909
Breznyák János, áll. reálisk. tanár, Lőcse	1901	1908
Broschkó G. Adolf ág. h. ev. lelkész, Budapest	1904	1909
35. Bruckner Győző dr. gimn. tanár, Igló	1903	1909
Bruckner Károly lic. tanár, Késmárk	1904	1908
Bugsch Gusztáv dr. fogorvos, Budapest	1904	1909
Burián Lajos, műsz. tanácsos, Lőcse .	1904	1908
Byssz József körjegyző, Berkenyéd .	1895	1908
40. Csáky Károly dr. orvos, Podolin . .	1895	1907
Csáky Lajos gr. birtokos, Budapest .	1884	1909
Cserny Antal plébános, Liptószentiván	1901	1907
Csoma József földbirtokos, Abaujde- vecser	1897	1910
Id. Csumitta János plébános, Ujlubló	1900	1908
45. Ifj. Csumitta János tképzőint. tanár, Szepeshely	1901	1908
Czebányi Kornél vm. árvasz. irodaig., Lőcse	1895	1908
Czehula Dezső m. kir. járásbíró, Sze- pesvára	1904	1909
Czölder János dr. déli vasuti jogtaná- csos, Budapest	1904	1908
Daits Ede dr. orvos, Felka	1885	1909

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett.
50. Dala Jenő gimn. tanár, Sopron . . .	1905	1909
Dénes Ferenc gimn. tanár, Lőcse . .	1883	1908
Ifj. Dideczky János r. k. lelkész, Szepes- tótfalu	1904	1909
Dirner Gusztáv dr. orvos, egy. m. tanár, Budapest	1889	1909
Dirner Lajos dr. orvos, Budapest . .	1895	1908
55. Divéky Adorján dr. gimn. tanár, Lőcse	1904	1908
Dobó Adolf polg. leányisk. igazg., Igló	1895	1908
Duránd nagyközség közönsége . . .	1896	1908
Elischer Győző O. M. Bank közp. fő- tisztviselője, Budapest	1904	1908
Engelmayer Ödön főszolgabíró, Kés- márk	1904	1909
60. Eperjes szab. kir. város tanácsa . .	1904	1908
Eperjesi kollégium könyvtára . . .	1904	1909
Eperjesi kollégium Magyar Társasága	1904	1908
Erményi Emil mérnök, Budapest . .	1888	1909
Erményi Lajos dr. ny. vasuti főfel- ügyelő, Bécs	1888	1909
65. Fábry Adolf körjegyző, Késmárk . .	1904	1909
Fábry Sándor vár. I. aljegyző, Lőcse	1895	1908
Faith Mátyás áll. reálisk. igazgató, Körmöcbánya	1895	1908
Fedor Sándor plébános, Lándok . . .	1895	1909
Felkai Tatra-muzeum Egylet	1885	1909
70. Fertsek Nándor nagyprépost, Szepeshely	1884	1910
Fery Oszkár m. kir. csendőr-alezredes, Kolozsvár	1904	1908
Fest Aladár vár. főjegyző, Igló . . .	1904	1909
Fischer-Colbrie Ágost dr. megyés püs- pök, Kassa	1904	1908
Fischer Miklós gimn. igazgató, Igló .	1886	1908
75. Fleischhacker Lajos vár. főjegyző, Lőcse	1886	1908
Flittner Frigyes dr. O. M. B. főnöke, Budapest	1895	1910
Flórián Károly dr. jogak. tanár, Eperjes	1904	1908

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Fodor Károly gyógyszer., Gölnicbánya	1904	1909
Folgens Kornél polgármester, Igló .	1904	1909
80. Forberger Andor áll. reálisk. tanár, Lőcse	1904	1908
Földi János áll. f. leányisk. tanár, Lőcse	1895	1908
Förster Gusztáv gazdas. intéző Szepes- görgő	1895	1909
Förster Jenő dr. vm. levéltáros, Lőcse	1904	1908
Förster Lajos dr. vasgy. vegyész mér- nök, Korompavasgyár	1904	1909
85. Förster Rezső áll. reálisk. tanár, Lőcse	1888	1909
Fráter Ágnes főv. tanár, Budapest .	1904	1907
Fried Mór dr. ügyvéd, Lőcse	1904	1908
Fux Antal f. ker. isk. tanár, Debrecen	1904	1909
Gábor Ignác ker. isk. tanár, Budapest	1904	1909
90. Gally Károly bankpénztáros, Lőcse .	1904	1908
Gärtner Kálmán magánzó, Budapest .	1904	1909
Genersich Antal dr. egyet. ny. r. tanár, Budapest	1883	1909
Genersich József gyógyszerész, Sze- pesszombat	1897	1909
Genersich Tivadar nagykereskedő, Kés- márk	1904	1908
95. Glóser János m. kir. postafelügyelő, Lőcse	1895	1908
Glósz Lajos plébános, Jekelfalva . .	1904	1909
Gonda István prem. házgondnok, Jászó	1901	1909
Gölnicbányai áll. vasipari szakiskola önképzőköre	1904	1909
Gölnicbányai iparosok társasköre . .	1895	1909
100. Gömöry János gimn. igazgató, Eperjes	1904	1909
Görgey Gusztáv főszolgabíró, Lőcse .	1887	1908
Görgey Gyula cs. és kir. kamarás, birtokos, Tállya	1884	1908
Görgey János földbirtokos, Toporc .	1895	1909
Görgey Jordán püsp. jószágig., Lőcse	1895	1908
105. Greschik Győző el. isk. igazg., Lőcse	1895	1908

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Gretzmacher Samu ág. h. ev. lelkész,		
Beska, Szerém vm.	1895	1908
Groh János plébános, Kluknó . . .	1885	1909
Grósz Lipót, szeszfinomító-vezető, Lőcse	1904	1908
Gruber Károly urad. erdőmester, Sze-		
pessümeg	1904	1908
110. Guhr Márton gimn. tanár, Igló . . .	1895	1908
Guhr Mihály dr. orvos, Tátraszéplak	1904	1908
Gundelfingen Aladár földbirtokos, Lőcse	1898	1908
Gundelfinger Kálmán vm. árvaszéki		
elnök, Lőcse	1904	1908
Gunka Győző gárdakapitány, Bécs .	1904	1909
115. Haász Ede plébános, Szepesdelény .	1904	1908
Haberern Pál dr. egyet. m. tanár,		
Budapest	1904	1908
Hajnóci R. József dr. m. kir. tanfel-		
ügyelő, Lőcse	1889	1908
Halmi László főerdész, Lőcse	1904	1908
Handlovics József plébános, Alsószip-		
falu Szepes m.	1904	1908
120. Hankó Artur dr. t. vár. orvos, Poprád	1904	1908
Hanula József akad. festő, Haraszt,		
Szepes m.	1904	1909
Harencsár József kanon.-pléb. Leibic	1890	1909
Hartmann Izidor kereskedő, Késmárk	1904	1909
Hayde Gyula dr. m. s.-titkár, Budapest	1904	1909
125. Hedry Aladár m. kir. közjegyző-h.,		
Budapest	1904	1908
Hensch Aladár banktisztviselő, Lőcse	1904	1908
Hensch Aurél dr. közig. bíró, Budapest	1904	1909
Hertelendy László dr. közalap. igazg.		
Budapest	1895	1908
Hibján Samu iparműv. tanár, Budapest	1907	1909
130. Hillay Neit apátkanonok, Szepeshely	1904	1908
Hoepfner Gidó műépítész, Budapest .	1901	1909
Hoepfner Gusztáv bankigazgató, Lőcse	1902	1908
Horti Béla szolgabíró, Késmárk . . .	1904	1908

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Horváth Ákos dr. orvos, Vereskő, Gö- mör m.	1886	1909
135. Horváth János gimn. hittanár, Lőcse	1904	1908
Höhr József plébános, Liptótelep . .	1904	1909
Höncz Kálmán dr. egyet. m. tanár, Kolozsvár	1890	1908
Hritz Lajos dr. tvsz. bíró, Lőcse . .	1904	1908
Hutya Ferenc dr. állatorv. főisk. rektor, Budapest	1895	1909
140. Iglói kaszinó	1887	1909
Iglói m. kir. áll. polg. fiúiskola . . .	1896	1909
Iglói m. kir. áll. tanítóképző intézet .	1895	1908
Iglói ág. h. ev. el. nép- és polg. leány- iskola	1904	1908
Iglói r. kat. elemi népiskola tanítói könyvtára	1901	1908
145. Illetskó Lajos plébános, Liptótarnóc .	1901	1909
Jablonowski József áll. rovarv. álló- mási főnök, Budapest	1895	1909
Jacobs Ottokár br. vasgyártulajdonos, Kassahámoz	1895	1909
Jármý József földbirtokos, Abapuszta. Szabolcs m.	1904	1909
Jermy Sándor főmérnök, Lőcse . . .	1904	1908
150. Jeszenszky Pál OMGE titkára, Buda- pest	1904	1909
Jurkovich Emil tanker. főigazgató, Besztercebánya	1886	1908
Kácsér Hermin, Budapest	1908	1909
Kahanyecz Mátyás plébános, Savnik .	1901	1909
Kailing Hugó ág. h. ev. lelkész, Ruszkin	1904	1908
155. Kalchbrenner Hugó dr. ügyvéd, Sze- pesolaszi	1904	1908
Kalix Győző ékszerész, Budapest . .	1904	1908
Kalmár Elek gimn. igazgató, Lőcse .	1895	1908
Kardeván Ernő tvh. főállatorvos, Budapest	1904	1908

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Kárpáti Vilmos vasgy. raktáros, Komarpavasgyár	1904	1908
160. Kassai áll. felső keresk. isk. Baross-köre	1904	1909
Kassai kereskedelmi és iparkamara .	1898	1908
Kauffmann Aurél reálisk. tanár, Lőcse	1904	1907
Kaynár Gyula polgármester, Lőcse .	1904	1908
Kemény Ede cs. és kir. tábori lelkész, Komárom	1896	1909
165. Kerchnyák János h. plébános. Murányhuta, Gömör m.	1904	1909
Kertscher Sándor áll. keresk. isk. igazg. Késmárk	1895	1909
Késmárki ág. h. ev. liceum	1897	1909
Késmárki áll. polg. és felső keresk. iskola	1904	1909
Késmárki áll. keresk. isk. önképzőköre	1904	1909
170. Késmárki áll. szövőipari iskola . . .	1904	1909
Késmárki bank r.-t.	1895	1908
Késmárki ev. polg. leányiskola . . .	1904	1909
Késmárki kaszinó-egylet	1904	1909
Kheberich Márton dr. prépost-kanonok, Szepeshely	1907	1909
175. R. Kiss István dr. vm. levélt., Győr	1904	1909
Kiszely Árpád vasip. szakisk. tanár, Szatmár-Németi	1904	1909
Klein Ferenc r. k. lelkész, Kristályfalu	1904	1908
Klein Ignác dr. ügyvéd, Szepesófalu .	1895	1908
Klein József plébános, Szepessümege .	1904	1909
180. Kliment Jenő gimn. tanár, Budapest .	1904	1909
Klimkó Mihály áll. fels. leányisk. igazgató, Lőcse	1904	1908
Klimkovics Elemér takpt. aligazgató, Kassa	1904	1909
Klug Nándor bányaigazgató, Igló . .	1889	1908
Knieszner Gyula p. ü. tisztviselő, Szombathely	1904	1908
185. Id. Kobialka János ny. tanár, Toporc	1883	1909

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Kolacskovszky Gyula dr., orvos, Buda- pest	1904	1908
Kompanyik Cölesztin apátplébános, Lőcse	1883	1908
Korompai kat. olvasóegylet	1904	1908
Itj. Koromzay György gyáros, Igló	1895	1909
190. Kovács János gimn. tanár, Budapest	1904	1909
Kovács Sándor teol. akad. tanár, Po- zsony	1904	1908
Kovalszky Lajos gimn. igazgató, Uj- verbász	1883	rél 1909
Krávecz Péter esperes-plébános, Sze- peshanusfalva	1904	1907
Kray István táblai elnök, Szeged	1902	1908
195. Krompecher János MÁV. főmérnök, Budapest	1888	1908
Krompecher Otto dr. orvos, Felka	1908	1908
Krompecher Ödön dr. egyet. m. tanár, Budapest	1904	1909
Kubik János plébános, Izsáktalva	1904	1909
Kurimszky Antal dr. prépost-kanonok, Szepeshely	1883	1909
200. Kurovszky Adolf ny. főreál. tanár, Lőcse	1895	1908
Kussinszky Vince esp. pléb. Létánfalva	1895	1909
Kübecher Albert ág. h. ev. főesp. Leibic	1908	1908
Láng Jakab r. k. lelkész, Nagyszalók	1904	1909
Langsfeld Géza vár. pénztáros, Igló	1904	1908
205. Langsfeld Kálmán áll. gépgy. hivat., Budapest	1904	1908
Lányi Aladár urad. erdész, Telgárt, Gömör m.	1904	1909
Lányi Róbert m. kir. főmérnök, Tiszolc	1895	1908
Laufik Ferenc prépost pléb., Ménhárd	1895	1910
Lázár Béla s. lelkész, Nagyszeben	1888	1908
210. Lechner György m. kir. sőtárnok, Budapest	1904	1909

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Lederer Miksa dr. ügyvéd, Lőcse . .	1904	1909
Legeza István m. kir. táblai bíró, Lőcse	1908	1908
Lehóczky Béla m. kir. főmérnök, Dés	1895	1909
Leibic város közönsége	1904	1909
215. Leibici közs. el. iskola	1904	1909
Lenner Miklós cs. és kir. főhadnagy		
Szerajevo	1907	1908
Libiczei Henrik mag. hiv., Nagyszeben	1895	1908
Limbacher Károly áll. kertm. isk. igazg., Lőcse	1904	1908
Liptay Arnold esp. plébános, Putnok	1895	1909
220. Loisch János gimn. tanár, Budapest	1904	1909
Lorx Sándor dr. vm. főorvos, Lőcse .	1904	1908
Loysch Andor p. ü. számellenőr Lőcse	1904	1908
Lőcsei áll. felsőbb leányiskola . . .	1895	1908
Lőcsei áll. főreáliskola	1883	1909
225. Lőcsei áll. főreálisk. Arany-köre . .	1901	1909
Lőcsei áll. főreálisk. ifjus. könyvtára	1895	1909
Lőcsei kaszinó	1891	1908
Lőcsei kir. kat. főgimnázium	1883	1908
Lőcsei kir. kat. főgimn. ifj. könyvtára	1904	1908
230. Lőcsei kir. kat. főgimn. Jókai önképző- köre	1904	1908
Lőcsei r. kat. püspöki polg. leányisk. könyvtára	1901	1908
Lőcsei Szepesi Takarékpénztár . . .	1884	1908
Löllbach Gusztáv magánzó, Budapest	1904	1909
Löwy Gusztáv dr. főrabbi, Lőcse . .	1901	1908
235. Löwy Mór izr. igazg. tanító, Igló . .	1895	1909
Lupkovics Aladár m. kir. főmérnök, Eszék	1904	1909
Madarász Andor tkptr. tisztviselő Igló	1904	1908
Magyar Kázmér, a földmiv. isk.-k. tan- felügyelője, Budapest	1908	1908
Majunke Géza földbirtokos, Szepesolaszi,	1904	1908
240. Maléter Zoltán vasut-igazgató, Dés .	1895	1909
Marcsek Andor gimn. tanár, Igló . .	1883	1908

	Belépett	Utolj mely évre fizetett
Marhevka András plébán., Felsőszalók	1904	1908
Máriássy Ödön kamarás, földbirtokos, Márkusfalva	1895	1908
Markovich János kereskedő, Késmárk	1904	1908
245. Marton György központi felügyelő, Resicabánya	1904	1909
Matavovszky Aladár dr. tvsz. bíró, Lőcse	1904	1908
Matolesi János vár. kapitány, Igló .	1904	1908
Mattyasovszky Boldizsár főszolgabíró, Szepesófalú	1895	1908
Mattyasovszky Elemér dr. ügyvéd, Késmárk	1904	1907
250. Mattyasovszky János ügyvéd, Lőcse .	1884	1908
Mattyasovszky Tamás ny. főisp. Lőcse	1895	1908
Maurer Adolf könyvkereskedő, Kassa	1887	1909
Maykuth István plébános, Korompa .	1904	1908
Meltzer Ágost hitelb. tisztvis., Igló .	1895	1910
255. Mercz Pál vm. árvsz. ülnök, Lőcse .	1904	1908
Mihálik János plébános, Szepesolaszi	1904	1907
Mindszenti Mihály plébán., Ágostháza	1885	1909
Mirkva János gimn. tanár, Lőcse . .	1904	1908
Missik István plébános, Iglóvéghely .	1895	1909
260. Molitor Béla gyógyszerész, Lőcse . .	1895	1908
Mrózek Győző festő, Igló	1904	1909
Müller Ferenc ált. vill. r. t. főpénztáros, Budapest	1904	1909
Müller Károly dr. fogorvos, Budapest	1904	1908
Müller Miksa műépítész, Szeged . .	1904	1909
265. Münnich Sándor ny. tanító, Felsőbánya	1895	1908
Nádas Béla m. kir. erdőtanácsos, Lőcse	1904	1908
Nagy Árpád dr. várm. főügyész, Lőcse	1895	1908
Nagysárosi község előljár., Nagysáros	1904	1908
Neogrády Lajos dr. várm. alisp., Lőcse	1886	1908
270. Neupauer Mihály áll. isk. ig.-tanító, Szepesbéla	1904	1908
Nyitrai rk. egyházmegyei könyvtár Nyitra	1895	1909

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Okolicsányi-Zsedényi Ede földbirtokos, orsz. képviselő, Lőcse	1900	1908
Ólubló r. t. város közönsége, Ólubló .	1895	1907
Oppel Jenő dr. gimn. tanár, Cegléd .	1904	1909
275. Oravecz Béla, rk. plébános, Körtvélyes	1895	1909
Oravetz József segédlelkész, Szepesvár- alja	1904	1907
Országos levéltár, Budapest	1895	1908
Otto Ágost dr. tanár, Breslau	1904	1908
Pajdussák Máté rk. vikárius, Igló . .	1900	1908
280. Pákh Károly nyug. tanár, Igló . . .	1883	1908
Pataky János rk. plébános, Szentmind- szent, u. p. Nedec	1885	1909
Páter Kálmán várm. árvasz. ülnök, Lőcse	1895	1908
Péter István p. ü. titkár, Budapest .	1904	1909
Petrovics András bányaig., Budapest .	1904	1909
285. Philippi Aladár dr. ezredorvos, Budapest	1895	1909
Pirhalla Márton dr. kanonok, Szepeshely	1895	1909
Podhradszky Pál hercegi főerdész, Ver- nár, Gömör m.	1904	1908
Podolini róms. kat. népiskola Podolin	1904	1908
Podolini takarékpénztár r. t. Podolin	1907	1909
290. Pokoly József ref. teol. tanár, Kolozsvár	1895	1909
Pollák János rk. teol. tanár, Szepeshely	1901	1909
Polnisch Artur dr. orvos, Lőcse . . .	1904	1908
Popovits László rk. apátkanonok Sze- peshely	1890	1909
Poprád város, Poprád	1895	1908
295. Posewitz Artur dr. magánzó, Igló . .	1895	1909
Posewitz Kornél irodafőnök, Budapest	1904	1909
Posewitz Tivadar dr. áll. főgeológ., Budapest	1891	1909
Prihradny Oszkár magánzó, Lőcse .	1907	1908
Probstner Gyula földbirtokos, Lőcse .	1883	1908
300. Prónay Szilv. Gábor báró földbirtokos, Acsa, Pest m.	1904	1909
Pukács Román rk. plébános, Görgő .	1895	1909

	Belépett	Utóli. mely évre fizetett
Raisz Aladár orsz. képviselő, Budapest	1883	1908
Raisz György vm. aljegyző, Lőcse	1901	1908
Ranezay József gimn. tanár, Lőcse	1901	1908
305. Rátskay István áll. fel. ker. isk. tanár, Sopron	1895	1908
Relkovics Neda dr. okl. középisk. tanár, Budapest	1908	1909
Repesik Ferenc szobrász és oltárkész. Igló	1904	1908
Özv. Reiss Tivadarné nyomdatulajdonos Lőcse	1907	1908
Reiter Károly géplakatos Korompa	1895	1910
310. Ribiczey Béla birtokos, Lőcse	1890	1908
Richter János rk. plébános, Árvanagy- falu	1895	1908
Ritók János dr. vár. orv. Szepesolaszi	1901	1909
Rolny Ferenc dr. rk. plébános, Igló	1904	1909
Rolny Frigyes dr. teol. aligazgató, Szepeshely	1904	1908
315. Roth László dr. kir. közjegyző h., Kassa	1904	1908
Róth Márton főgimn. tanár, Igló	1895	1908
Róth Pál, kir. tan. főfelügy., Budapest	1895	1909
Roth Rezső műszaki ellenőr, Budapest	1904	1909
Rottmann László vasgyári titkár, Ko- rompa Vasgyár	1904	1907
320. Rozsnyai Bertalan dr. városi orvos, Lőcse	1895	1908
Rösch Frigyes központi szakigazgató, Ózd, Borsod m.	1904	1908
Salamon Andor tűzérkapit., Budapest	1895	1908
Sax Lajos rk. plébános, Káposztafalva	1883	1909
Scheftsik János rk. plébános, Durand	1895	1908
325. Scherffel Nándor ev. lelkész, Korompa	1895	1908
Schmidt Emil könyvkeresk., Késmárk	1904	1908
Schmiedt József könyvnyomdatulajd., Igló	1904	1908

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Scholtz Gusztáv ny. műsz. főtanácsos, Lőcse	1883	1908
Scholtz Róbert főrealisk. tanár, Arad	1883	1911
330. Schréter Károly erdőfelügyelő, Dom- bóvár	1895	1908
Schulek Kálmán dr. kuriai bíró, Buda- pest	1904	1908
Schultze Ottó ev. lelkész, Pozsonyrécse	1895	1909
Schwarcz Károly dr. vm. tb. aljegyző Lőcse	1904	1908
Seltenreich Kornél vill. társ. titkár, Budapest	1895	1909
335. Singer Elek könyvkereskedő, Lőcse	1904	1908
Sofrankó Pál rk. plébános, Felsőzub- rica, Árva m.	1898	1909
Somló Sándor a m. kir. színműv. aka- démia igazgatója, Budapest	1908	1908
Spitzer Gyula dr. orvos, Budapest	1895	1908
Spóner Andor dr. fölbirtokos, Kakas- lomnic	1884	1909
340. Steinhöfer Gyula dr. rk. esp. plébános, Nyitraujlak	1895	1908
Stenczel Mihály kataszt. bizt., Eperjes	1903	1908
Strauch Gyula gimn. tanár, Igló	1904	1908
Stromp József gimn. tanár, Igló	1904	1908
Stuckner János dr. püspöki titkár, Szepeshely	1907	1909
345. Such István jegyző, Vésztő, Békés m.	1904	1908
Sütő József ügyvéd, Myiregyháza	1895	1909
Sváby Sándor ny. kir. járásbíró, Kökö- nyesd, u. p. Halmi	1895	1909
Svedléri gazdasági egyes. Svedlér	1895	1909
Szántó Márk dr. ügyvéd, Késmárk	1904	1907
350. Szárnovszky Ede rk. gimn. tanár, Debrecen	1895	1908
Szász Ágoston dr. orvos, Szepes- szombat	1904	1908

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Szécsey István számtanácsos, Lőcse	1904	1908
Szedélyi Károly rk. plébános, Szepesszombat	1886	1909
Szelényi Oszkár dr. orvos, Pozsony	1895	1909
355. Széll László dr. gazd. tanint. tanár, Debrecen-Parlag	1904	1908
Széll Zoltán takarékpénztári tisztviselő, Budapest	1904	1909
Szemann János dr. tanítóképző int. igazgató, Szepeshely	1904	1908
Szepesi hitelbank, Lőcse	1904	1908
Szepesi iparosok egyesülete, Budapest	1895	1909
360. Szepesolaszi r. t. város közönsége, Szepesolaszi	1890	1909
Szepesolaszi róm. kat. kör, Szepesolaszi	1904	1909
Szepesszombat nagyközség, XVI. szepesi város köz. Szepesszombat	1887	1908
Szepesszombati öt felföldi város takarékpénztára	1887	1909
Szepesváralja r. t. város közöns., Szepesváralja	1895	1909
365. Szépréthy Béla áll. főrealisk. igazgató, Brassó	1895	1908
Szkicsák Ignác tvszéki bíró, Lőcse	1904	1908
Szlavkovszky Ferenc rk. lelkész, Ábrahámfalva	1904	1908
Szobissek Emil rk. plébános, Gölnicbánya	1904	1909
Szomolnok bányaváros, Szomolnok	1904	1908
370. Szontagh Félix dr. orvos, egyet. m. tanár, Budapest	1895	1908
Szopko Győző az Osztr. Magy. Bank felülvizsgálója, Budapest	1904	1909
Szőcs Ferenc dr. ügyvéd, Budapest	1904	1909
Szőnyey Lóránt máv. mérnök, Budapest	1904	1909
Sztrelleó Gusztáv máv. főfel., Budapest	1895	1909

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
375. Takács Sándor dr. főreáliskolai tanár, Lőcse	1908	1908
Teichner Lipót dr. orvos, Késmárk	1904	1907
Teschler Antal dr. orvos, Igló	1904	1909
Tfirszt Rudolf körjegyző, Podolin	1904	1908
Tilkovszky István városkapit., Lőcse	1904	1908
380. Timcsák Ferenc p. ü. igazg. helyettes, Lőcse	1895	1908
Tittel Lajos gimn. tanár, Lőcse	1904	1908
Toperczer Géza dr. ügyvéd, Szepes- váralja	1904	1908
Ujfalussy Ágost ny. vm. főpénztáros, Lőcse	1884	1908
Ujfalussy Ernő dr. vm. tb. főjegyző, Lőcse	1895	1908
385. Ujlaki Jenő birtokos, Igló	1895	1909
Ulbrich Ede tőzsdei jogügyi titkár, Budapest	1895	1908
Ulbrich Sándor gimn. tanár, Budapest	1895	1908
Urbányi János tb. főszolgabíró, Szepes- szombat	1904	1908
Urvay Ferenc rk. pléb., Liptószent- erzsébet u. p. Királylúbia	1895	1908
390. Vadászfy Jenő közalap. erdőtanácsos, Pilismarót, Esztergom m.	1895	1911
Varhol Gusztáv polgármester, Szepes- olaszi	1904	1909
Varju Elemér muzeumi igazg. Kassa	1895	1909
Vavrina József építész, váll., Lőcse	1904	1908
Végh Kálmán áll. f. ker. isk. tanár, Budapest	1895	1909
395. Venczkó János rk. lelkész, Mindszent	1895	1909
ifj. Vollay Neit rk. tanító, Iglóhuta	1895	1907
Wallachy Jenő gimn. tanár, Ujverbász, Bács m.	1883	1909
Walser Gyula dr. ev. lelkész, Igló	1901	1908

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Walther Béla tanker. főigazgató Nagy- szeben	1897	1908
400. Weber Rudolf gimn. tanár, Budapest	1895	1908
Wein Dezső dr. fogorvos, Budapest .	1904	1907
Wein Károly gyáros, Késmárk . . .	1904	1908
Weisz Károly vasgyári mérnök, Ózd Borsod m.	1904	1909
Weisz Nátán kereskedő, Lőcse . . .	1895	1908
405. Wengriczky Konrád püsp. irattáros, Szepeshely	1904	1909
Werner Samu áll. dohánygyári aligazg. Szepesbéla	1895	1907
Wickenburg Márk gróf ny. államtitk. Budapest	1904	1908
Wieland Aladár dr. főszolgabíró, Igló	1901	1908
Wieland Artur földbirtokos, Márkus- falva	1884	1908
410. Wieland György az Osztr. Magy. Bank tiszttviselője, Budapest	1904	1909
Winter Samu magánzó Lőcse	1883	1908
Wuffka Ernő kir. főmérn., Esztergom	1904	1908
Wyda László dr. ny. főszolgabíró, Sze- pesváralja	1884	1908
Záborszky István vasgyári szertáros, Korompavasgyár	1904	1908
415. Záborszky István dr. igazságügymín. titkár, Budapest	1904	1908
Záhorszky Mihály kereskedő, Lőcse .	1904	1908
Zamoysky András gróf nagybirtokos, Lublóvára	1890	1908
Zapf György körjegyző, Zár, u. p. Javorina	1897	1908
Závodszy Levente dr. gimn. tanár, Zombor	1904	1908
420. Zemanics István pápai kamarás, rk. plébános, Szepesváralja	1901	1909

	Belépett	Utolj. mely évre fizetett
Zimmermann Andor ev. lelkész, Gölnicbánya	1904	1908
Zimmermann Ignác dr. rk. prépostkanonok, Szepeshely	1890	1909
Zsebráczky Géza rk. plébános, Palocsa, Sáros m.	1901	1907
424. Zsedényi Béla dr. min. osztálytanácsos, Budapest	1889	1909

Jegyzet : A tagdíjfizetés adatait lezártuk 1909. december 11-én.

Csereviszonyos társulatok, melyeknek a Szepesmegyei Történelmi Társulat mindennemű kiadványai rendszeren járnak.

1. Alsó-fehér-vármegyei történelmi és természettudományi egylet, Gyula-Fehérvárott.
2. Bihar-vármegyei régészeti és történelmi társulat, Nagyváradon.
3. Békéscsabai muzeum Békéscsabán.
4. Délmagyarországi muzeum-társulat, Tememesvárott.
5. Erdélyi muzeum-egylet, Kolozsvárott.
6. Felső-magyarországi muzeum-társulat, Kassán.
7. Hunyad-vármegyei történelmi és régészeti egylet, Déva.
8. Magyarországi Kárpátegylet, Iglón.
9. Magyar történelmi társulat, Budapesten, I. Vár, Orsz. levéltár.
10. Magyar tudományos akadémia, Budapesten.
11. Mosony-vármegyei történelmi és régészeti társulat, Mosonyban.
12. Országos régészeti és embertani társulat, Budapesten.
13. Sopron-vármegyei régészeti társulat, Sopronban.
14. Tatra-muzeum-egylet, Felkán.
15. Vas-vármegyei régészeti egylet, Szombathely.
16. Verein für siebenbürgische Landeskunde, Nagy-Szebenben.

17. Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsa, Budapest, VIII.
Főherceg Sándor-utca 28. sz.
18. Balatoni muzeumegylet, Keszthely.
19. Örmény muzeum egyesület, Szamosujvár.

VIII. A Szepesmegyei Történelmi Társulat kiadványainak tartalma.

I. Évkönyvek: *I. évfolyam* (1885). *Babura László*: Wagner Károly életrajza. *Weber Samu*: Béla város vásárai történelmi fejlődésükben. *Münnich Sándor*: A késmárki hunok. Történelmi helyreigazítás. *Hradszky József*: Marcell-vár és Markus-vár. *Dr. Demkó Kálmán*: Repertoriuma a Szepességi történetére vonatkozólag szétszórta megjelent dolgozatoknak. — A szepességi egyházak történetéhez adatokat közöltek: *Babura L.*: A nagy-szalóki r. kath. templom, iskola és paplacról. *Bartal Andor*: A batizfalvi ág. h. ev. anyaegyház és az ehez tartozó Gerlachfalu, Menguszfalu, Lucsivna, Stóla leányegyházakról. *Schönviszner János*: A nagy-szalóki ág. h. ev. anya- s a hozzá tartozó új-lesznai, új- és alsó-tátrafüredi fiókegyházakról. *Philippy János*: A krompachi ág. h. ev. egyházzól. *Hradszky József*: A markusfalvi r.-kath. templom és siremlékeiről. Az egész évkönyv terjedelme 121 oldal.

II. évfolyam (1886). *Dr. Vajdovszky János*: A lőcsei Szent Jakab-templom szentély-falfestményeinek értelmezése. Ehez vannak mellékelve a falfestményeknek Forberger Vilmos által készített és Angerer bécsi műintézetében sokszorosított mesteri rajzai. *Br. Mednyánszky Dénes*: A telvanai báró Giovanelli család felső-magyarországi ága. *Tóth Elek*: Vörös kolostor. *Hradszky József*: Szepesmegye helységnevei. *Weber Samu*: A szepesi szászok igazságszolgáltatásáról. Terjedelme 136 oldal.

III. évfolyam (1887). *Hradszky József*: Szepesvármegye helységnevei (folytatás). *Sváby Frigyes*: Palocsa vára.

Babura L.: Az új naptár behozatala Szepesmegyében. *Weber S.*: 1703—1704-iki hadiesemények a XVI szepesi város területén. *Sváby Frigyes*: Szepesvármegye nemessége. *Babura L.*: Adatok Hetesi Pethe Márton kalocsai érsek, szepesi prépost életéhez. Terjedelme 128 oldal.

IV. évfolyam (1888). *Hradszky József*: Szepesvármegye a mohácsi vész előtt *Dr. Pirhalla Márton*: A szepesi prépostság vázlatos története az alapítástól a vallási forradalomig. *Weber Samu*: A XVI szepesi város az elzálogosítás ideje alatt. *Dr. Vajdovszky János*: A szepesvármegyei középkori egyházi műemlékek jellemzéséhez. *Kray Miksa*: Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornoszernagy. Terjedelme 224 oldal.

V. évfolyam (1889). *Sváby Frigyes*: A régi vármegye, vázlatok Szepesmegye levéltárából. *Dr. Demkó Kálmán*: Szepesvármegye városi levéltárai. *Kupetz Lycurg*: A nemesek iskolái, vagy az ugynevezett mágnási iskolák a Szepes-ségen. *Dr. Demkó Kálmán*: Supplementum analectorum terrae Scepusiensis. Pars II. ismertetése. Terjedelme 192 oldal.

VI. évfolyam (1891). *Dr. Pirhalla Márton*: A szepesi prépostság vázlatos története. III. időszak. Társulati ügyek. Szepesvármegye monographiájának ügye. Terjedelme 170 oldal.

VII. évfolyam (1892). *Dr. Demkó Kálmán*: A szepesszombati krónika. Társulati ügyek. Terjedelme 66 oldal.

VIII. évfolyam (1897). Társulati ügyek. Terjedelme 28 oldal.

IX. évfolyam (1901) és *X. évfolyam* (1904). *Dr. Hajnóci R. József*: Lőcse sz. kir. város levéltárának tartalomjegyzéke. Terjedelme 472 oldal.

XI. évfolyam (1908). *Weber Samu*: III. pótlék Szepesmegye okirattárához. Terjedelme 372 oldal.

XII. évfolyam (1909). *Kalmár Elek*: Emlékkönyv a Sz. T. T. fennállásának 25-ik évéről. Terjedelme 129 oldal.

2. Párvy Sándor dr. Székfoglaló beszéde. (1908). Terjedelme 16 oldal.

3. Millenniumi kiadványok:

I. *Dr. Demkó*: A társulat 12 évi működése; *Weber S.*: Szepesvármegye tört.-irod. bibliographiája; *Münnich S.*: A Szepesség őskora. (1895). Terjedelme 284 oldal.

II. *Sváby*: A Lengyelországnak elzálogosított tizenhárom szepesi város története. (1895). Terjedelme 344 oldal.

III. *Hradszky J.*: A szepesi tíz lándsások széke története. (1895). Terjedelme 226 oldal.

IV. *Dr. Pirhalla M.*: A szepesi prépostság története. (1899). Terjedelme 586 oldal.

V. *Dr. Demkó K.*: Lőcse története I. (1897). Terjedelme 520 oldal.

VI. *Sváby*: A Szepesség szociológiai viszonyai a XVIII. és XIX. században. (1901). Terjedelme 116 oldal.

4. Szepesvármegye Művészeti Emlékei:

I. *Divald Kornél*: Építészeti emlékek. (1905). Terjedelme 88 negyed. oldal.

II. *Divald Kornél*: Szobrászat és festészet. (1906). Terjedelme 116 negyed. oldal.

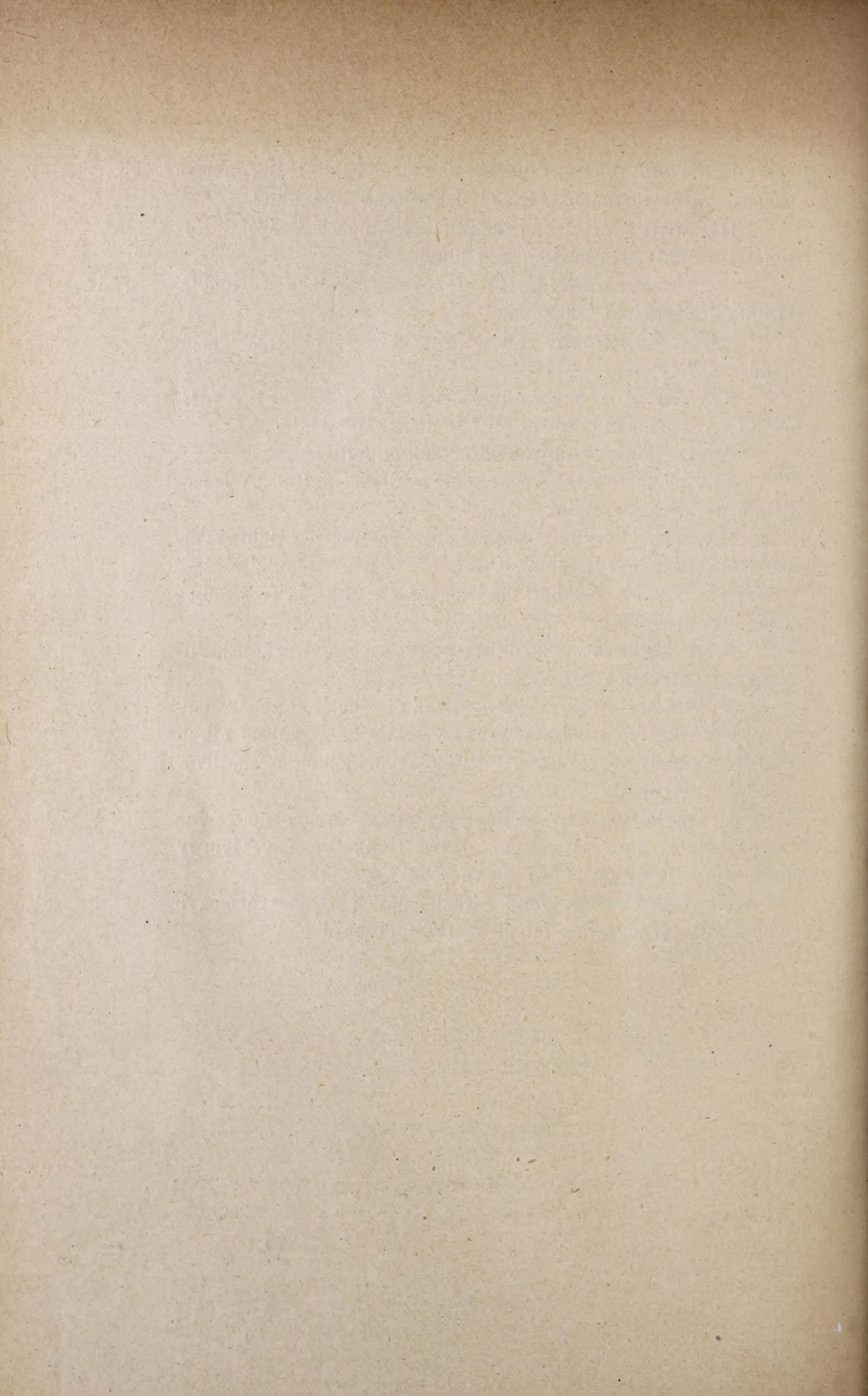
III. *Divald Kornél*: Iparművészet. (1907). Terjedelme 104 negyed. oldal.

5. A társulat erkölcsi, vagy anyagi hozzájárulásával létrejött művek:

I. *Demkó—Róth—Sváby*: Szepesi Emlékkönyv a magyar orvosok és természetvizsgálók 24. vándorgyűlése alkalmából. Szepesváralja. 1888. Császká György költségén. Terjedelme 482 oldal.

II. *Schmauk Mihály*: Supplementum analectorum terrae Scepusiensis, pars II. Szepesváralja. 1889. Császká György költségén. Terjedelme 547 oldal.

III. *Dr. Förster Jenő*: Közlemények Szepesvármegye múltjából. Évnegyedes folyóirat 1909-től kezdve.

TARTALOM.

	Oldal
I. Párvy Sándor dr.: Elnöki megnyitó beszéd a Szepesmegyei Történelmi Társulat 25-öd évi ünnepi közgyűlésén	5
II. Neogrády Lajos dr.: Visszapillantás a Szepesmegyei Történelmi Társulat első negyed századára (1883—1908)	9
III. 1. Kalmár Elek: Titkári jelentés	26
2. Kimutatás az 1907-ik évi bevételekről és kiadásokról	29
IV. Jegyzőkönyv az ünnepi közgyűlésről	31
V. Felolvasások.	
1. Pirhalla Márton dr.: Lublówár történetéből	36
2. Bal Jeromos: A Szapolyaiak viszonya a Szepességhez	48
3. Pajdussák Máté: Szepesvármegye középkori ércöntvényei és azok mesterei	65
VI. Az ünnepi közgyűlés krónikája	102
VII. A Szepesmegyei Történelmi Társulat tagjai a 25-ik évben 1908 december 31-én	108
Csereviszonyos társulatok, melyeknek a Szepesmegyei Történelmi Társulat mindennemű kiadványai rendszeresen járnak	126
VIII. A Szepesmegyei Történelmi Társulat kiadványainak tartalma	127
Műmellékletek:	
A lublói vár kapuja	38
A lublói vár észak felől	38
Márkusfalvi harang a XIV. századból	82
Nagy Lajos cimere a svedléri keresztkúton	92
A svedléri bronz-keresztút a XIV. századból	92
A szepesolaszi bronz-keresztút 1497-ből	92
Keresztelő medence, Lőcse	93
Keresztkút, Strázsa	94
Bronz-keresztút Szepesváralján	94
Keresztkút, Ruszkin	95
A késmárki keresztút részlete	97
Bronz-keresztút Ménhárdon	98

